

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

Dialectica Ioan
NIS CAESARII VIRI
VNDECVNQVE DO-
CTISSSIMI, NVPER

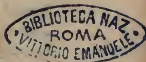
ab ipso autore reco-
gnita & aucta.

* * *

Adiecta est ad finem huius Dialecticæ institutionis, Ioannis Murmellij Isagoge in decem Prædicamēta Aristotelis, oppidoquàm utilis huius disciplinæ studiosis.

LVGDVNI
Apud hæredes Simonis Vincentij.
M. D. XXXVIII.

12.3. I.26

AVTORES *qui in hoc opusculo citantur hi sunt.*

EX GRAECIS.

Plato
Aristoteles
Theophrastus
Themistius
Cleomedes
Galenus
Nicephorus
Gilbertus Poretanus
Porphyrius
Herodotus Historicus
Diogenes Laertius
Suidas
Athanasius
Ioannes Damascenus
Georgius Trapezuntius

EX LATINIS.

M. Cicero
Vergilius
Ouidius
Horatius
Persius
Iuuenalis
Seneca
F. Quintilianus
C. Plinius Secundus
Victorinus
Higinius
Lactantius
Solinus
Ambrosius
Hieronymus
Augustinus
Seuerus Sulpitius
Boëthius
Priscianus Grammaticus
Donatus Grammaticus
Diomedes Grammaticus
Martianus Capella
Macrobius
A. Gellius
Iustinus Historicus
Anselmus
Alexander Hegius
Rodolphus Agricola
Laurentius Valla
Georgiꝰ Valla Placẽtinus
Erasmus Roterodamus
Thomas Linacer
Ludouicus Viues
Iacobus Faber Stapulensis
Iudocus Clichtoueus
Buredanus.

VIRO MAGNA
NIMO IVXTA'QVE
egregie docto Vuilhelmo Riffenstein, Ioannes Cæsarius S. D.

I QVANDO in mentē mihi uenit consuetudinis eius, qua tecum interim, cū Stolbergæ agerem superioribus annis, nō tā utebar, quàm fruebar oppidò quàm familiariß. Vuilhelme uir magnanime, ac iuxtà nō uulgariter docte, uix mihi imperare possum, quin grauiter molesteq; feram, illius consuetudinis carētiam, Quippe quòd ea mihi nunc non perinde uti liceat, idq; propter locorum distantiā, quæ nos disiungit, adeò (corporum tamen magis quàm animorum intercapedine) ut facile mihi non fuerit, nedum commodum, tantum arripere iter, quoties me tui inuisendi conueniendiq; cupido inceßit tenetq;. Hinc illa scilicet animi mei ægritudo. Siquidem nihil mihi per id temporis tantum solatij adferebat, aut tam iucundum erat, atque mutuus ille conuictus, ut in quo nulla propè alia de re confabulatio inter nos agebatur ultro citroq;, atque id quidem super mensam: præsertim, quàm de literis atque bonis artibus, & earum scriptoribus, magnis quidem illis & gradibus, eisdemq; claßicis magna ex parte, quos uocant, nec ijs tantum, qui superioribus seculis claruerūt, sed & ijs pariter, qui nostra quoq; tēpestate clari habētur, inter quos primas Erasmo Roterodamo, & Philippo Melāchthoni uterq; nostrū

uno quasi consensu adiudicare solebat. Loquor autem hic non de his artiũ scriptoribus & eruditis uiris, quos Germania nobis donat. Nam habẽt & reliquæ nationes suos, ut Gallia, ut Hispania, ut Britannia olim dicta, illis quidẽ si non superiores, certè nec inferiores, imò pares potius, & cum illis ueluti ex æquo comparandos: quod tamen nolim alicui odiosè à me dictum uideri. Taceo in præsentia de Italia, altera post Græciam bonarum literarum parente. At de hoc ad præsens satis superq́;, ut de quo tecum corám quàm per literas agere malim. Quare illuc redeo, unde digreßus sum. Adijciebat huic nostro tam suaui & iucũdo conuictui non parum gratiæ, & (ut ita dicam) uoluptatis studiosum illud tuorum liberorum & aliorum quorundam ingenuorum adolescentum contubernium, atque unà cum his præceptor ipse siue pædagogus, alter quidem post alterum. Nam alter in alterius locum succeßit, ac uices eius subijt, facta scilicet prioris mißione iuxta præscriptum tempus, sed honesta: uterque sanè, ut literis politioribus probè institutus, ita moribus non inelegantibus pulchrè præditus, quales utique & discipulos suos dedita opera reddere conabantur satagebantq́;. Nec eos suus ille pulcher conatus fefellit interim, id quod literæ profectò ipsorum adolescentum, quas ad me aliquoties post abitum istinc meum in patriam dederunt, planè indicant, ac testes ut non falsæ, ita locupletes proferri poßunt. Qua quidem in re Vuilhelme rarum admodum de te, & tamen utile exemplum præbes, non modò priuatis hominibus quantumuis magnis & potentibus, sed & principibus quoque uiris, quod meritò

imitarentur, utinamq; imitentur. Quin & illud non minus ad cumulum laudum tuarum accedit, quòd uiros probè doctos non tantùm affectu & animo beneuolo ac fauore pleno prosequeris, sed & eosdem tibi (quorum saltem notitiam tibi habere ex præsentia contingit) beneficijs non uulgaribus conciliare ac deuincire studes. Quo & factum existimo (nisi tamen me mea fallat coniectura) ut Dialecticam suã idem Philippus breuem quidem illam, sed miro artificio cõscriptã tibi nuncuparit, anno ab hinc tertio plus minus, ut uiro scilicet de se benemerito, ac sui in primis studioso. Quæ certè causa est (sic tibi persuadeas uelim) ut et ego tibi meam, ubi illam nuperrime recognoueram, ac paulò locupletiorem reddideram, nuncupare destinauerim, ac nuncupem, planè hac nimirum ratione potißimum inductus, quòd ex literis Erhardi Holsatiẽsis, quas ille superioribus diebus ad me dederat, dum idem adhuc domi tuæ tuorum liberorũ præceptorem agebat, intellexeram Dialecticam meam uel qualemcunq; ipsius Philippi cura & subornatione publicè nunc prælegi atq; doceri in Academia Vuittembergensi: unde dubitare nec possum nec debeo, quin lubenti animo illam sis amplexurus, utpote tanti uiri calculo approbatam, non quòd ea ipsa tibi nunc usui sit, quem scio studijs longè grauioribus, si quãdo per otium licet, uacare sedulò, sed unde tui & illorum æquales prima illius ætatis rudimẽta haurire ac percipere queant. Bene uale, & quod facis, boni consule. Coloniæ Idibus Iunij, anno à CHRISTI natali

M. D. XXXII.

IN COMMENDATIONEM ARTIS DIALECTICÆ, PARITERQ́; , & DE EIUS USU, & UTRUM PHILOSOPHIÆ PARS SIT NEC NE, IOANNIS CÆSARIJ

PRAEFATIO.

NTER liberalia studia quæ uulgò ita dicta sunt, autore Seneca, quòd sint libero homine digna, nõ minima existimari censeriq́; debet Dialectica, ob id scilicet, quòd cæteris artibus & disciplinis ancilletur quodammodo ipsa, & suum præstet obsequium, cum interim nihilo minus & ipsa pars philosophiæ & sit, & habeatur, quippe quæ proprium perinde ac reliquæ bonæ artes finem retineat. Est autem hîc inuentio iudiciumq́; rationum, quemadmodum id tradit ac docet Boëthius quoq; , haud ignobilis apud Latinos philosophus, ultimus tamẽ (si Laurentio Vallæ credimus) eruditorum. Itaq; hæc ars, quatenus quidem ipsa suũ habet retinetq́; finem, isq; à sola philosophia consideratur, pars utiq; philosophiæ ponenda est. Quatenus uerò finis ille ad alias quoq; philosophiæ partes suam pollicetur exhibetq́; operam, instrumentũ ipsius philosophiæ, & sciẽdi ratio nõ ab re iudicata est. Quo etiam nomine tantò magis hæc ars amplectẽda fuerit studiosæ iuuẽtuti. De qua quidem arte, quanquàm complures ante me, ut etiã post me quidã, tam ex Græcis quàm ex Latinis hominibus, nõ

sine

sine laude scripserũt: ex his tamen alij quidem adeò operosè atq; prolixè, ut discentibus illam, aut etiam legentibus fastidiũ propemodum pariant: alij tanta usi breuitate, ut eius rei institutioni neutiquã satisfacere probentur, partim ob artis subtilitatẽ, partim ob quorundam ingenia nõ ita prompta atq; capacia: quidam uerò tam confusè, atq; (ut ita dixerim) argutè, ut quantũ quidem ad ipsam institutionẽ attinet, maiorem in modũ profuerit, eam artem nõ ex illis addiscere conari. Omitto nũc eos, qui de eadẽ arte scripserũt & ipsi quidem, uerùm adeò barbarè adeoq; ineruditè, ne dicã insulsè, ut si quis paulò liberalius institutus in eorũ libros incideret, uidelicet ut dialecticã inde discere uellet, aut saltem pro explorato habere poßet, qualisnam ars ea sit, is haud dubiè nõ tam autores tales, quàm artem ipsam contemneret protinus, reijceretq;. Hoc ipsum cũ ego tandem animaduertißem, expertus nimirum iam multò antè ea omnia, cœpi mecũ cogitare, quonam pacto huic tãtæ molestiæ remediũ qualecunq;, uel per me tandẽ afferretur, si modò iã scopum ipsum attigi, simulq; aggreßus sum colligere in unũ hinc inde ex non contemnendis autoribus eius artis præcepta, sed summatim & per compendium, atq; de his cõponere tractatus aliquot, uidelicet numero decẽ, quos & ita digeßi atq; disposui (si tamen iudicio isto meo nõ fallor) ut totius ferè artis uim in his cõprehendiße uideri poßim, adeò, ut nihil, quod ad artẽ ipsam pertinet, desiderari queat, nisi ab eo fortaßis cui non satis fuerit capita siue genera rerũ, iuxta Ciceronis cõsiliũ, percepiße atq; tenere, per q̃ reliqua ipse pſequatur. Verũ nõ minus usus sũ & ipse breuitate, iuxta Horatij

ratij in Arte doctrinam, sed temperata, ut citra fastidium atq; magnum laborem studiosus lector Dialecticam ex hac nostra institutione facilè aßequi poßit, modò idem non sit auribus usqueadeo delicatis, ut elegantiam dictionis magis spectet & obseruet, quàm rem ipsam, quæ docetur ac traditur. Hunc ego uelim prius ipse secum expendat, atq; animo reputet illum Manlij uersiculum, quàm iudicium suum ferat nimis alioqui præceps, quo doctor ille studiosos artium admonitos eße uult, artes plerasque tales eße, ut non admodũ orationis elegantiam affectent, sed doceri contentæ sint. Versiculus autem ille huiusmodi est.

Ornari res ipsa negat, contenta doceri.

At nunc etiam priusquàm finem huic præfationi imponam, quorundam grauißimorũ autorum sententias breuiter subscribendas subijciẽdasq; existimaui, ut ex quibus intelligere etiamnum poterit diligens lector, qualis nam ars sit Dialectica, & quatenus in ipsa discẽda immorandum sit, simul etiã unde et quomodo inuẽtio eius habeatur, tum uerò quòd præter hanc artem aliarũ artium studia non sint contemnenda, contra falsum & temerarium aliquorum iudicium. D I X I.

Cicero in Bruto.

Dialectica (inquit) ars est, quæ docet rẽ uniuersam distribuere in partes, latentem explicare definiẽdo, obscuram explanare interpretando, ambiguã primùm uidere, deinde distinguere, postremò habere regulã, qua uera & falsa iudicãtur, & quæ quibus propositis sint, quæq; non sint consequentia.

Aulus

Aulus Gellius cap. 8. lib. 16.

Dialecticæ, inquit, disciplinæ studium atq; cognitio in principijs quidẽ tetra & aspernabilis, insuauisq́; esse & inciuilis uideri solet, sed ubi aliquantulum processeris, tum deniq; & emolumentum eius in animo dilucebit, & sequetur quædam discendi uoluptas insatiabilis. Cui sanè si modum non feceris, periculum non mediocre erit, ne ut pleriq; alij, in illis Dialecticæ gyris ac mæandris, tanquam apud Sirenios scopulos, consenescas.

Augustinus in libro de ordine.

Scientia argumentandi, diuidendi, definiendi, nõ ab hominibus pro arbitrio instituta est, sed in rerum ratione comperta est.

Boëthius in eius libri principio, quẽ De syllogismis categoricis inscripsit.

Sed qui ad hoc opus (inquit) lector accedit, ab eo primùm petitum uelimus, ne in his quæ nunquàm aliàs attigerit, statim audeat iudicare: ne'ue, si quid in ludo puerilium disciplinarum rudis adhuc & nondũ firmus acceperit, iam ut sacrosanctum amplexandum, atq; etiã colendum putet. Alia enim teneris atq; imbuẽdis adhuc auribus accommodata: alia firmis ac robustioribus doctrina mentibus reseruatur. Quare si quid est quod discrepabit, ne statim obstrepat, sed ratione cõsulta, quid ipse sentiat, quid nos offeramus ueriore mẽtis acumine, & subtiliore consideratione dijudicet. Ita nanque eueniet, ut quæ in primo statim studendi aditu didicerunt, perspecta penitus, ac potius deprehensa cõtemnant. At si iam quisquis suæ scientiæ defensor cupidus esse malit,

(habent enim hoc quoq; uitij homines, quos comprehẽdit uetus ac longa segnities, ut ab arreptis semel opinionibus nõ recedant: ne in senectute discendo, nihil usque in senectutem didicisse uideantur) si inquam malint uindicare quàm uertere, quæ uulgatis semel studijs imbiberunt, nemo expetit, ut priora condẽnent, sed ut maiora quædam atq; altiora cõiungant. Non enim una eademq; diuersarum ratio disciplinarum, cùm sit diuersissimis disciplinis una atq; eadem subiecta materies. Aliter enim de qualibet orationis parte Grãmatico, aliter Dialectico dissẽrẽdum est. Nec eodem modo lineam uel superficiem Mathematicus, uel Physicus tractat. Quo fit, ut altera alteram non impediat disciplina, sed multarum consideratione coniuncta, fiat uera naturæ atq; ex omnibus explicata cognitio. Hæc ille.

Quid sit philosophia, & item quid sapientia, similiter quid philosophus, & qualem eum esse oporteat, ex Alcinoo Platonico philosopho, de doctrina Platonis, interprete Marsilio Ficino.

PHilosophia est appetitio sapientiæ, uel solutio animæ à corpore, & cõuersio quædam ad ea quæ uera sunt atque diuina. Sapientia est diuinarum humanarumq; rerum scientia. Philosophus autem est, qui à philosophia nomen accipit, quemadmodum à musica musicus. Et qui philosophus futurus est, ab ipsa natura sic institutus esse debet, ut primò quidẽ ad omnia disciplinarũ genera facilis ac prõptus existat: deinde ut non ijs

quæ

quæ in fluxu uersantur, sed illis quæ semper eodem modo consistunt, mentem adhibeat. Tertio loco, ut natura sit uerax, ab omni mendacio penitus alienus. Quisquis enim ueritatis auidus, ad diuinorum contemplationem mentem conuertit, uoluptates corporis paruipendit. Oportet præterea liberali animo philosophum esse. Etenim rerum uilium æstimatio homini ueritatem rerum contemplaturo aduersa est. Huius insuper uoluntas iustitiam diliget, quippe cum ueritatis, temperantiæ, liberalitatis studiosus existat. Adde quòd ingenij acumine atque memoria illi opus est. Hæc nanque philosophum uirum perficiunt. Atqui hæ quidem naturæ dotes, cùm disciplina atq; educatio decens adhibita est, perfectum uirtute uirum perficiunt: uerum si neglectæ sint, maximorum scelerum causa sunt.

De tribus apud philosophos differendi generibus, ex præfatione Marsilij Ficini in librum de uoluptate.

TRia sunt apud philosophos dißerẽdi genera. Vnũ, quo certam aliquã quæstionis partem disputando defendimus atq; approbamus, ut Peripatetici ac Stoici fecere. Alterũ, quo quæstione proposita, diuersas ad id quod quæritur, sentẽtias rationesq́; referimus, ut propositis pluribus, inuicemq́; collatis, quid ex his probabilius uerisimiliusq́; appareat, eligamus: quo Academici ac Socratici penè oẽs usi sunt. Tertium genus Scepticorum maximè proprium est, qui cum omnia indifferentia

esse putent, nec certum aut probabile habeant quicquam quod sequantur (ea enim quæ naturæ ordine seiuncta distinctáque sunt confundunt atque permiscent) ab excellentißimis quibusq; philosophis reijciuntur.

DIALECTICAE IOANNIS CAESARII TRACTATUS PRIMUS.

Qua ratiōe à prædicabilibus initium huius artis tentandum sit, licet in ea omnium minima sint prædicamenta.

VEMADMODVM qui legendi, & lecta rectè intelligendi callem quærunt, primū quidem elementa ac literas discunt, inde ad syllabas transcendunt, à syllabis autem ad dictiones perueniunt, & denique ad orationem ipsam, ita qui totius philosophiæ instrumentū, hoc est disserendi artem, quam διαλεκτικὴν Græci uocant, expetunt, in prædicamētis dignoscendis in primis erudiri debent, inde ad interpretationē progredi, ab interpretatione demum ad syllogismorum ferri figuras. Decem nanq; prædicamenta tanquam elementa sunt quædam, quippe quæ simplices sunt uoces, & disiunctæ, & per sese duntaxat inspectæ. Verbi gratia, Substātia, quantitas, ad aliquid, qualitas, ubi, quando, facere, pati, cōpositum esse, habere, & quæ sub ipsis sunt, ut species sub ipsis generibus, & quæ ex ipsis diuisa, ut quæ specificæ differentiæ appellantur. Verumenimuero cum prædica

mentorum ratio haud ita facilè à quouis percipiatur ci tra cognitionem prædicabilium, quam certè & ipse Porphirius prædicabilium autor ad Chrysaorium scribens, etiamnum necessariam esse indicat, non solum ad eam, quæ est apud Aristotelem prædicamentorum doctrinam intelligendam, uerum & ad alia quædam, nempe ad diuisionem, ad definitionem, & ad demonstrationem: quæ tria potißima sunt ad comparandas disciplinas instrumenta, utpote cuius gratia hanc artem inuentam esse constat. De ipsis prædicabilibus (quæ uocātur) *prius quàm breuißimè dicendum est, simulq; ab his initium huius artis tenendum.*

Hic est ille Porphirius, qui, ut ait Suidas, acerrim⁹ Christiani nominis hostis, linguā ob id suā aduersus Christianos exacuit, quā per multa cōuitia eos contumeliosissimè insectatus est. Quippe q præter quàm q de prædicabilib⁹ scriptū à se librū reliquit, scripsit & alios q̃ plurimos, & inter hos quindecim aduersus ipsos Christianos. Claruit autē imperāte Aureliano Cæsare, uixitq; ad tēpora usq; Diocletiani imperatoris. Hæc ille. Quocirca mihi quidē uideretur autor ille quā libet magnus è Christianorū scholis exigendus potius, q̃ prælegēdus: cū aliunde

Prædicabile quid sit.

P*Rædicabile igitur uox est, quæ de pluribus uniuocè prædicari potest, ut genus, ut species, ut differentia, ut proprium, ut accidens. Horum enim unumquodque tam uoce quàm ratiōe eadem de pluribus prædicari natum est, id quod de singulis paulò pòst proprio uniuscuiusq; loco latius explicabitur. Quò fit, ut indiuiduum prædicabile dici nō poßit, nisi impropriè: quippe quod de uno solo prædicatur tantum, ut Socrates, quæ uox de ipso tantū Socrate prædicatur. Quæ eadem tam etsi de alijs quoque compluribus prædicatur, id certè iam non uniuocè, sed equiuocè fit. Veluti si Catonis nomen de utroque Catone Censorio atque Vticensi, & de tertio item illo prædicaretur, de quo Iuuenalis satyra secunda, Tertius è cœlo cecidit Cato: si modò tertius aliquis fuit. Prædicabile igitur aliud quidem propriè tale dicitur, aliud ueró minus propriè.*

De

de iam harũ quinq; uocũ cognitio abũde satis haberi possit.

De eo quod Differēs, & quod Idem dicitur: tum quot modis utrũq; dicatur.

Sanè de pluribus prædicari dupliciter cõtingit. Aut enim de pluribus numero differentibus, aut de pluribus differentibus specie. Proinde paulò altius repetendum hoc loco atq; dicendũ breuiter, Differens quot modis dicatur: tum quod huic ex aduerso respondet, Idem, ita fiet haud dubiè, ut quæ sequuntur, planius percipi queant. Sciendũ igitur, quòd Differens tot modis dicitur, quot modis dicitur Idem. Idem aũt tripliciter dicitur. Nã aut genere, aut specie, aut numero idem alicui quippiam dicitur. Et genere quidẽ eadem dicũtur, quæcunq; sub eodẽ genere cõtinentur proximo, ut homo & leo sub animali. Specie uerò quæcunq; sub eadem specie continentur, ut Socrates & Plato sub homine. Numero porrò eadẽ, quatuor dicuntur modis: nempe aut nomine, ut Marcus & Cicero: aut definitione, ut homo & animal rationale: aut proprio, ut homo & risibile: aut accidẽte, ut mel, & ipsum tum flauum, tum dulce. Hinc iam colligitur, & differens ab alio quippiã tripliciter dici: genere, specie, & numero. Genere quidẽ differentia dicũtur, quæ sub diuersis sibi proximis generibus cõtinẽtur, ut homo & quercus. Siquidẽ homo sub animali proximo sibi genere, & quercus sub arbore, itidem genere proximo continetur. Specie uerò differentia dicuntur, quæcunq; sub diuersis continentur speciebus, ut Alexander & Bucephalus: quippe Alexãder sub homine, Bucephalus uerò sub equo continetur. Quin & specie differentia dicũtur ipsæ inter se species diuersæ, tametsi unius

unius generis species sunt, ut homo, leo, bos, equus, &c. Numero porrò differentia dicuntur, quæcunq; in numerando, hoc est, dũ numerantur, inter se differunt, ut Socrates & Plato. Nam cũ dixit quispiã, Hic Socrates est, & itẽ, Hic Plato est, duas iam fecit unitates, unã in Socrate, in Platone alteram. Atq; ita nõ eadem in Socrate unitas numerata est, quæ in Platone, sed altera atq; altera, & per hoc numero tãtũ differũt Socrates & Plato.

De genere quid sit, & quomodo diuidatur.

GEnus cùm multipliciter dicatur, autore Victorino (dicitur nanque & parens & patria, hinc illud Vergilij, Vnde genus ducis. Item & cuiuslibet rei qualitas, ut si dicas, Cuius generis uestis est?) una tamẽ eius significatio est, secundum quam prædicabile fit, similitudine uidelicet à primo illorum trium significatorũ sumpta, & à philosophis hoc pacto definitur, Genus est, quod de pluribus et differẽtibus specie, in eo quod quid est prædicatur. Vel sic, Genus est uox, quæ complures sub se species, easdemq; inter se diuersas continet amplectiturq;, de quibus & in eo quod quid est prædicatur, ut animal de homine, de leone, & equo. Nã si quæratur, quid est homo, quid leo, item quid equus: rectè conuenienterq́ue de unoquoq; horum respondebitur, quòd animal est. Animal igitur de homine, de leone, & de equo, in eo quod quid est prædicatur. Atque hæc ipsa inter se specie differunt, tametsi sub animali, ut sub genere proximo, continentur. Diuiditur autem genus in genus generalißimum, & genus subalternum. Genus gene

generalissimum est, supra quod non est aliud superueniens genus. Atque id quidem in unaquaque prædicamẽtorum serie ita obseruatũ est, ut sit aliquod supremum, quod proinde à quibusdam generalissimũ, ab alijs principalissimum, aut (quod Laurentio Vallæ magis probatur) summum genus dicitur, ut substantia, quantitas, ad aliquid, qualitas, &c. de quibus licet ens prædicetur, genus tamen ad nullum horum dici potest, quoniam non uniuocè, sed æquiuocè de ipsis prædicatur. Definitur rursus & hoc modo, Genus generalissimum est, quod quum sit genus, non pōt esse species: ob id quidem, quòd species (ut paulò pòst dicetur) ea est, quæ sub assignato genere ponitur. Genus uerò subalternum est, quod, cum sit genus, potest uicissim & species esse. Imò uerò quicquid continetur inter genus generalissimum, & speciẽ specialissimam, genus subalternum dici potest.

De Specie quid sit, & quomodo diuidatur.

Speciei quoq; multiplex est acceptio. Nā præter cætera eius nominis significata, uniuscuiusq; rei forma siue pulchritudo Species dicitur. Hinc speciosos dicimus, qui forma sunt liberaliori: unde & formosos cosdẽ appellamus interim. Species item dicitur, quæ generi subijcitur, secundũ quam significationem à philosophis accipitur, definiturq; hoc modo, Species est quæ de pluribus & differẽtibus numero, in eo quod quid est prædicatur, ut homo de Socrate & Platone, & ut nostræ religionis uocabulis utar, de Petro itẽ & Paulo. Definitur rursus species, ea quæ sub assignato genere ponitur.

Quæ quidem speciei definitio, tã speciei specialißimæ, quàm speciei subalternæ cõmunis est, prior uerò tãtum conuenit speciei specialißimæ. Sciendũ itaq;, quòd ut genus suprà diuisum est in genus generalißimũ & genus subalternũ: ita & species nunc diuiditur in speciẽ specialißimã & speciem subalternã. Species quidẽ specialißima est, quæ cùm sit species, genus esse non põt: quippe quòd sub se species alias nõ habeat, ut homo, sub quo indiuidua tantum cõtinentur. Species uerò subalterna est, quæ & genus & species esse potest, ad aliud quidẽ & aliud sumpta, cuiusmodi ea omnia sunt, quæcũq; media sunt inter genus generalißimũ, & speciem specialißimam, id quod subscripta figura luce clarius indicabit.

De indiuiduo quid sit, & quot modis accipiatur.

SEd & interim de indiuiduo pauca adijcere liceat. Siquidem præter eam significationẽ, qua id esse definitur, quod de uno solo particulari prædicatur, idq; multis modis, ut Socrates, & hoc album, & hic ueniẽs, & Sophronisci filius, si solus & unicus ei Socrates extitit filius: alia eius à Ioanne Damasceno significata produntur. Nam & quod insecabile prorsus & indiuisibile est, indiuiduũ dicitur, ut punctũ, & temporis momentum, quod & nũc quoq; dicitur, & ipsa nimirũ unitas, similiter & mens, & quod difficulter sub sectionẽ uenit, ut adamas, et quicquid tale est. Præterea Indiuiduũ dicitur & species specialißima, qđ in alias uidelicet species nõ diuidatur. Sed ex his omnibus prima illa Indiuidui significatio ꝓpria huic loco & peculiaris est, quod

& qui

& quidam ita interpretantur, ut ipsum asserāt ex quibusdam proprietatibus cōstare, quarū collectio nunquā in alio quolibet eadem erit. Quarum item & numerū & nomina quidam hoc uno uersiculo comprehendit.
Forma, figura, locus, stirps, nomen, patria, tempus.
Sciendum insuper, quòd Indiuiduum in ea significatione, quæ primo loco posita est, et propriè ita dicitur, in rationalibus creaturis personæ nomine nonnunquam designatur. Vnde & Boëthio in libro de duabus naturis in C H R I S T O *ita definitur, Persona est rationalis naturæ indiuidua substantia. Quanquàm & hic Valla reclamat, nec nisi inuitus illam personæ definitionem admittit. Græci eandem nunc* πρόσωπον, *nūc* ὑπόστασιν *adpellant.*

F I G V R A.

	Substantia	
Corporea	*Corpus*	*Incorporea*
Animatum	*Animatum corpus*	*Inanimatum*
Sensibile	*Animal*	*Insensibile*
Rationale	*Rationale animal*	*Irrationale*
Mortale	*Homo*	*Immortale*

Socrates, Plato, Aristoteles, Cato, Cicero, Vergilius.

De triplici Differentia.

D*Ifferentia uerò cōmuniter, propriè, & magis propriè dicitur. Cōmuniter quidem differentia dicitur, qua alterum ab altero alteritate quadā differt solùm. Alteritate inquam, hoc est, qualibet ratiōe ab altero diuersum. Qua quidē differentia Xenocratē ab Aristotele differre Plato iudicauit, ut autor est Diogenes*

Laërtius, quòd hic quidem præcipiti & acri ingenio erat, ille uerò tardo atq; hebeti. Haud dißimile illi est, quod & Cicer. III. de Orat. lib. de Isocrate refert, Isocrates doctor (inquit) singularis dicebat se in Ephoro calcaribus, contrà autem in Theopompo frenis uti solere. Alterum enim exultantem uerborum audacia reprimebat, alterum cunctantem & quasi uerecundantem incitabat. Quin & hac ipsa differentia à seipso quispiam differt puero olim & iam uiro, & faciente nunc aliquid cum antea quiesceret. Quo sanè modo apud Vergilium de Hectore in alium quasi hominem mutato, Aeneas inducitur ita loquens, Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo Hectore. Propriè uerò differentia dicitur, qua alterum ab altero differt accidente inseparabili: quomodo is, qui oculos habet cæsios, ab eo differt, qui tales non habet. Magis autẽ propriè differentia dicitur, qua alterum ab altero differt non accidente quopiam siue separabili, siue inseparabili, sed substantiali qualitate: quæ & ipsa nimirum uniuscuiusq; rei ratio est. Itaq; ab equo homo differt rationali qualitate. Siquidẽ homo rationalis est, equus uerò irrationalis. Præterea ut hæc speciem à specie differre facit, unde & specifica differentia dicitur: ita superiores duæ Indiuiduum ab Indiuiduo separant, quæ ob idipsum Accidẽtariæ, siue Aduẽtitiæ differentiæ dici possunt. In uniuersum igitur omnis differẽtia alteratum facit: sed quæ specifica dicitur, ultra id quod alteratum facit, aliud quoq; facit. Atq; ita differentiæ cõmunes quidem sunt, quibus omnes aut ab alijs, aut à nobisipsis differimus. Propriæ, quæ uniuscuiusq; indiuidui formã ali-

quæ naturali proprietate depinguũt. Magis autem propriæ, quæ in substantia ipsa permanẽt, & uniuscuiusq; rei rationem explicant, & speciem a specie distinguũt.

De ea, quæ specifica differẽtia dicitur quid sit.

Differẽtia ergo, quæ magis propria & specifica dicitur, & proinde tertium fecit prædicabile, ea est qua species (ut dictum est) à specie differt, & hoc modo definitur, Differentia est, quæ de pluribus & differentibus specie, in eo quod quale quid est prædicatur, ut rationale de homine & de deo, si Porphyrio credimus, qui tam deũ, quàm hominẽ animal esse, opinatus est, idq; magis Platonicorum sentẽtia, qualis & ipse erat, quàm secundum ueritatẽ. Est igitur (sed id exempli causa nũc admittatur solũ) & deus et homo animal rationale, sed à deo homo separatur mortalitate, quòd homo quidem mortalis sit, deus autẽ immortalis. Rursus autẽ & hoc pacto definitur. Differẽtia est, quæ diuidit atq; dispescit ea, quæ sub eodem genere posita sunt, ut rationale hominem separat ab equo & leone, cæterisq; animalibus omnibus quæcũq; rationis expertia sunt. Aßignatur item & hæc eius descriptio, Differẽtia est, qua species genus superat, ut homo quatenus est & rationalis & mortalis, animal superat, exceditq;. Siquidem nihil horũ, actu animal est, licet potestate nõ has solũ habeat differẽtias, sed & his oppositas. Diuiditur autẽ huiusmodi differẽtia, quæ & per se & specifica, & per hoc magis propria differentia dicta est, quòd hæc quidem genera diuidit in species, illa uerò species constituit & informat.

Actus à potestate eatenus differt: quatenus homo ridens ab homine, qui ridere quidem possit, non rideat autem.

B 5 Omnis

Omnis quippe differētia generi adueniens cōstituit speciem, ut cum rationale additur animali, hominem protinus constituit, quæ species animalis esse dignoscitur. Vnde & hæc proinde constitutiua differentia dicitur, quēadmodū illa quæ genera in species secat, differentia dicitur diuisiua. Sciendum tamen quòd eadem differētia & diuisiua dici potest, & cōstitutiua, diuisiua quidem generis, constitutiua autem speciei.

De proprio, quot modis dicatur, tum & quot modis dicatur Commune.

PRoprium uerò, quatuor dicitur modis. Primo nāq; proprium dicitur, quod soli alicui accidit speciei, etsi non omni, ut homini medicum esse, aut geometram. Secundo, quod omni quidem accidit, sed non soli, quemadmodum homini esse bipedem, quādo & auibus perinde id accidit. Tertio, quod soli quidem, & omni, uerùm nō semper, ut omni homini, & soli homini accidit in senectute canescere, licet Aristoteles & Plinius id etiam equis tribuant. Quarto, quod soli, & omni, & semper, quemadmodum homini ridere, idq; potestate tamen magis & aptitudine, quàm actu. Siquidem omnis homo, & solus, & semper risibilis est, licet non semper rideat. Sanè ut proprium his quatuor modis dicitur: ita cōmune, quod proprio quodammodo opponitur, quatuor dicitur modis. Commune quippe dicitur: aut quod in partes diuisibile est, ut ager communis pluribus: aut quod in usu communi positum est, à diuisione prorsus immune, ut seruus pluribus communis, & equus, & puteus: aut quod in occupando proprium factum est, alioqui

commune,

commune, ut in templo aut theatro locus communis est omnibus priusquàm occupetur, occupatus uerò proprius fit occupanti: aut quod æquè omnibus sese præbet, ut uox præconis, aut alterius cuiuspiam concionantis docentisúe.

De accidente, quid sit, & quomodo diuidatur.

Accidens est, quod adest, & abest præter subiecti corruptionẽ. Definitur rursus & hoc modo. Accidens est, quod contingit eidem inesse, & non inesse, ut homini album esse, & non esse album, & sedere & stare. Quin & aliter hoc pacto, Accidens est, quod neque genus est, neq; differentia, neq; species, neq; proprium, semper autem in subiecto subsistens est. Diuiditur autẽ accidens, aliud nanq; separabile est, aliud inseparabile. Separabile quidem, ut dormire: Inseparabile uerò, ut nigrum esse in Aethiope & coruo, & candidum in cygno & niue. Accidens porrò tam separabile, quàm inseparabile, aliud naturaliter tale est, aliud extrinsecus aduenit. Naturaliter quidem, ut pueritia, iuuentus, senectus: extrinsecus autem, ut sedere, aut si qua cicatrix obducta uulneri occalluerit.

Quomodo accidentis definitio intelligenda sit, cum solutione dubitationis.

Svperest ultima huius Tractatus pars, quã & aggredi iam certum erat, nisi nos remoraretur dubitatio haud facilis, expendenda interim, examinandaq́;, & discutienda prius. Ea autem huiusmodi est, Si accidens est, qd' adest & abest absq; eius, in quo est, interitu, quî

fieri potest, ut ex accidētibus aliud separabile, aliud inseparabile statuatur? Nam quod inseparabile est, id abesse non pōt. Sanè huic dubitationi Porphyrius ita paucis satisfacere uidetur, quod ait exempli causa coruum posse album subintelligi, & Aethiopem candore nitentem, præter utriusq; corruptionem interitumq;. Verū hoc ipsum Boëthius paulò altius repetit dicens, Nam quoniā sunt accidentia inseparabilia, in his definitio uidetur conuenire non posse. Sed hæc (inquit) tam uehemens quæstio, soluitur hoc pacto, quòd hæc ipsa definitio de accidentibus facta est potestate, non actu: intelligentia, non ueritate. Age igitur, quoniam Aethiopi color niger auferri non potest, animo eum & cogitatione separemus, erit tum color albus Aethiopi, nō tamen species consumpta est. Ita quoq;, si à coruo nigredinem abstuleris imaginatione, permanebit tamen auis, nec species interibit. Ergo quod dictum est adesse & abesse, nō re, sed animo intelligēdum est. Quòd tamen in his, quæ speciem constituunt, haud ita sese habet, ut si ab homine rationalitatem auferas, quam licet actu separare nō poßimus, tamen si uel animo, imaginatione'ue disiunxerimus, statim peribit hominis species.

De communitate prædicabiliū inter se, & differentia item eorū à se inuicem.

COmmune est omnibus prædicabilibus de pluribus prædicari, ut exempli gratia, Genus quidem de omnibus sub se contentis speciebus & indiuiduis: de quibus omnibus & constitutiua cū primis differentia prædicatur. Species autem de his solum, quæ sub ea continentur,

tinentur, indiuiduis. Proprium uerò & de specie cuius est proprium, & de eiusdem speciei indiuiduis. Porrò accidens & de speciebus pariter & indiuiduis, sed principaliter quidem de indiuiduis, secũdo uerò loco & de ijs, quæ continent indiuidua, hoc est, speciebus ipsis. Quemadmodum è diuerso, propriũ principaliter quidem de specie cuius est proprium, at secundo deinde loco, de illius speciei indiuiduis, ut risibile esse, prius quidem & principaliter de homine prædicatur: posterius uerò & secundo loco, de Socrate & Platone, cæterisq; particularibus hominibus. Commune item est omnibus prædicabilibus, præter accidens, uniuocè prædicari de quibus prædicantur. Differũt autem à se inuicem prædicabilia, quòd alia quidem prædicantur in eo quod quid est, ut genus & species: alia uerò in eo quod quale quid est, aut quomodo se habet quippiam, id quod plerisque accidentibus quæritur, ut si quis interroget, quomodo se habet Socrates? tum quis rectè responderit, quòd aut ambulat, aut disputat: sin uerò interroget quispiam qualis est Socrates, aptè fortaßis respondebit alter, quòd sapiens est. Ergo differentia, proprium, & accidẽs, præsertim inseparabile, in eo quòd quale quid prædicantur. A' specie item genus differt, quòd genus quidem prædicatur de pluribus specie differentibus: species uerò de indiuiduis, & numero differentibus tantùm. Et differẽtia à proprio & accidente differt, quòd differentia quidem prædicatur in eo quod quale quid est, secundum rei scilicet eßentiam: proprium uerò & accidens secundum rei potius inhærentiam. Demum proprium ab accidente differt, quòd proprium quidem

conuersim prædicatur de eo, cuius est proprium, accidens uerò minimè. Hactenus de quinq; prædicabilibus uocibus, restat nunc ut Prædicamenta aggrediamur.

IN TRACTATVM SECVNDVM, IN QVO DE *Prædicamentis agitur, & primùm ostenditur quid sit Prædicamentum, & cur ita appelletur,*

PRAEFATIO.

DE PRAEDICAMENTIS *deinceps scripturus, operæ preciũ facere uidebor, si quid sit Prædicamentum prius exposuero, ne nominis uis ipsum lectorem ad illorum iam cognitionem properantem, longius æquo remoretur, utpote nondum perspecta, dum tamẽ interim quid sit scire laborat. Prædicamentũ igitur est (ut & à Trapezuntio definitur) terminorum, qui secundùm nullam complexionem dicuntur, natura rerum ordinatio. Quæ definitio, ut mihi quidem uidetur, hunc habet intellectum, quòd Prædicamentum aliud est, quàm series quædam terminorum incomplexorum, quatenus ex his natura, id est, ratione rerum alij alijs subijciuntur, alij de alijs prædicantur. Cæterum nomen Prædicamẽti dictum hinc esse uidetur, quòd de omnibus prædicantur decẽ numero prædicamenta, uelut ipsorum*

ipsorum uocabulorum elementa quædam. Quo nomine & Quintilianus ea uocat, & approbat Laurētius Valla, quòd sensus scilicet cæterorum uocabulorum ad ista tanquā ad elementa & principia referuntur, ob eāq; rē (ut idem ait) genera quoq; dicuntur, quòd ex his cætera significata gignātur, quorūq; nullū alio superius est, aut alteri genus, sed ipsa genera sunt principalia, imo uerò si sic dicere licet, principalissima genera. Quoniā uerò eorū quæ prædicantur, alia quidem prædicātur æquiuocè, alia uniuocè, alia uerò denominatiuè: ab æquiuocis igitur & uniuocis & denominatiuis, necnon & ab alijs quibusdā, quæ Antepraedicamenta à recentioribus dicū tur, ut ea quæ sequūtur ipsorum prædicamentorum traditionem, Postprædicamenta ab eisdem appellantur, uocibus quidem nouis, at non adeo improprijs, hunc ipsum tractatum auspicari conuenit.

De æquiuocis, uniuocis, & denominatiuis.

AEquiuoca dicuntur, quorum nomen solum commune est, secundum nomen uerò ratio substantiæ diuersa, ut animal homo, & quod pictum est, hominis tamen speciem interim referens. Horum sanè utrique nomen commune est solum, nempe animalis: at uerò substantiæ ratio secundùm ipsum nomen alia atque alia. Vniuoca uerò dicuntur, quorum nomen commune est, & secundùm nomen ratio substantiæ eadem, ut animal homo, & quod est equus. Horum nanque unumquodque (homo inquam & equus) animal est, & animalis quoque rationem, hoc est, definitionem suscipit,

quæ quidem est substantia animata sensibilis. Denominatiua *porrò dicuntur, quæcunque ab aliquo, nempe ab ipso principali, solo casu differentia, secundum nomen habent appellationem, ut à fortitudine fortis, à grammatica grammaticus. Hic iam illud addẽdum, quòd nomen im his definitionibus non solum pro ea orationis parte, quæ à Grammaticis prima consideratur, sed & pro cæteris orationis partibus perinde accipitur.* Nomen *itaq; hoc loco accipiendum, ut sit omnis rerum per uocem significatio, id est, omne uocabulum.*

De complexis & incomplexis Diuisio prima.

E*Orum quæ dicuntur, alia quidem dicuntur cum cõplexione, alia uerò sine complexione.* Sine comple*xione dicuntur quæcunq; secundum simplicem uocis sonum proferuntur, ut homo, equus, uincit, currit.* Cum *complexione uerò, quæcunq; uel coniunctione aliqua copulãtur, ut Socrates uel* Plato*: uel secundum aliquod accidens coniunguntur, ut uerbi gratia, quia in Socratè ambulatio uenit, hinc dicimus, Socrates ambulat, aut si qualitate fortè aliqua affectus fuerit, utpote sapiẽtia, dicimus. Socrates sapiens est.*

De ijs quæ uel prædicãtur de aliquo, uel in subiecto aliquo sunt, diuisio sc͞da.

R*Vrsus autem præter hanc & alia ex ipso Aristotele subijciatur diuisio, quæ talis est.* Eorum *quæ sunt, alia quidem de subiecto dicuntur aliquo, in subiecto uerò nõ sunt, nt homo: alia uerò in subiecto quidem sunt aliquo, de subiecto uerò nullo dicũtur, ut hoc albũ: alia*

alia & de subiecto dicũtur aliquo, & in subiecto sunt, ut color: nam hic de subiecto quopiam, ut albo prædicatur, et in corpore insuper reperitur. Omnis enim color in corpore est: alia neq; in subiecto sunt, neq; de subiecto dicuntur aliquo, ut Socrates, & quodcunq; substantiæ nomen singulare & indiuiduum.

De nouem modis, quibus quippiam inesse alicui dicitur.

CONsentaneum fortaßis fuerit hoc loco adijcere nouem modos, quibus eße in aliquo quippiam dicitur: quos ex Boëthio obseruauimus, in his, quæ in Aristotelis Prædicamẽta scripsit, cõmentarijs. Quos haud dubiè uir ille ex quarto Aristotelis de physico auditu libro, ubi de loco tractat, & ex primo deinde Alexãdri Aphrodisei de anima libro multò antè collegiße existimandus est. Itaq; dicitur esse aliquid aut in loco, ut quũ dicimus quempiam in foro eße aut in theatro: aut ut in uase, ut triticum in modio, & in dolio uinũ: aut ut pars in toto, ut pupilla in oculo, & in manu digitus, & hæc omnia in toto corpore: aut ut totum in partibus, ueluti corpus in omnibus suis mẽbris, aut ut in genere species, ut homo in animali: aut genus in speciebus suis, ut animal in homine, leone, equo, & boue: aut ut in fine, ut in beatitudine, quæ certè finis est bene actæ uitæ: aut ut in potẽte, ut in imperatore totius regni siue imperij moderatio: aut ut in materia forma, ut in ære, siue in marmore Iouis statua: quo quidẽ modo & accidens hic nũc in aliquo esse dicitur, ut in subiecto. Præter hos aũt nouẽ modos à Ioanne Damasceno duo addũtur, ut in tẽpore, ueluti

ueluti cùm dicimus, Noë tempore diluuium fuiße. Et ut in efficiente causa, ut in Deo omnia, & in artifice rationes eorum, quæ ab ipso emanant.

De ijs quæ ordine quodam de subiecto aliquo prædicantur,

REGVLA PRIMA.

QVando alterum de altero, ut de subiecto quopiã prædicatur, quæcũq; dicuntur de eo quod prædicatur, omnia & de subiecto ipso prædicãtur, ut quia homo de Socrate prædicatur, de homine uerò & animal & substantia, & animal igitur & substantia de Socrate quoque ipso prædicantur. Quare si Socrates homo est, idem nimirũ Socrates & animal est & substantia. Sciendum tamen quòd intellectus regulæ accipi debet de ijs prædicatis, quæ nomina sunt, rei substantiam explicantia, nõ etiam de ijs, quæ nomina sunt aliorum nominum designatiua, siue secundæ impositionis nomina, & per hoc nominum nomina à diuo Seuerino Boëthio, à recentioribus uerò nomina, siue termini secundæ intentionis appellantur: cuiusmodi sunt, genus, species, subiectum, prædicatũ, & his similia. Qua propter de homine licet species prædicetur, & homo de Socrate, non perinde tamen & de Socrate ipso species prædicabitur unquam.

De nominibus siue uocibus, quæ uulgo primæ & secundæ tũ intentionis, tũ impositiõis, siue noĩa siue uoces appellant.

HAnc igitur ob causam haud ab re fuerit paulò altius hoc loco repetere atq; adnotare duplicia esse nomina

nomina siue uoces, quibus in tradendis disciplinis atq; artibus paßim utuntur autores, uidelicet alia ex his dici primæ, alia secundæ impositionis, siue (ut uulgus dialecticorum ea appellat) primæ & secundæ intentionis nomina, neque id quidem omnino temere. Nam quæ primæ siue intentionis siue impositionis nomina dicuntur, ea sic appellata esse certum est: quòd qui uocabula instituere in animo habuerunt, primùm quidem ij intenderunt, ut ipsis rebus nomina inderent siue imponerent, quæ rerum uocabula, & essent & dicerentur: qualia sunt ea uocabula cum primis, quibus uulgus hominum paßim utitur in exprimendis suis inuicem conceptibus, & quibus utimur in disciplinis, tum naturalibus, tum moralibus, addo & in mathematicis & in diuina philosophia, & alijs plerisque. deinde uerò cum uiderent ijdem neceßarius fore artes aliquas, per quas disceremus & sciremus rectè ac propriè uti illis nominibus iam positis, ut quæ docerent nos illorum significationes, proprietates, & elegantias, & in summa illorum aptas ubiq́ue compositiones, siue ut quid animo tuo conceperis, alij indicare poßis: siue ut quid uerum quid'ue falsum sit, statim dijudicare poßit, quicunque loquentem alium audierit: siue ut auditorem inducere queas ad aßentiendum tibi, quod persuadere conaris, hinc illi ueluti iam secundo loco intenderunt ac mente conceperunt, ut ipsis nominibus uocabula imponerent inderent'que. Cuiusmodi nomina siue uocabula sunt, quibus tum in grammatica, tum in dialectica, tum in rhetorica arte utimur. Vnde & ipsa secũdæ siue impositionis siue intentionis nomina tandem dici cœperunt.

perunt. Et *hæc quidem mea de his nominibus siue uocibus sententia est: nec uideo aliam huius discriminis inter ipsas uoces rationem magis consonam rei propositæ: quamcunq; uerò alij protulerint reddiderintq;, eam mihi ut nec refellere omnino, ita nec probare admodum curæ fuerit: iudicium tamen suum cuiq; relinquo,* Nos *interim ad institutum reuertamur.*

De generibus diuersis, & non subalternatim positis. REGVLA II.

D*Iuersorum generum, & nō subalternatim positorum diuersæ sunt species, & differentiæ, ut animalis & scientiæ. Animalis quippe differentiæ sunt, greßibile, bipes, uolatile, & aquatile: scientiæ uerò harum nulla est, quin potius ipsius sciētiæ differentiæ aßignari poßunt, quòd hæc quidem naturalis, hæc moralis, illa uerò rationalis existit.* At *uerò generum subalternorum, siue subalternatim positorum nihil prohibet easdē eße differentias, ut auis, & animalis, quæ genera sibi subalterna sunt.* Siquidem *species animalis auis est, eademq; corui genus.* Vtriusq; *autem utpote tam animalis quàm auis differētiæ eædem esse poßunt & diuersæ.* Eædem *quidem, ut si quis has animalis differentias aßignet, quòd animalium alia sunt quæ pascantur herbis, alia quæ seminibus, alia quæ carnibus, per quas & aues inter se differre dignoscũtur.* Quandoquidem *& inter aues aliæ herbis pascũtur, aliæ seminibus, aliæ carnibus.* Diuersæ *uerò, ut quum animalis differentiæ aßignantur, quòd aliud quidem rationale est, aliud irrationale, quarum sanè nulla auis ab aue differt.*

De

De Prædicamentis generatim.

EOrum quæ ſecundum nullam complexionẽ dicuntur, unumquodque ſignificat aut ſubſtantiam, aut quantitatem, aut qualitatẽ, aut ad aliquid, aut ubi, aut quãdo, aut ſitum eſſe, aut habere, aut agere, aut pati. Et ſubſtãtia quidẽ eſt (ut exempli gratia dicam) ut homo, equus: quantitas, ut bicubitum, tricubitum: qualitas, ut muſicum, grammaticum, album, nigrum: ad aliquid, ut duplum, dimidium, maius, minus: ubi uerò, ut in foro, in theatro: quãdo aũt, ut heri, anno ſuperiori: ſitum eſſe, ut iacere, ſedere, ſtare: habere autem, ut calceatum eſſe, armatũ eſſe: agere, ut ſecare, urere: pati, ut ſecari, uri. Sane ex ijs quæ dicta ſunt, ipſa quidem ſecũdum ſe ſingula in nulla affirmatiõe, uel negatione dicũtur, ut quæ neq; uerum neq; falſum ſignificent. Horum autem ad ſe inuicem cõplexione affirmatione utiq; fit, aut negatio.

De ſubſtantia quid ſit, & quomodo diuidatur.

SVbſtãtia dicta eſſe uidetur, quòd alijs omnibus ſubſtet, proinde à Ioanne Damaſceno hoc pacto deſcribitur, Subſtantia eſt, quæ per ſe ſubſiſtit, alio neutiquã indigens ut ſit. Hæc ipſa ab Ariſtotele in primam diuiditur & ſecundam. Et primam quidem eam eſſe dicit, quæ propriè & principaliter, & maximè ſubſtare dicitur, quæ neq; de ſubiecto dicitur, neq; in ſubiecto eſt, ut quidã homo, ut Socrates, ut Plato, & ſi quid huiuſmodi eſt, nempe ſingulare & indiuiduum. Secundam uerò ſubſtantiam, id eſt, ſecundæ ſubſtantiæ nomine, adpellat ſpecies ipſas, in quibus quæ principaliter ſubſtãtiæ di-

cuntur, insunt, & harum specierũ genera, ut homo, ut animal. Ceterũ primæ substantiæ idcirco dici uidentur, quòd sensibus ꝓpinquiores sint, primæq; his occurrãt, ut ex quarũ hausta prius sensibus cognitione, generalitas deinde animo concepta colligitur, constituiturq;. Id quod & diuus Seuerinus Boëthius *in libro de duabus naturis in Christo, alijs quidem uerbis, sed sensu propè eodem dicere uidetur,* Intellectus, *inquit, uniuersalium rerum ex particularibus sumptus est.* Ex *quo & liquidò constat, quòd ex secundis substantijs magis substantia ea dicitur, quæ primis substantijs propinquior est, quippe quæ & pluribus etiam substat.* Quo *fit ut & species magis substantia sit, quàm genus, ut homo quàm animal.* Porrò *inter species ipsas, quæ quidem huiusmodi sunt, ut genera esse non poßint, nulla magis substantia est quàm altera, quemadmodum nec in primis substantijs, altera, altera magis substantia est.*

De sex substantiæ proprietatibus.

O*Mnibus substãtijs, tam primis quàm secũdis, proprium quodãmodo est, in subiecto non esse.* Dico *autem quodammodo, quando id non his conuenit solis, sed & earum perinde differentijs: quippe quæ nec ipse in subiecto sunt aliquo. Omnibus insuper secũdis substantijs, & earum differentijs cõuenit uniuocè prædicari de primis, ut homo & animal de Socrate, & de eodẽ item Socrate, rationale. Omnia nanque hæc de Socrate prædicantur nomine pariter & ratione, id quod uniuocè prædicari suprà definitum est.* Sub*stãtiæ præterea nihil*

hil est contrarium. Quod tamen omnino uerum esse nõ uidetur, cum igni aqua, & aquæ ignis contrarius esse putetur. Sanè hunc scrupulum Boëthius paucis uerbis ita diluit, idq; iuxta Alexandri Aphrodisei mentẽ, Neutrum, inquiens, horum elementorum alteri contrarium est, licet eorum inter se qualitates repugnent diuersæq; sint. Substantiæ igitur nihil est contrariũ. At nec proprium hoc substantiæ est, quando & quantitate perinde conuenit, & alijs quibusdam. Substantia item neque magis, neque minus suscipit, ut homo non est magis aut minus homo, uel seipso prius uel posterius, uel altero quolibet homine. Quod ergo dictum est, neque magis neq; minus suscipit, id ita intelligitur, quòd substantia ipsa neq; intenditur neque remittitur. Sed nec illud substantiæ proprium, quando neque circulus alio circulo magis aut minus circulus est. Videtur autem omnis substantia hoc aliquid significare, id quod in primis quidem substantijs haud dubiè ita se habet. In secundis uerò non ita planè, nisi ob adpellationis figuram, ut quum quis dicit hominem, aut animal, is iam perinde ac quendam hominem, aut quoddam animal dixisse uideri potest. Atqui id ita non est. Quapropter secunda substantia non hoc aliquid, sed potius quale quid significat. Maximè uerò proprium substantiæ est, quod tametsi una eademq; numero ipsa existit, secundũ sui tamen mutationem, contrariorũ susceptibilis est, ut quidã homo, qui licet unus, idemq; numero maneat, ipse tamẽ nunc calidus, nũc frigidus, nunc prauus, nunc studiosus existit, mutaturq; hoc pacto interim contrarijs inter se qualitatibus, id quod neque orationi, neque opinioni

conuenire potest. Quippe quod neutra earum (quantum quidem in ipsa est) mutatur: & si aliquando uera, aliquando falsa iudicatur: quin potius res ipsa, de qua uel oratio profertur, uel opinio habetur, mutationem sui admittit, patiturq;. Nam ut Aristoteles, inquit, tatenus oratio aut uera aut falsa est, quatenus res sese habet. Idem de opinione sentiendum.

De Quantitate.

QVantitas est secũdum quam in partes quippiam diuiditur. Quantitatis autem alia continua est, alia uerò discreta. Continua quantitas ab Aristotele ea esse definitur, cuius partes ad eundem terminum communem copulantur, ut lineæ ad punctum, ad lineam superficiei, & ad superficiem demum ipsius corporis. Id quod de linea ostendiße satis fortaßis fuerit, quantum præsens hoc institutũ exigit. Itaque sit linea aliqua in duas partes per punctũ in ea signatum, secta animo tamen magis quàm re ipsa. Hæc quia continua est, partes

c *ipsas ad eũdem illum punctum, nempe terminum utriq;*

a b *communem (sitq; c) cohærentes habet & copulatas. Continua ergo quãtitas est, ut linea, ut superficies, corpus. Additur his & tempus, cuius partes, quoniam succeßione solum continuantur, ad instans, quod & nunc dicitur, copulari habẽt. Et locus, sed improprie, quippe quòd re magis quàm ratiõe quãtitas sit. Porrò discreta quantitas est, cuius partes ad nullum terminum commu nem copulantur, sed à seinuicem seiunctæ sunt atq; discretæ, ut numerus & oratio. Numeri quippe, ut exẽpli causa, denarij partes sunt, quinq; & quinque, aut tria*

& se

& septem, aut quomodolibet aliter idem diuidatur numerus, ipsæ nimirum, quæcunq; eius numeri partes fuerint, inter se disiunctæ sunt atq; separatæ. Sic & in oratione partes, nẽpe literæ & syllabe, & item dictiones, tum breuitate longitudine'ue, tum ipsa prolatione separantur, quinetiam scriptura, ut per quam oculi eas facilè discernant atque distinguant.

De tribus Quantitatis proprietatibus.

CAeterum quantitati nihil est contrarium, id quod in ijs quidem, quæ finita sunt, nullam habet dubitationem, ut bicubito aut tricubito nihil est cõtrarium. In ijs uerò quæ sunt indefinita, uidetur quidem alterum alteri contrarium eße, ut multum pauco, & magnum paruo, uerum horum nihil quãtitas est, quemadmodum Aristoteles dicit, sed ad aliquid potius. Quippe cum nihil sit, quod per se magnũ aut paruum, multum aut paucum dicatur, sed id aliorum euenit respectu. Quantitas prætereà neque magis neque minus suscipit, ut bicubitũ non est alio bicubito magis aut minus bicubitum, neque numerus alio numero magis aut minus numerus est. Maximè autem proprium quantitati est, ut secundum eam æquale quicquam dicatur, aut inæquale. Ita secundum numerum, exercitus unus alteri æqualis aut inæqualis dicitur: & secundum magnitudinem lignum ligno æquale est, ut cum alterum alteri respondet, aut secũdum longitudinẽ, aut secundum latitudinẽ, aut secũdum craßitiẽ, aut secundum has omnes dimensiones simul. Quod quia suo constat ternario, perfecte quantum dicitur.

De ijs quæ Ad aliquid dicu-tur.

AD aliquid uerò talia dicũtur, quæcũq; hoc ipſum quod ſunt, aliorũ eſſe dicuntur, uel quomodolibet alter ad aliud, ut duplum hoc ipſum quod eſt, alterius dicitur, nempe dimidij, itidem & ſcientia. Etenim ut duplum dimidij duplum eſt, ita ſcientia ſcibilis ſcientia. Adiectum eſt autem, uel quomodolibet aliter ad aliud, ut intelligamus relatiuorum quædam eſſe, quæ caſu aliquo, quædã quæ abſq; caſu referantur. Caſu referuntur, quæ aliorum eſſe dicuntur: abſque caſu uerò, quæ quomodolibet aliter ad aliud, ut cum dicitur mons magnus ad montẽ paruum, relatio quidẽ eſt magni ad paruum, ſed nõ quæ per caſum facta ſit, tametſi in ea caſus accuſatiuus ſumptus eſt, quod nimirũ ideo euenire Boëthius ait, quòd illius relationis uis non in caſu, ſed in præpoſitione ſola conſiſtit. Per caſum itaq; referuntur, cum aut per genitiuum referuntur, ut pater filij pater. Aut per datiuum, ut ſimilis ſimili ſimilis. Aut per ablatiuum, ut maius minori maius. Sunt etiam quæ mutatis caſibus referantur, ut ſcientia ſcibilis ſcientia, & ſcibile ſcientia ſcibile. Sunt item quæ referantur nominibus eiſdem, ut amicus amici amicus, & ſocius ſocij ſocius. Sunt quæ diuerſis, ut alia ferè omnia. Sciendum autem dictam definitionem Platonis eſſe, nõ Ariſtotelis, id quod Boëthius plane aſtruit, & proinde alia ab Ariſtotele ipſo traditur, quæ huiuſmodi eſt, & quidem propria, Ad aliquid ſunt, quibus hoc ipſum eſſe eſt ad aliud quodammodo ſe habere. Sanè hac definitione ea relatiua deſcribuntur, quæ in quadam comparatione & relationis habitudine conſi

conſi

considerantur solum, ut quaternarius, quod duplus est, non ex se habet, sed hoc ipsum ex medio trahit, ad quod refertur, nempe ex binario. Atque è diuerso binarius, quod medius sit ex eo tantum habet, quod ad quaternarium refertur. Relatiuorum igitur quæ propriè dicuntur, siue eorum quæ sunt ad aliquid, hoc est eße, id est, hæc eorum natura est, ut ad aliud referantur, sine quo ne intelligi quidem poßunt. Quo fit, ut prior definitio maior sit quàm posterior, hoc est, cõmunior, ut quæ omnia quæcunque ad aliquid utcunq; dicuntur complectatur.

De quinque eorum, quæ ad aliquid dicuntur, proprietatibus.

INest autem & his quæ ad aliquid dicuntur, contrarietas. Nam uirtus uitio, & scientia ignorantiæ contraria est. Atqui ut hoc ipsum nec proprium omnibus est, ita nec commune. Videntur item & magis & minus suscipere. Simile nanque alicui quippiam dicitur, & magis & minus. Verum ne hoc quidem omnibus aut proprium aut commune. Omnia porrò quæ sunt ad aliquid, ad conuertentiam dicuntur, ut seruus domini seruus, & dominus serui dominus. Sed neque in his firma semper conuertentia est, nisi conuenienter id ad quod dicitur, aßignetur: ut si ala auis ala dicatur, non rectè aßignatio facta est, & per hoc nec conuertitnr, ut dicatur, auis alæ auis, sed si ala alati ala dicatur, iam conuertentia fiet hoc pacto, alatum ala alatum. Proinde rectè Aristoteles nos monuit, necesse esse aliquo-

ties ut nomina fingantur. Videntur autem ea quæ ad aliquid dicuntur, simul esse natura, id quod in pluribus quidem uerum est, ut simul sunt duplum, & dimidium, dominus item & seruus. In aliquibus uerò non ita est, nam scibile quippiam est, cuius tamen scientia fortaßis nondum habetur. Vnde & à nonnullis haud ab re relatiuorum talis aßignatur distinctio: ut sint quædam quæ actu referantur, quædam quæ potestate solũ. Maxime uerò proprium est eorum, quæ ad aliquid dicuntur, quòd ex his uno definitè cognito, cognoscitur eodem modo & reliquum: ut siquis definitè sciat quippiam duplum eße, idem etiam definitè scit id, cuius est duplum, nempe dimidium. Quemadmodum si quis scierit Anchisen Aeneæ esse patrem, is proculdubio iam sciet Aeneã Anchisæ filium esse.

De Qualitate.

QValitas est, secundum quam quales esse dicimur, ut secundum musicam musici, & secundum albedinem albi. Porrò qualitatis species ab Aristotele quatuor aßignantur. Ex his una est, quæ habitus & dispositio siue affectio dicitur, sed ab habitu dispositio differt, quòd permanentior quidem habitus sit & diuturnior, dispositio uerò facile mobilis & cito mutabilis. Et habitus quidem sunt, ut scientiæ & uirtutes: dispositiones uerò, ut calor & frigus, quæ tamen exempla magis analogicῶs quàm reuera hoc loco ponuntur, tum & sanitas & ægritudo. Nanque secundum has disponitur, afficiturq; quodammodo homo, aut aliud quoduis animal, uerum cito in contrarias mutatur qualitates,

tes, ut à ſanitate in ægritudinem facilis eſt tranſitus, & rurſus ab ægritudine in ſanitatem. Nonnunquam uerò euenit, ut earum aliqua temporis protractione in alicu ius tranſeat naturam, ut nigritia ex ſolis ardore longo tempore contracta, & quæ hectica febris Græco uocabulo à medicis dicta eſt, Latino uerò habitualis dici poteſt. Vnde fit ut diſpoſitio quaſi quædam uia ſit ad habitum, & per hoc habitus imperfectus. Habitus uerò conſtans omnino atque perfecta diſpoſitio, & ueluti ipſius diſpoſitionis terminus. Hinc habitus definitur, qualitas difficulter mobilis ab eo in quo eſt: diſpoſitio contrà, qualitas quæ facile à ſubiecto dimouetur. Rurſus autem & habitus modo quodam diſpoſitiones dici poſſunt: diſpoſitiones uerò ut habitus dicantur, non eſt neceſſe. Alia autem Qualitatis ſpecies eſt, quæ naturalis potentia & impotentia dicitur, ſecundum quam quidem quiſpiam non ex eo quod talis eſt, dicitur, ſed quòd talis eſſe poteſt, ut docilis puer dicitur, non qui iam doctus ſit, ſed qui aptus eſt doceri: & fragile lignum, non quod iam fractum ſit, ſed quia tale eſt, ut frangi poßit. Sic durum dicitur, quod naturalem reſiſtendi potentiam habet, ut non facile ſecetur diuidatur'que: contrà molle, quod ad hoc naturalem habet impotentiam. Ad hunc quoque modum, & ſaltatores & pugiles dicimus aliquos, non quòd in his artibus, ſaltandi inquam & concertandi, periculum unquam fecerint, ſed quòd ad eas inſitam ſuaptæ natura potentiam habeant, habilitatem'que. Tertia uerò ſpecies ea eße dicitur, quæ paßio & paßibilis qualitas nominatur, & differt hæc ab illa, perinde atque habitus à diſ-

positione, quòd paßibiles quidem qualitates perpetuo perdurant, ut in melle dulcedo, & in glacie frigus: passiones autem ad tempus exortæ, facile commutantur: quare & qualitates uix dici merentur, ut in facie rubor ex uerecundia subortus, & ex metu pallor. Quarta *demum qualitatis species est, quæ dicitur figura, & circa hoc aliquid constans forma, ut triangulum, quadratum, cubicum, & alia huiusmodi, quæ qualia omnino dicũtur, ab ipsa uidelicet figura, hoc est, à linearum superficierum'que deductione, si magnitudinis nomina sunt: uel à descriptione situq; numerorum, si multitudinis.* Eadem *insuper & ab ipsa forma qualia dici solent, utpote à cõcinna partium compositione.* Haud *secus in his quæ artificio constant, sese habet id quod dictum est, ut in domo, naui, statua, & alijs huiusmodi: quorum unumquodq; duplici qualitate affectũ, ex iam dictis nemo non percipit, nempe tum figura, tum forma.* Figura *quidem, ut uerbi gratia, statua ab ipsorum lineamentorum deductione, qua hunc aut illum exprimit & repræsentat.* Forma *uerò à conuenienti illorum inter se consensu, quæ debita proportio rei dici solet, & commensuratio, à Græcis συμμετρία appellata.*

De communitatibus & proprietatibus ipsius qualitatis.

INest *autem & Qualitati contrarietas, ut iustitiæ iniustitia contraria est, & albedo nigredini.* Verum *non in omnibus hoc ita habet.* Nempe *rubori & pallori, cæterisq; eiusmodi medijs coloribus nihil est contrarium,*

trarium. Alioqui uni plura contraria erunt. Tum & figuræ nihil contrarium est, ut exempli gratia, triangulo, quadrato, cubico, necnon & ipsi circulo. Suscipiunt autem & magis & minus, non adeo qualitates ipsæ, sed quæ ab his qualia denominatiuè dicuntur, ut album magis & minus album dicitur, uel seipso, uel altero quolibet albo. At uerò ne hoc quidem figuris ipsis conuenit, suscipere inquam magis & minus. Nam quecunq; aut trianguli, aut quadrati, aut circuli definitionem suscipiunt, omnia peræque aut triangula, aut quadrata, aut circuli sunt. Sciendum uerò, quod tam hanc quàm illam communitatem potius quàm proprietatem dixerimus: quando ea secundum utranq; dicta sunt, nec solis, nec omnibus conueniant qualitatibus. Maxime autem proprium qualitati est, ut secundum eam similia & dissimilia dicantur. Simile enim aut dissimile alterum alteri dicitur, non secundũ aliud quippiam, quàm secundum id quod quale est, siue à qualitate denominatur.

De cæteris sex Prædicamentis breuis annotatio.

DEcursis hactenus prioribus quatuor Prædicamentis ex Aristotelis traditione, quæ certè consideratione aliqua egere uisa sunt etiam ipsi Aristoteli, quemadmodum idipsum & Boëthius apertè attestatur, restant posteriora sex: de quibus priusquàm ea prosequamur, præfari hoc pacto libuit, Aristotelem uidelicet, cum priora illa quatuor latissimè prosecutus esset, posteaquàm omnia numero decem, in principio sui tractatus ex ordine connumerasset, & per conuenientia

nientia exempla declarasset, hæc sex posteriora ne repetere quidem curaße, præterquàm ex his duo tantum agere & pati, sed cursim admodum, atque id profecto haud inconsultè, id quod & Iacobus Faber Stapulensis ingenue contestatur, quòd eorum scilicet uocabula, præsertim ultimorum quatuor, trita prorsus & uulgaria sint, nullumq; proinde ad disciplinas momẽtum habeãt, imo uerò ciuilibus atque forensibus negotijs, necnon historiarum scriptoribus accõmodatiora. Verumenimuero Gilbertus cognomento Poretanus, non contẽtus hoc Aristotelis siue consilio, siue iudicio, librum sex ultimis scriptum reliquit, alijs mirificè probatum, alijs propemodum cõtemptum, ut quibus labor ille superuacaneus planè iudicatus sit, quum si quid in illis ad disciplinas usus esset, id Aristotelem nequaquam latuisset. Nos igitur, ut tempori aliquid concedamus, uel potius ne ab institutis quorundam prorsus abhorrere uideamur, inter Aristotelem ipsum & hunc Gilbertum mediam tenebimus uiam, & in trãscursu tantummodo de his susceptũ prosequemur Tractatum.

De actiõe & passiõe, & earũ utriusq; tã cõmunitatibus quàm proprietatibus.

FAcere siue agere dicitur quispiam, cuius actio ab ipso in aliam quamlibet rem ueniens consideratur. Pati uero is, in quo actio illa consideratur, ut in quem uenerat, ut quum secat quispiam, eius sectio in id quod secatur, transit. Et quum quid percutitur, percutientis actio i eo recipitur, atque eatenus ipsa percußio paßio dicitur. Secare igitur & percutere, agere est. Secari uerò

rò & percuti, pati. Actio igitur est, secũdum quam in id qđ' subijcitur, agere dicimur. Paßio uerò illatio effe-ctusq; actionis. Recipit autem agere & pati cõtrarieta-tem, & magis & minus: quippe calefacere cõtrarium est ei, qđ' est frigefacere: & calefieri ei, quod est frige-fieri. Sic & calefacere & frigefacere: & calefieri item & frigefieri dicimus hoc uel illud magis aut minus.

Qua ratione uocabula harum duarum categoriarum discerni possint.

SAnè in his duobus prædicamẽtis spectare oportet, non ad figuram duntaxat ipsius dictionis, sed ad si-gnificata potius. Nam sunt quædam, quæ & significato & figuratione dictionis agendi uim habent, ut curare, docere, legere. Quædam figuratione tantum, nõ etiam significato: quippe quæ actiuè proferuntur, significato tamẽ paßiua sunt: cuiusmodi uerba seu uoces sunt time-re, mœrere, uidere, intelligere. Quædam contrà signifi-cato quidẽ actiua sunt, figuratione uerò paßiua, ut insi-diari, proficisci. Atq; id quidem quod iam diximus, ma-xima sanè ex parte cõprobat & confirmat Pris. Gram. lib. 8. de uerborum significationibus. Actiua, inquit, spe-cies actionem semper significat, & facit ex se paßiuũ, exceptis duobus, metuo metuor, timeo timeor. Quin & ad sensus pertinentia uerba, si quis altius consideret, in actiuis uocibus paßionem, & in paßiuis actionem face-re inuenimus, ut cum dico, uideo te, audio te, tango te, ostendo me in ipso actu aliquid pati.

De Situ siue Positione & eius speciebus.

Situm

Situm esse Aristoteles ait denominatiuè dici à positione. Quæ quidem licet ipsa sit alicuius eorum, quæ ad aliquid dicuntur, quæ tamen ab ea denominatiue dicuntur, proprium prædicamenti genus faciunt, ut à statione, quæ relatio est quædam, stare denominatiua dicitur, quod quidem est situm esse. Vnde & situm esse à Ioanne Damasceno id dicitur, quod positionem habet quoquo modo ad alterum, puta ad partes corporis, uel sic uel sic se habentis. Huius deinde tres species esse dicit, stare, sedere, recumbere, id est, iacere. Et stare quidem est, erecto omnino corpore esse. Sedere uerò partim erecto, partim incuruo. Recumbere uerò in totum esse corpore prostrato, quod & tribus cõtingit modis: nempe aut prone, aut supine, aut oblique. Eorum autem quæ situm habent, hæc quidem secundum naturam sita sunt, ut elementa in proprio & suo quodque loco. Hæc autem secundum artem, ut statuæ atq; columnæ. Rursus eorum quæ sita sunt, hæc quidem sunt, quæ nunquàm loco mouentur, ut terra: hæc uerò quæ nunquàm à motu quiescunt, ut cœlum.

De ubi, & quando, & habere.

Eodem propè modo, ut Boëthio placet, & ubi, & quando, & habere, sese habent, ut quæ nec ipsa simpliciter intelligantur, quin potius ex alio naturam, id est, rationẽ trahant, id quod & Martianus Capella attestatur. Quo fit, ut nec ubi, nec quando esse poßint, nisi locus & tempus fuerint. Siquidem locum ubi, & tempus quando comitatur. Neq; uerò idem est tempus & quando, nec locus & ubi, sed proposito prius loco,

si

si qua res in eo loco est posita, ubi esse dicitur. Vnde & ab Aurelio Augustino recte dictum est, Locus est cuiq; rei, ubi est. Eodem modo si res quæpiam in tempore est, quando esse perhibetur, ut natale CHRISTI, *cùm sit certo in tempore, nempe* VIII. *Calend. Ianuarij, quando ipsum esse dicimus. Vbi ergo & quando hoc pacto à quibusdam definiuntur, Vbi est, quæ à loci circunscriptione procedit corporis locatio. Quando uerò, quæ ex tempore relinquitur rerum affectio. Habent autem & ubi & quando proprias diuersitates. Nam ubi aliquoties quidem infinite dicitur, ut cum alicubi quempiam esse dicimus: aliquoties uerò definite, ut in foro, in gymnasio. Sic & quãdo nunc definite, nunc indefinite dicitur. Habent rursus & ubi & quando, secundum locorum & temporum differentias diuisionesq; species quasdam & differentias. Et locorum quidem differentiæ sunt, sursum, deorsum, ante, pone, dextrorsum, læuorsum: Temporũ uerò, præsens, præteritum, & futurum. Habere porro (ut subinde Boëthius ait) est quiddam extrinsecus adueniens, neq; innatũ ei à quo habetur, imo aliud quã est illud ipsum, à quo habetur in se, uel potius circa se retinere, ut armatũ esse, uel esse uestitum, & habere uestes atq; arma, quæ cum eo qui habet, nata non sunt, neq; aliqua communi natura proprietate'ue coniunguntur.*

De Oppositis.

C*Onsequens est autem de ijs dicere, quæ (ut diximus) Post prædicamenta à recentioribus appellantur, & primum quidẽ de Oppositis, quoties scilicet*

opponantur

opponātur. Opponi autem alterum alteri quadrupliciter dicitur. Nempe aut ut ad aliquid, aut ut contraria, aut ut habitus & priuatio, aut ut affirmatio & negatio. Atque hæc omnia communi quidem nomine opposita dicuntur, quod ueluti ex aduerso sibi obsistere, & contrà stare uideantur. Ad áliquid igitur opponi dicuntur, quæcunque hoc ipsum quod sunt, oppositorum dicuntur, uel quomodolibet aliter ad hæc, ut dimidiū oponitur duplo, & eiusdem dupli dimidium est, & paruum opponitur magno, & ita, ut ipsum paruū ad magnum, cui opponitur, paruum sit. Contraria uerò dicūtur, quæ ita sibi opponuntur, ut eorum non sint, quibus opponuntur, sed sunt sibi inuicem cōtraria, ut bonum, quod licet malo opponatur, non tamen mali bonum est, sed malo contrarium. Itidem & album, non nigri albū est, sed nigro contrarium. Habitus autem & priuatio dicuntur, quæ & ipsa quidem opponuntur sibi, sed ita, ut circa idem aliquid necessario uersentur, ut uisus & cæcitas circa oculum, auditus & surditas circa aurem. Quartum demum oppositorum genus est, ut affirmatio & negatio, quo quidem genere opponuntur, quæcunq; inter se uerum & falsum condiuidunt, ut Socrates ambulat, Socrates non ambulat.

De oppositorum definitionibus & proprietatibus.

CAeterum hæc quonam pacto definiantur dicendū item breuiter. At uerò quoniam de his, quæ ad aliquid seu relatiua dicuntur, suprà dictum est, cū de prædicamentis tractaremus, de reliquis tribus id tantum

nunc agamus. Itaque contraria definiuntur, quæ in eodem genere posita, plurimum à se distant, quæ eidem susceptibili uicißim insunt, unde & mutuo se expellunt, nisi quæ per naturam subiectis suis insunt. Itaque ex contrarijs si unum fuerit, non necesse est alterum eße. Contraria rursus eidem simul ineße est impoßibile. Sed & contraria omnia circa idem aut genere aut specie uersantur, ut ægritudo & sanitas circa corpus, iustitia & iniustitia circa animam. Omnia insuper contraria, uel in eodem genere sunt, ut album & nigrum: uel in contrarijs generibus, ut iustitia & iniustitia: uel sunt ipsa contraria genera, ut uirtus & uitium, bonum item & malum. Bono quippe malum ex neceßitate contrarium est: malo autem aliquando quidem bonum, aliquando uerò & malum. Id quod facile uidere est in uirtutibus & uitijs moralibus. Sed & de contrarijs ipsis ad eundem ferè modum Victorinus loquitur in ijs commentarijs, quæ in rhetorica Ciceronis de inuentione scripsit: Contraria (inquit) tribus modis inueniri possunt: cum aut sub eodem genere species multum inter se distant: aut sub singulis generibus diuersis, species etiam diuersæ sunt: aut duo genera inter se diuersa sunt. Hæc ille. Porrò quæ secundum habitum & priuationem opponuntur, ea esse definiuntur, quæ circa idem fieri nata sunt, ordine irregreßibili, & tempore per naturam determinato. Et hæc quidem sunt, quæ potentiæ priuatione talia dicuntur. Nam quæ talia sunt priuatione actus, hæc utique circa idem fieri possunt, ordine regreßibili: cuiusmodi sanè sunt motus & quies, lux & tenebræ, somnus & uigilia. Iam uerò & quæ

ſecundum affirmationem & negationem opponuntur, ea ipſa definiuntur, quorum ſecundum ſe nullum datur medium, & quæ in contradictione conſiſtunt. Contradictio porrò dicta eſt, quaſi oppoſita dictio, id eſt, locutio. Huius nimirum hoc præ cæteris proprium eſt, quòd ſiue res ſubſiſtat, ſiue non ſit omnino, in alterutra tamē contradictionis parte uel ueritas, uel falſitas ſemper inuenitur, quod certè in alijs oppoſitionibus minime euenit. Nam ſi quid omnino non eſt, illud neque ægrum neque ſanum eſſe poteſt, tum neque cæcum neq; uidens. Nec ſi non eſt omnino qui genuit, iam aut filius aut pater erit. Veruntamen ſiue fuerit quippiam, ſiue non fuerit, contradictio nihilo minus conſtabit ſemper. Et uerum & falſum dicet, quicunq; dixerit Socrates eſt, uel Socrates non eſt.

De quinque modis Prioris.

PRius autem alterum altero quinq; dicitur modis. Primo quidem id quod ſecundum tempus altero prius eſt, ut quod antiquius altero eſt, aut uetuſtius. Hinc Thebanorum bellum prius, id eſt, antiquius ſeu uetuſtius dicitur excidio Troiano, idcirco quòd tempore præceſſerit: & Pythagoram priorem, id eſt, ſeniorem Socrate dicimus, & Socratem Ariſtotele. Secundo autem modo prius illud dicitur, à quo non conuertitur ſubſiſtendi conſequentia, quo quidem modo, unū duobus prius eſt. Nam duobus exiſtentibus, unum iam eſſe conſequens eſt, at non contrà. Non enim ſi unum eſt, conſequens continuo erit, ut ſint duo. Atque hoc modo quòd prius eſt, ſecundum naturam prius eſſe dicitur.

Tertio

Tertio uerò modò prius eſse dicitur, quod ordine quodam anteuertit, id quod in diſciplinis & orationibus rhetoricis, & alijs huiuſmodi, ut in reipub. administrationibus facile eſt uidere. In diſciplinis quidem, ut exempli cauſa in Geometria, elementa figurarum delineationibus priora ſunt, & principia ijs, quæ ex illis demonſtrantur, hoc eſt, ipſis concluſionibus. Elementa autem dico, punctum, lineam, ſuperficiem. In rhetoricis uerò orationibus procœmium, id eſt, exordium narratione prius eſt, & in reipub. administratione cõſilium actione. Quarto deinde modo prius id dicitur, quod melius eſt & honorabilius & præſtantius & dignius altero. Quo ſanè modo, ſol luna prior eſt, & anima corpore. Sed ut ipſe Ariſtoteles ait, alieniſsimus hic modus eſt à ſignificatione prioris. Siquidem iſto modo (quod & Boëthius approbare uidetur) quicunque dignitate & reuerentia cæteris præcellunt, magis proprie uenerabiles & honorabiles dicuntur: ut uero priores dicantur, abuſio potius eſt quàm ulla proprietas. Quinto demum prius dicitur alterum altero in ijs, quæ ſecundum ſubſiſtendi conſequentiam conuertuntur, nempe illud quod alterius quomodolibet cauſa eſt & principium, ut ueritas imagine, & lux ipſo lumine ſiue ſplendore, & in orationibus prius quidem eſt rem ipſam ſubſiſtere, quàm ueritas conſtet propoſitionis, ut ſi uerum eſt, hominem eſse, uera iam ea eſt oratio quæ dicit, homo eſt. Ac rurſus, ſi oratio uera eſt qua dicitur, homo eſt, uerum iam quoque eſt hominẽ eſſe: & tamen hominem eſſe, hoc eſt, eius rei ſubſiſtentia, cauſa inſuper eſt, cur propoſitio de homine uera habeatur. Itaque rei ſubſi-

ſtentia, ueritate ſermonis prior eſt.

De tribus modis eorũ quæ ſunt ſimul.

SImul aũt dicuntur aliqua tribus modis. Primo quidem & ſimpliciter & propriè ſimul dicũtur, quorum generatio eodem fit tempore, ut gemini, qui ob id ſimul eſſe dicuntur, quòd unius tẽporis ortu editi ſunt. Secundo uerò modo ſimul dicuntur, quæcunq; ad ſe inuicem conuertuntur, ſed ita, ut alterum alteri ſubſiſtendi neq; cauſa ſit, neq; principiũ, ut duplum & dimidiũ. Etenim hæc ad ſe inuicem conuertuntur, quoniam ſi duplum eſt, dimidium eſt: & ſi dimidium, & duplum: & tamen neutrum alteri cauſa eſt, ut nec pater filio cauſa eſt ut ſit, nec filius patri. Quod uerò dico, huiuſmodi eſt, Aeneas habuit Aſcanium filium, non tamen cauſa fuit ut filius eßet, ſed ut eßet Aſcanius. Sicut igitur filius dicitur quiſpiam, cum primum ei fuerit pater, ita & pater iam dicitur, cũ primum ei fuerit filius. Tertio autem modo ſimul dicuntur, quæ ex eodẽ genere ex aduerſo diuiduntur à ſe inuicẽ, ut homo & equus. Homo nanq; & equus, quoniam ſub eodem genere ponuntur, nempe animali, ſimul eße dicũtur. Eodem ſanè modo & de cæteris ſpeciebus dicendũ, quæ ſub eodem genere, uel hoc, uel alio ponuntur. Quo fit, ut omnes ſpecies eiuſdẽ generis æqua'ue ſibimet ſint, & generi illi æqualiter ſupponantur. Porrò aũt & differentiæ, quæ genus aliquod condiuidunt, ſimul eße dicuntur, ut rationale & irrationale. Sanè ſciendum quòd quæcunq; ſecundo & tertio modo ſimul ſunt, hæc natura ſimul dicũtur, primo uerò modo ſimul dicuntur tempore.

De ſex

De sex speciebus motus.

Motus uerò species sex sunt, generatio, corruptio, augmẽtatio, diminutio, alteratio, secundum locũ mutatio. Et generatio quidẽ motus est ad substantiã, cui opponitur corruptio, motus proinde à substãtia. Augmẽtatio uerò motus ad quantitatem, cui diminutio opponitur, motus uidelicet quo acquisita iam antea, & paulatim aucta, quantitas fit minor: deperditurq́;. Alteratio est, qua aut qualitas acquiritur, aut deperditur acquisita, Secundum locũ uerò mutatio dicitur, quæ fit aut ad locum, aut circa locum: ad locum quidẽ, ut quæ secundum rectum fieri dicitur: circa locum uerò, quæ in gyrum siue in orbem. Omnium autem horum motuum ex aduerso quietem intelligimus, cum tamen in his speciebus motuum ipsi motus sibi inuicem contrarij sint, præter eum motum, qui circa locum fieri dictus est, ut est motus corporum cœlestium, cui nullus motus cõtrarius est. Cæterum animaduertendum hoc loco est, haud quaquam absonũ esse quod dictũ est, motum esse motui contrarium, & item quietem: quasi uerò duo iam uni contraria esse dixerimus, non unum uni, ut in Physicis Aristoteles docet. Quandoquidem id quod dictum est secundum aliud, & item aliud fieri intelligitur, quemadmodũ id Ioannes Damascenus in sua dialectica subtilißime annotauit. Nam eidem motui motus quidem opponitur, ut habitus & formà siue actus, quies uerò, ut finis & priuatio.

De octo habendi modis.

HAbere quoq; multis modis dicitur. Nam habere quis dicitur, aut, ut qualitatem aliquam: ut scientiam uel uirtutem: aut ut quantitatẽ, magnitudinem'ue, & hanc quidem uel bicubitam, uel tricubitam, aut aliâs quantumcunq;: aut ut ea quæ circa corpus sunt, ut uestimentũ, cuiusmodi est subucula uel penula: aut ut in parte aliqua corporis, ut in digito anulum, uel torquem in collo: aut ut partem aliquam sui, nempe manum uel pedem, uel caput: aut ut in uase, quemadmodum modius dicitur habere triticum: & lagœna uinum, & amphora aquam, ut sit habere pro cõtinere: aut ut possessionem, quodã modo dicitur aliquis domũ habere uel prædium: aut ut uxorẽ, quẽadmodũ uir uxorẽ habere dicitur. Sed ut Aristoteles quoq; ait, idq́; per iocum (ut uidetur) alienißimus hic habendi modus est: siquidem nihil aliud est uirũ habere uxorem, quàm eidem cohabitare. Ideo autem hunc habẽdi modum improprie dictum putant multi docti, ac per hoc penè respuunt, quòd aiunt non haberi poße, quod habentem habeat, sed multo rectius dici, uiro mulierem esse, & pari uice mulieri uirum.

IN TRACTATVM TERTIVM PRAEFATIO *breuiuscula.*

X P E D I T A *utcunq; à nobis in prioribus duobus libris, siue tracta tibus, ea parte dialecticæ, quam Ele- mentariam uocant, utpote quæ Præ- dicabilia tantum, & Prædicamenta, simplices quidem uoces, complecta- tur: sequitur hinc tractatus tertius de Propositione, quæ & ipsa huius artis pars quædam est: quippe quæ prima ex simplicibus illis & incomplexis uocibus, per- fecta constituitur oratio. Atqui huius quoniam nomen & uerbum partes sunt, & hæc ipsa per uocem defi- niuntur, à Voce haud ab re huius tractatus exordium sumere licebit.*

Quid sit Vox, tum etiam quid Sonus.

VOx *igitur est, ut à nonnullis definitur Philoso- phis, ex ictu aëris elicita qualitas, auribus acci- dens. A recentioribus autem, & ijs quidē, qui superiori bus aliquot annis circa hanc artem uersati sunt, magis cōuenienter accōmodateq; ad hunc locū hoc pacto defi nitur, Vox est sonus, qui ab ore animalis proficiscitur, certis quibusdam naturæ instrumentis formatus. Sonus item ab eisdē quoq; definitur, quicquid proprie & per se auditu percipitur. Itaq; uox sonus est, non quilibet, sed qui (ut dictum est) ab ore animalis proficiscitur, for maturq; interim certis quibusdam naturæ instrumētis,*

quæ quidem sunt guttur, lingua, palatũ, primores quatuor dentes, & labia duo, quibus à quibusdam additur & pulmo. Nam per guttur uocalis arteria intelligitur, quæ & spiritalis fistula appellatur. Ex quo iã liquidò patet, quòd neq; manuum ad se inuicem cõplosus, neq; pedum strepitus, aut fragor arborum, & in nubibus tonitrus, uoces ullo modo dici debent. Quin & ob eandẽ fortaßis causam, neque tußis, neq; excreatio, & si quid huiusmodi est, uoces propriè dici poßunt, licet de animantis ore prodeant.

De uocis diuisione.

Vocum autem alia quidem significatiua est, alia uerò non significatiua. Porrò significatiua uox ea dicitur, quæ per auditum aliquid intellectui repræsentat. Nõ significatiua autem, quæ nihil omnino significat, ut quæ neq; naturaliter, neq; secundum placitum apud intellectum quicquam constituit, ut literæ propemodum & syllabæ. Itaq; bifariam uox significare dicitur, tum naturaliter, tum secundum placitum. Naturaliter quidẽ uox significare dicitur, quæ naturalem duntaxat affectũ animi monstrat, ut est dolor, aut gaudiũ, cuiusmodi sanè uoces sunt gemitus ægrotantium, & lugentium eiulatus, insolentum item cachinnus & risus indecens, tum bonorũ cuiusq; animalium uox propria. Secundum placitum autem quæcũq; ex impositiõe rem aliquam designat, ut sua uniuscuiusq; gentis lingua siue loquela, qua quis utitur, quoties alteri indicare uolet, quicquid animo conceperit. Hæc rursus diuiditur. Alia nanq; tempus secum ad significationem trahit, ut

ambulo:

ambulo: alia præter tempus significat, ut homo. Cæterũ hæc nomen, illa uerò uerbum apud Dialecticos appellatur, ex quorum utriusq; debita complexione uox constituitur, quæ oratio dicitur, uox proinde complexa: ut tã nomen, quàm uerbum, uox incomplexa. At de nomine quidem primùm hinc dicamus oportet.

De Nomine.

NOmen itaq; uox est significatiua, secundum placitum, sine tempore, cuius nulla pars significatiua est separata, finitum aliquid designans, & casus recti. Sanè in hac definitione uox generis locum obtinet, utpote pluribus communis. Significatiua deinde adiectum est: nam sunt & uoces, quæ nihil significant. Rursus secundum placitum, quòd sint uoces, quæ naturaliter tantum significant. Sine tempore autem, quoniam uerba quoq; uoces sunt significatiuæ secundum placitum, sed distant à nominibus, quòd nomina quidẽ sine tempore: uerba autem cum tempore significant. Adiectum præterea est, cuius nulla pars significatiua est separata, propter orationem. Siquidem huius partes utiq; & separatæ significant, ut mox dicetur. Postremò aũt adpositæ sunt particulæ duæ, una quidem, nempe finitum aliquid designans, propter nomina infinita: altera uerò, quæ quidem est, & recti casus, propter nominum obliquos casus, qui quoniam cum EST uerbo copulati, plenam absolutamq; sententiam explicare nõ possunt, non nomina, sed casus nominum iure nuncupantur, ut non rectè dixeris, demonstrato quopiam, Catonis est, Catoni est, aut Catonem est: sed, Cato est.

De Verbo.

VErbum autem est uox significatiua secūdum placitum, cum tempore, cuius nulla pars significatiua est separata, finitū aliquid designans, & casus recti. Quæ quidem uerbi definitio, præter particulam, cum tempore, omnia cū nomine habet communia. Siquidem id uerbi proprium est, significare, inquam, cum tempore. Ergo quòd & participium cum tempore significat, hoc à uerbo habet, unde deducitur. Neq; uerò mouebit quempiam, quòd ex nominibus quidem ipsis quædam etiam tempus significant, ut annus, mensis, dies: attamē nullum eorum tempus consignificat, quemadmodū Aristoteles ait. Cæterum ut nomina finita sunt ac infinita, ita ex uerbis quoq; alia finita sunt, alia infinita: finita, ut ambulo, disputo: infinita uerò, ut non ambulo, non disputo. Rursus & de casibus uerborum haud secus ac de casibus nominum dicere par est: quippe ut nominum casus dicuntur, qui ab ipso recto flectuntur: ita casus uerborum appellari possunt, qui à temporis præsentis & modi indicatiui significatione diuariant. Verbum igitur secūdum Dialecticos id solum esse dicitur, quod temporis præsentis est & modi indicatiui.

Vtrum Nomen, & Verbū apud Dialecticos solæ partes orationis sint.

EXposita eatenus tam nominis, quàm uerbi rōne, quatenus idipsum Dialecticorū usus postulat, occurrit non temere quæstio illa, hoc in loco nunc etiam consideranda, quæ à plerisq; proponi solet, Vtrum scilicet nomen atq; uerbū solæ apud Dialecticos orationis partes

partes ſint, cum tamen ab ipſis Grammaticis octo huiuſ modi conſtituantur partes. Sanè huius queſtionis modũ D. Seuerinus Boëthius. uir profectò tãtus in Latina phi loſophia, quantus inter ipſos Latinos in arte oratoria M. Cicero, his uerbis ita diſſoluit breuiſſimè, Grãmatici enim (inquit) figuras tantummodo uocum conſiderantes, octo proinde orationis partes connumerãt: Philoſophi autem atq; Dialectici, quoniã eorum omnis intẽtio circa ueritatem, falſitatemq; locutionis uerſatur, atque ea ex nomine, uerboq; pleniſſimè cõſtat, duas tantũ orationis partes admittunt, easq; nomen & uerbum eſſe docuerunt. Cætera uerò, non partes, ſed orationis ſupplementa, & ueluti colligamenta quædam appellant, quẽadmodum in quadrigis frena & lora, & in nauibus tabulæ & trabes. Non aliter autẽ de his ſentit & Priſcianus ille Grammaticus lib. 11. de participio: Quibuſdam (inquit) Philoſophis placuit nomẽ & uerbum ſolas eſſe partes orationis: cætera uerò adminicula & iuncturas earum: quomodo nauium partes ſunt tabulæ & trabes. ſed nunc ad Orationem tranſeamus.

De oratione.

ORatio eſt uox ſignificatiua ſecũdum placitum, cuius partes extra aliquid ſignificant & ſeparatæ. Ad hunc ſanè modum à Dialecticis oratio definitur. Cuius quidem definitionis intellectum facilè eſt ex ſuperioribus colligere. Nam quòd oratio ipſa uox eſt, quòd ſignificatiua uox, quodq; item ſignificatiua ſecundũ placitum, id cum nomine atq; uerbo commune habet. Cuius enim partes ſecundũ placitum ſignificant, ipſum quoq; ſecun

ſecũdum placitum ſignificatiuum eſt. Differt autem ab utroq;, quoniam nominis quidem & uerbi partes ſeparatæ nihil ſignificant, ac ne in cõpoſitis quidem, ut & Ariſtoteli placet, quamuis id tamen uideri uelint, ob dictionis figuram, ſed tali uoci ſiue dictioni res ipſa repugnat, nempe ſuapte natura ſimplex & una: ut animalis nomen, quod Græcis τραγέλαφος dicitur, Latinis uerò hircoceruus dici poteſt, ab hirci, ceruiq́; ſimilitudine. Nam cum cerui ſpeciem habeat, autore Plinio, ab eo tamẽ barba & armorum uillo diſtat ſolum, in quo cum hirco quadam tenus conuenit: unde & nomen ei eſt ex utroque compoſitum. At uerò orationis partes multò aliter ſeſe habent, Quippe quæ & extra ipſam ſignificare poſſunt, ut uerbi cauſa, huius orat〈i〉õis, Plato diſputat, tam nomen ipſum, quod quidem Plato eſt, quàm uerbum diſputat, partes nimirum ſeorſum utiq; & ſeparatim omnino aliquid ſignificant.

De diuiſione Orationis.

Diuiditur autem oratio: alia nanque perfecta eſt, alia imperfecta, Perfecta quidem oratio ea eſſe dicitur, quæ ex nomine, uerboq́; conſtructa, perfectam ſententiam in animo audiẽtis relinquit, ut Plato diſputat, Quiſquis enim eam audit, ſtatim quieſcit, ac iam intelligit, quid ſit hac ipſa uoce prolatum. Imperfecta uerò, quæ plenam ſententiam non facit, tametſi nonnunquam ex uerbo conſtat, unde orationis perfectio potiſſimum habetur: quippe quod ut in nominibus materia, ita in uerbis ſermonis uis intelligatur, autore Quintil. Imperfecta igitur oratio eſt, quoties ſine uerbo profertur, ali

quoties

quoties autem & cum uerbo ipso. Sine uerbo quidem, ut Aeneis Vergilij. Cum uerbo autem, ut quisquis ambulat. Vtraq; nimirũ imperfecta oratio est, perficitur autem uerbo utrobiq; adiecto. Hæc quidẽ, si addas uerbum, mouetur, ut sit, Quisquis ambulat, mouetur: illa uerò si addatur uerbũ, legitur, ut si dicas, Aeneis Vergilij legitur. Atq; hunc in modũ omnis imperfecta oratio perfici potest, qualis profectó ea esse debet oratio, quæ ab Aristotele quidẽ ipso facilè huius artis principe, Enunciatio: à Cicerone uerò (quem Plinius lucẽ doctrinarum appellat) Pronunciatũ, & Proloquium nõnunquam: à Boëthio demum inter Latinos præsertim Propositio dicta est, qua etiam appellatione communis Dialecticorum schola nunc paßim utitur.

De diuisione Orationis perfectæ.

ORationum perfectarum alia Deprecatiua est, ut Iuppiter omnipotẽs precibus si flecteris ullis, Da deinde auxilium pater, atq; hæc omina firma. Alia Imperatiua, ut Vade agè nate, uoca zephyros, & labere pennis. Alia interrogatiua, ut Dic mihi Damœta, cuiũ pecus, an Meliboei? Alia Vocatiua, ut Huc ades ò Meliboee. Alia Enũciatiua, ut Principio arboribus uaria est natura creandis. Præter has aũt quinq; perfectæ orationis species, sunt qui duas alias addant, nempe optatiuã & subiunctiuam. Optatiuam, ut O` mihi præteritos referat si Iuppiter annos. Subiunctiuam, ut, Si fœtura gregem suppleuerit, aureus esto. Verumenimuero huiuscemodi orationũ, siue quinq;, siue septem species constituas, ea tamen sola, quæ Enũciatiua siue Indicatiua dicitur.

citur, propositio est: quippe quæ uel esse aliquid, uel nõ esse designet, & in qua aut ueritas aut falsitas inueniatur. Reliquæ uerò *poëtis atq; oratoribus ad affectus uarios mouendos magis accommodatæ uidentur.*

De propositione, eiusq; secundum substantiam diuisione, tum quid subiectum, & quid prædicatum.

PRopositio est oratio uerum uel falsum significãs. Eius uerò prima & quidem secundũ substantiam diuisio hæc est, Propositionum alia categorica est, alia hypothetica. At de hypothetica quidẽ aliàs, interim de categorica (ut cœpimus) prosequamur. Hæc autem est, quæ duobus terminis perficitur, subiecto scilicet & prædicato, hoc est, quæ simplicissimè cõstat ex nomine casus recti, eodemq; finito, & uerbo modi indicatiui, ut Aristoteles docet. Sunt qui præter duos dictos terminos, tertiam his ueluti partem adijciant, nempe copulam (quam uocant) uerbalem. Et proinde propositionẽ huiusmodi hoc pacto illi definiunt, Propositio categorica est, quæ habet subiectum, prædicatum, & copulam principales partes sui: ut huius propositionis, Aristoteles docet, subiectus quidem terminus est Aristoteles, prædicatus uerò uerbum docet, & quod alterum cum altero coniungit, copula (ut dictum est) à recentioribus uocatur. Quam ijdem deinde per resolutionem uerbi adiectiui, si quod in huiusmodi propositione prædicatur, ut eius uerbi docet, prodi ac patere aiunt, si ita ipsam propositionem protuleris, Aristoteles est docẽs. Huius quippe propositionis Aristoteles subiectum est,

docens

docens prædicatum, est uerò uerbum, copula: quasi uerò hoc totum est docens, non multo rectius prædicatum diceretur. Subiectum porrò id eße dicitur, de quo aliquid prædicatur. Prædicatū uerò, quod dicitur de subiecto. Cæterum quæ categorica dicta est propositio uoce Græcanica, Latina à prædicando prædicatiua seu prædicatoria dici potest, quando eadem utrobiq; significatio est: quippe quod Latinis prædico, hoc Græcis est κατηγορέω, quod uerbū etsi aliàs accuso significat Græcis hominibus, apud philosophos tamen pro prædico accipitur. Vnde & κατηγορίαι Prædicamenta dicuntur, de quibus tractatu superiori transegimus.

Vtrum non nisi ex nomine & uerbo perfecta consistat oratio, an ex solo etiā uerbo consistere aliquando possit.

SEd & hoc loco quæstio suboritur nō incommodè, Vtrum haud unquam aliter, quàm ex nomine & uerbo plena & perfecta oratio, cuiusmodi propositio est, constare queat, an ex solo etiam uerbo aliquando. Huic sanè quæstioni ita Martianus Capella occurrit, Quoties (inquit) uerbum primæ uel secundæ personæ fuerit, quia per ipsum iam aliquid significatur, quod uel negari uel affirmari poßit, simul & in hominē tantum cadat, & hūc quidem certum, utiq; ex solo ad hūc modū uerbo, perfecta oratio & propositio haberi potest, ut disputo, aut disputas. Quippe ut in horum altero, quod quidem primæ personæ est, subauditur protinus pronomen ego, ac per hoc plenum per se est, atque ueritati aut falsitati æquè obnoxiū, ita in altero, quod

est

est personæ secundæ, facilè intelligitur tu pronomen. Vnde tantundem penè ualet cum dicitur, disputo, uel disputas, quantum si dixeris, ego disputo, uel tu disputas: hoc excepto, quòd quoties istiusmodi pronominum expreßio fit, toties uel emphasis notatur, uel discretio aliqua intelligitur. Tertia uerò uerbi persona, quia non hominis tantum est, sed aliarum etiam rerum, & simul ac dicta fuerit, non continuò intelligitur, de quo dicatur, ita ut affirmari aut negari poßit, idcirco neque ueritati, neque falsitati obnoxia est: quare nec propositio ex ea sola constare unquam potest, nisi forte de eo dicatur, de quo solo intelligi potest id quod dicitur, ut cum dicimus, Pluit, aut ningit, hoc quod dicitur, pluit aut ningit, utrunque aut uerum esse potest, aut falsum, & per hoc negari aut affirmari, licet nihil addamus, quia notum est qui pluat aut ningat, nempe Deus aut natura. Cum uerò dicimus, disputat, aut legit, aut loquitur, in nullo horum certum aliquid intelligitur. Quapropter nec uerum, nec falsum dici potest, quamuis etiam de homine intelligi poßit quod dicitur, disputat, aut legit, aut loquitur: quia tamen non de uno certo aliquo dici potest, idcirco subdendum est nomen alicuius hominis, ut plenum sit quod dicitur. Prima igitur & secunda uerbi persona, quia de homine tantum etiam certò intelliguntur, idcirco solæ dictæ poßunt aut uerum aut falsum significare. Tertia uerò persona uerbi, ut nec de solo intelligitur homine, ita nec sola dici potest, ac per hoc nec ex sola, nisi admodum rarenter (ut dictum est) propositio constitui potest.

Vtrum

Vtrum quoties ex nomine & uerbo propositio cõstituitur, ipsum nomen nõ alterius quàm recti casus esse possit.

Rursus & alia nunc quaestio emergit, praecedenti haud multũ absimilis, quae huiusmodi est, Vtrum nomen, ex quo cum uerbo propositio conficitur, solum recti casus esse debeat, an alterius quoq; cuiuslibet obliqui casus esse posit. Huic quoq; dubitationi idem Martianus subtiliter obueniens, ad hunc modum respondit breuißime, Vbi uerò uerba (inquit) illa sunt, quae impersonalia dicuntur, non iam ex recto casu sententia impletur, fitq; propositio, sed alios casus recipit, ut disputatur cum dicitur, ut est impersonale uerbum, plena omnino sentẽtia est, si ablatiuum adiungas, & per hoc affirmari aut negari potest, ut est, à Cicerone disputatur, à Cicerone non disputatur. Et poenitet cum dicitur, plena quoque sententia est, si accusatiuum iungas, ut est, Ciceronem poenitet: atque de alijs quoque impersonalibus uerbis, quae uel cum eisdem, uel cum alijs construuntur casibus, ad hũc modum dicendum est. Vt igitur quoties personale uerbum est, ex quo cum nomine propositio constituitur, ipsum nomen recti casus esse oportet, ita non minus necesse est, quoties uerbum impersonale fuerit, ut sit nomen casus obliqui, natura uerbi id ita exigente. Sed iam ad institutum reuertamur, & quonammodo propositio secundum qualitatem diuidatur, deinceps dicamus.

De diuiſione propoſitionis ſecundum qualitatem.

PRopoſitionum itaq; categoricarum, aliæ quidem qualitate, aliæ uerò quãtitate differentes inueniuntur. Porrò ſecũdum qualitatem differunt, quarum altera affirmatiua eſt, altera negatiua. Affirmatiua quidẽ propoſitio eſt, in qua aliquid de aliquo prædicatione enuntiatur. Vel in qua prædicatum affirmatur de ſubiecto, ut Plato philoſophus eſt. Negatiua uerò in qua aliquid ab aliquo prædicatione ſeiungitur. Vel in qua prædicatum negatur de ſubiecto, ut Plato philoſophus nõ eſt. Hic nanq; de Platone negatur philoſophus ut prædicatum de ſubiecto appoſito ad uerbum ſubſtantiuum (quæ utiq; potior pars prædicati eſt) negãdi aduerbio, cuius quidẽ hæc uis eſſe perhibetur, ut quicquid poſt ſe inuenit, tollat prorſus, & eius oppoſitum reponat.

De diuiſione propoſitionis categoricæ ſecundum quantitatem.

AT uerò ſecundũ quantitatem differentiæ huiuſmodi propoſitionum hoc modo ſumuntur, quòd aliæ quidem ſunt uniuerſales, aliæ particulares, aliæ indefinitæ, aliæ uerò ſingulares. Sed harum uniuſcuiuſq; uim propria deſcriptione hinc iã explicemus oportet. Vniuerſalis igitur propoſitio eſt, quæ tum affirmando, tum negãdo uniuerſaliter proponit: uel in qua ſubijcitur terminus cõmunis ſigno uniuerſali determinatus, ut omnis homo ſapiens eſt, nullus homo ſapiens eſt. Particularis uerò, quæ ſiue affirmet, ſiue neget, particulariter tantum proponit, quam & alij ita deſcribunt, Particularis propo

propositio est, in qua subijcitur terminus communis signo particulari determinatus, ut quidam homo sapiens est, quidã homo sapiens nõ est. Indefinita uerò est, quæ absque uniuersalitatis particularitatis'ue nota tam affirmando quàm negando profertur, uel cuius subiectus terminus absque ullo signo sumitur, ut homo sapiens est. homo sapiens non est. Singularis porrò propositio est, in qua de indiuiduo et singulari quicquam prædicatur, idq; tum affirmatiue, tũ negatiue, ut Socrates ambulat, Socrates nõ ambulat. Eandem autem nõnulli hoc pacto describunt. Propositio singularis est, in qua subijcitur terminus singularis, aut certè communis, qui tamen singulariter teneatur accipiaturq;, ut Socrates, uel hic homo sapiens est.

De tribus signis quæsitiuis, q̃bus de unaquaq; ꝓpositione quærere cõtingat.

CVm igitur tres sint propositionum differentiæ, ut dictum est, quæ quidem sumuntur aut secundum substantiam, aut secundũ qualitatem, aut secundũ quantitatem, tria quoque par est quæsitiua signa accommodari, quibus apta eliciatur responsio ab eo, qui de illis interrogatus fuerit. Itaque interogatus quispiam quæ sit hæc aut illa propositio, apte conuenienterq; respondebit, quòd sit categorica uel hypothetica. Si uerò idem deinde interrogatus fuerit, qualis sit, tum quoque apte respondebit, quod sit affirmatiua uel negatiua. Rursus autem si interrogetur quanta sit, rectè nimirum & hæc interrogàti responsio quadrabit, si dixerit, aut uniuersalis, aut particularis, aut indefinita, aut singularis. Atque

hæc quidem quanquàm fortaßis nō tanti habētur, ut negotium faceßere debeāt, cò tamen pertinere uidentur, ut exercitati istis interrogatiunculis nouitij huius artis ueluti tyrones aßuescant paulatim propositionū differentias internoscere, quod utiq; momenti nōnihil habet ad ea, quæ deinceps sequuntur, planius percipienda.

Quæ propositiones suis terminis conueniant, & quæ non.

HActenus de propositione quæ categorica dicitur, eiusq; partibus atq; differentijs quibusdam: restat ut quibus ipsa sit prædita affectionibus (quas paßiones iuniores uocant) ostendamus, idq; hac præmißa diuisione, Propositionum aliæ sunt, quæ nulla terminorū participatione conueniunt, aliæ sunt quæ conueniunt quidem, at non ex æquo: Nempe ex his, aliæ utroq; termino participant, ut Plato philosophus est, Plato philosophus non est. Aliæ uerò altero tantum, quod nimirum tribus modis fieri constat: quippe cū uel communis ille terminus in una propositionum subijcitur, & prædicatur in altera, uel prædicatur in utraque, uel in utraque subijcitur. Communem autem terminum hic nūc uoco, non eum qui de pluribus prædicari poßit, sed qui in singulis hoc pacto participantibus propositionibus reperiatur: uerumenimuero de his propositionibus, quæ altero termino, uel neutro participant, nihil ad præsens, cū de his solum hoc loco agatur propositionibus, quæ utroq; termino cōueniūt, id quod duobus fit modis, aut enim ordine eodem, aut per ordinis commutationem. Eodem quidem ordine participāt suis terminis, quæ de

eodem ſubiecto idem pronũtiant prædicatum. Per ordi- *nis uerò commutationẽ, quoties qui in una ſubiectus eſt terminus, in altera fit terminus prædicatus, ut omne iu- ſtum eſt bonum, & quoddam bonum eſt iuſtum. Cæte- rum ut ex ordinis quidem commutatione cõuerſio pro- poſitionum colligitur, de qua non multò pòſt dicetur, ita ex conſtantia ordinis propoſitionum ſumitur oppo- ſitio, de qua primum hic nunc dicamus.*

De oppoſitione propoſitionum categoricarum, & quid ſit.

PRopoſitionum igitur categoricarum utroq; termi- *no eodem ordine participantium, aliæ quidem con- trariæ ſunt, aliæ ſubcontrariæ, aliæ contradictoriæ, aliæ uerò ſubalternæ.* Contrariæ *ſunt duæ propoſitiones uni uerſales, alia quidẽ affirmatiua, alia uerò negatiua, eiuſ dem ſubiecti pariter et prædicati, ut omnis homo iuſtus eſt, nullus homo iuſtus eſt.* Subcontrariæ *uerò propoſi- tiones duæ particulares, altera quidẽ affirmatiua, alte- ra uerò negatiua, eiuſdẽ ſubiecti pariter & prædicati, ut quidam homo iuſtus eſt, quidam homo iuſtus nõ eſt.* Contradictoriæ *autẽ propoſitiones duæ, uniuerſalis & particularis, uniuerſalis quidẽ affirmatiua, particularis uerò negatiua: uel uniuerſalis quidẽ negatiua, particula ris uerò affirmatiua, eiuſdẽ ſubiecti pariter & prædica ti, ut omnis homo iuſtus eſt, quidam homo iuſtus nõ eſt: uel, nullus homo iuſtus eſt, quidã homo iuſtus eſt.* Subal- *ternæ porrò ſunt ꝓpoſitiones duæ, ambæ quidẽ aut affir matiuæ, aut negatiuæ: ſed ex his altera quidẽ uniuerſalis eſt, altera uerò particularis, eiuſdem ſubiecti pariter et*

prædicati, ut omnis homo iustus est, quidā homo iustus est: uel nullus homo iustus est, quidā homo iustus nō est. Oppositio igitur est, ut ex prædictis patet, duarum propositionum categoricarū repugnantia quædā, uel qualitate tantū, uel quātitate tantū, uel qualitate simul & quantitate. Toties enim sibi inuicem aduersantur dictæ categoricæ propositiones. Quarum quidem oppositio, ut ueluti oculis exposita habeatur, figuram ex quatuor angulis constitutam, subijcere non grauabor.

Omnis homo iustus est	*Contrariæ*	Nullus homo iustus est
Subalternæ	*Contradictoriæ* / *Contradictoriæ*	*Subalternæ*
Quidā homo iustus est	*Subcontrariæ*	Quidā homo iustus nō est

De triplici propositionum materia.

SEd priusquam harum inter se oppositarum propositionum leges (quas uocant) exponamus, commonendus interim probus lector est, ipsius uidelicet propositionis triplicem esse materiam, naturalem, contingentem, & remotam. Voco autem materiam propositionum

num hoc loco, earum utrunq; terminum, subiectum, inquam & prædicatum. Quidam uerò definiunt habitudinem, quæ est prædicati ad subiectũ. Naturalem igitur materiam esse dicũt, quoties prædicatum est de essentia subiecti, aut certè propriũ eius, ut homo est animal, homo est risibilis. Contingentẽ uerò, quoties prædicatum subiecto aut adesse aut abesse põt præter subiecti corruptionem, ut Socrates ambulat. Remotã autem, quando prædicatũ ipsi subiecto nullo modo cõuenire potest, ut homo est lapis. Itaq; sciendũ quòd iuxta primam quidẽ habitudinem necessariæ propositiones dicuntur, quarũ ut affirmationes semper ueræ sunt, ita negationes perpetuò falsæ. Iuxta secundam aũt contingentes seu accidentariæ, quarũ proinde tam affirmationes quàm negationes incertè sunt tum ueritatis tũ falsitatis, nisi suppositione facta, aut quod prædicatur accidẽs sit inseparabile. Iuxta tertiã uerò impoßibiles: quarũ ut affirmationes quidem falsæ semper, ita negationes semper ueræ.

De legibus oppositarum inter se propositionum.

ERgo ut id, quod hoc loco instituimus commodius fieri poßit, operæpretiũ fuerit hasce leges per certas quasdam regulas digerere, atque distribuere. Itaq; cum quatuor sint inter se oppositarum propositionum differentiæ, consentaneũ erit, quatuor quoq; regulas de ipsis constituere, ut unicuiq; differẽtiæ sua respondeat regula. Prima igitur regula erit de lege & natura contrariarum, secunda de lege & natura subcontrariarũ, tertia de lege & natura contradictoriarum, quarta

uerò atq; ultima de lege & natura subalternarum. Sed & illud obiter occurrit admonendũ, non esse harum regularum ullam exactam demonstrationem hic exigendam, ut nec in sequentibus usquam ubicunque regulæ propositæ fuerint: quippe quòd id supra uires prorsus captumq; eßet eorũ, qui primis adhuc huius disciplinæ rudimentis imbuendi sunt atq; formandi. Satis autem fuerit, si idoneis tantum exemplis utcunq; declarentur. Quod profectò si ubiq; obseruetur, non paruum ex eo (ni fallor) sentient profectum tum auditores, tum etiã lectores, non modo ad eruditionem ipsam, uerumetiam ad sermonis facultatem: tum & releuabuntur interim & hi, qui docent artem, & qui eam docentur.

SEQVVNTVR REGVLAE.

Prima regula de lege & natura contrariarum.

SI duarum contrariarum una uera est, reliquam esse falsam est neceße, at id quidem cõuertitur minime. Nam poßunt duæ huiusmodi propositiones simul esse falsæ, ut in materia cõtingenti: proinde si hæc est uera omnis homo iustus est, falsa erit ea quæ proponit, nullus homo iustus est. Sed illud, ut dictum est, non conuertitur. Non enim si falsa est, quæ dicit, omnis homo iustus est, uera iam erit de neceßitate ea, quæ dicit, nullus homo iustus est. Fieri nanq; poteſt, ut utraque sit falsa. Esto igitur disciplinæ gratia, ut aliquis homo sedeat, tunc falsa erit hæc quæ dicit, nullus homo sedet. Esto rursus, ut per idẽ tempus aliquis homo nõ sedeat, tunc hæc quoq; falsa erit, quæ dicit, omnis homo sedet. Hac

itaq; conceßa hypothesi, falsa erit hæc, omnis homo sedet, falsa itidem ea que dicit, nullus homo sedet. Et sunt hæ quidē per definitionem inter se cōtrariæ. Quapropter cōtrarias ꝑpositiones aliquādo quidē falsas simul esse nihil prohibet, esse autē simul ueras est impoßibile.

Secunda regula de lege & natura subcontrariarum.

SI *duarum subcontrariarum una falsa est, reliquam ueram esse neceße est. Verum nec id unquam recurrit. Quandoquidem duæ subcontrariæ simul ueræ esse poßunt, ut in materia contingenti. Quocirca si hæc falsa est, quidā homo est iustus, uera protinus erit ea, quæ dicit, quidam homo non est iustus. Atqui id (ut dictum est) non recurrit. Nam non oportet, si uera est quæ dicit, quidam homo est iustus, falsam continuò eam eße quæ dicit, quidam homo nō est iustus. Siquidem utrūq; uera esse potest. Esto igitur, falsa sit ea quæ dicit, nullus homo sedet, mox iam uera erit ea quæ dicit, aliquis homo sedet. Similiter autē ac per idem tempus falsa sit ea, quæ dicit omnis homo sedet, iam tum uera erit hæc, quidam homo non sedet. Erunt igitur iuxta datam hypothesim ambæ simul ueræ, & hæc quæ dicit, quidam homo sedet, & quæ dicit, quidam homo non sedet, & sunt inter se subcontrariæ. Quocirca subcontrarias propositiones simul quidē ueras esse poßibile est, atqui simul esse falsas, est impoßibile.*

Tertia regula de lege & natura contradictoriarum.

SI *duarum contradictoriarum una est uera, reli-*

quam eße falsam est necesse: & contrà, si una falsa est, reliquam protinus ueram esse oportet. Non enim simul aut ueræ unquam, aut falsæ esse possunt. Quæ quidem regula, quoniam per totam artem logicam principij loco habetur, uix ullis uel exemplis est comprobanda. Si cui tamen hoc etiam in animo sederit, ut exempla omnino subijciātur, poterit hic per se haud difficulter ea ex duabus superioribus mutuari commodißime. Nam hæc ipsa regula cum duabus illis, quæ diuersas alioqui naturas inter se habent, cōuenit quoquo modo, partibus uidelicet hinc inde suis, quæ duæ sunt, quarum quidē una est, quòd contradictoriæ inter se propositiones nunquā simul ueræ esse possunt, qua certè lege contrariæ etiam tenentur. Altera uerò, quòd duæ contradictoriæ nunquàm possunt simul esse falsæ, quam legem profectò subeunt & subcontrariæ. Vnde hæc etiam regula primo utiq; loco collocanda erat, ut qua; niterentur reliquæ, ueluti in ædificio tectum & parietes basi & fundamento. Verumenimuero eum nunc ordinem tenere in his libuit, quem paßim in gymnasijs literarijs obseruāt, id quod & in alijs quoque haud inuitè facimus, quantum quidem rei ratio ferat permittat'ue, nisi quòd, quàm maxime poßumus, barbariem ubiq; uitare studemus, quod & alios plerosq; facere uideo, sed multò felicius in bonis literis iuuandis. Hæc; siquidem ut semel introducta, causa proculdubio fuit abolitionis penè omnium bonorum studiorum, ita explosa demum efficiet, ut omnia illa pristino suo nitori restituantur.

Quarta

Quarta regula.

SI propositionum subalternarũ uniuersalis siue affirmatiua, siue negatiua uera est, uera erit & eius particularis, at non contrà. Siquidem non oportet, si uera est particularis, ueram esse & eius uniuersalẽ, ut si hæc uera est, omnis homo est iustus, & hæc quoq; uera erit, quidam homo est iustus. Rursus, si hæc est uera, nullus homo est lapis, uera etiam erit eà quæ dicit, quidam homo nõ est lapis. Sin uerò uniuersalis fuerit falsa, iam necesse non est eius particularem esse falsam: tametsi contrà, si particularis falsa est necesse est uniuersalẽ quoq; falsam esse: ut si falsa est, quidam homo lapis est, falsa quoq; erit hæc, omnis homo lapis est. Tum etiam si falsa est, quæ dicit, quidam homo non est risibilis, falsa erit & hæc, nullus homo est risibilis.

De propositionum Aequipollentia.

EXigit hinc ratio ordinis, ut post oppositas inter se propositiones à nobis hactenus expositas, de earum æquipollentia protinus institutum prosequamur. Quandoquidem hæc facit, ut oppositæ alioqui ꝓpositiones, atq; inter se tum ueritate falsitatéue, tum aut qualitate aut quantitate dissentientes, rursus his ipsis, ueritate dico & falsitate, aut qualitate etiam & quantitate cõueniant, consentiantq; inuicẽ. Ac proinde nonnulli eam definiunt, duarum propositionum categoricarum, formalem & necessariam consequẽtiam, idq; propter negationem, uel præpositam uel postpositam, uel præpositam simul & postpositam. Cuius insuper tres regulas constituunt, ex quarum prima deinde

atque

atq; secunda quartã eliciunt: quæ sit ad eas perinde atq; corollarium quoddam.

SEQVVNTVR REGVLAE.

Prima regula de Aequipollentia propositionum inter se contradictoriarum.

QVoties negatio præponitur signo siue uniuersali siue particulari, ipsa æquipollere facit propositiones inter se alioqui contradictorias, ut cum sint contradictoriæ hæ duæ, omnis homo iustus est, & quidam homo iustus non est, si earum uni præponas negationẽ, ut exempli causa uniuersali, ac dicas, non omnis homo iustus est, protinus hæ duæ, non omnis homo iustus est, & quidam homo iustus non est, ueritate inter se aut falsitate consentiunt, ac per hoc, ut regula ipsa proponit, inuicẽ æquipollent. Eodẽ *quoq; modo si particulari præponatur negatio, nempe huic, quidã homo nõ est iustus, ac proinde ita dicatur, non quidam homo nõ est iustus, eruntq; hoc pacto simul ueræ aut falsæ, omnis homo iustus est, & non quidã homo iustus non est, quæ aliàs ueritatem inter se falsitatemq; diuidebant.* Q*uod quidẽ et in altera contradictionis parte ita euenire certum est.*

Vtrum iuxta primã hãc regulã de æquipollẽtijs, perpetuo id ita eueniat, qđ illa præscribit, vt negatio ꝓposita signo siue vniuersali siue particulari faciat contradictorias inter se ꝓpositiões æquipollere.

SEd hic iã quæstio oritur, fortaßis neq; friuola adeo, neq; omnino indigna, quæ hoc loco ꝓponatur, examinanda

minanda tamē discutiendaq; iudicio lectorū, estq; huius modi, An hæc propositio (exēpli gratia) Nō omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnū cœlorum, iuxta præsentem regulā suæ tantū contradictoriæ æqui polleat, quæ quidē est, Aliquis qui dicit mihi domine domine, nō intrabit in regnū cœlorum? An potius suæ contrariæ, nempe huic, Nullus qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnū cœlorum? Siquidem hunc mihi sensum (nisi tamen fallor) ipse dominus in sacro euāgelio, ut est apud Matthæū capi. 7. suis illis uerbis innuere & præferre uidetur, quibus dicit, non omnis qui dicit mihi, &c. quasi qui ita dicere uideatur, Nullus qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum, nisi idem fecerit uoluntatē patris mei. Neq; uerò id qđ hic nunc à me proponitur, & in dubiū reuocatur, prorsus exemplo caret. Nam ad eundē plane modum Aurelius Augustinus in 6. de ciuitate Dei lib. cap. 4. contra Varronem disputat, ostēdere inibi uolens illū de nulla deorum natura scripsisse, cum tamen ille dixerit libros à se scriptos de natura deorū, & si non omni. Vnde & ita tandem idem Augustinus infert atq; concludit, Restat ergo (inquiēs) ut de nulla deorū natura libros scripsisse intelligatur, neq; hoc ille apertè dicere uoluisse, sed intelligentibus reliquisse. Vbi enim dicitur, non omnis, usitate quidem intelligitur aliqua non, sed pōt intelligi & nulla. Quoniam quæ nulla est, nec omnis est, nec aliqua est. Hæc ille lib. & capite paulò suprà citatis. Quo in loco Ludouicus Viues, uir pfecto ut uariæ lectionis, ita exacti iudicij in scholijs suis in eūdē locū hoc de suo addit, Non omne (inquiens) nihil affirmat, sed siue aliquid

quid

quid sit, modo aliquid non sit, siue nihil, non omne ueru efficitur. Sane hæc nobis ideo hoc loco adijcere placuit, ut studiosi artium triuialium intelligant earu leges non esse immutabili necessitate (ut Quintiliani uerbis utar) astrictas. Quod tamen ita esse citius in hac arte, quàm uel in grāmatica uel rhetorica deprehendas, quas etiam artes tres idcirco, quòd sermonum præcipuam curam agant, lacteus ille Lactantius tertio diuinarum institutionum libro, uno nomine Logicam appellari indicat, eamq; tertiam esse philosophiæ partem dicit, cuius hæc uerba sunt. Superest illa pars tertia philosophiæ quam Logicam uocant, id est, rationalem, in qua tota Dialectica, & omnis loquendi ratio continentur.

Secūda regula de Aequipollētia propositionum inter se contrariarum.

QVoties negatio postponitur signo, præsertim uniuersali, ipsa æquipollere facit propositiones inter se alioqui contrarias: ut quoniā contrarie inter se sunt hæ duæ, omnis homo iustus est, & nullus homo iustus est, si uni earum postponas negationem, ut exempli gratia huic, omnis homo iustus est, & idcirco dixeris, omnis homo iustus non est, tum quæ prius ueritate ipsa haudquaquam conuenire poterant, utpote contrariæ, ambæ simul ueræ esse possunt. Haud aliter eueniet, si etiamum alteri negationem postponas: uempe huic, nullus homo est iustus. Aequiualent ergo inter se, omnis homo non est iustus, & nullus homo est iustus. Item omnis homo iustus est, & nullus homo nō est iustus. Qutrum proinde si una uera est, & altera: & si falsa una, altera quoque

quoque falsa est.

Tertia regula de Aequipollentia propositionum subalternarum.

Quoties negatio tam præponitur quàm postponitur signo siue uniuersali, siue particulari, ipsa æquipollere facit propositiones sibi inuicem subalternas, ut cum sint hæ duæ sibi subalternæ, omnis homo iustus est, & quidam homo iustus est. Itē & hæ duæ, nullus homo iustus est, & quidam homo iustus non est, utpote quantitate solum differentes, si de quolibet pari, & præponendo & postponendo alterutri earum negationem, ita dixeris, Non omnis homo non est iustus, & quidam homo est iustus, uel omnis homo est iustus, & non quidam homo non est iustus. Similiter, non nullus homo non est iustus, & quidā homo non est iustus. Vel, non quidam homo haudquaquam non est iustus, & nullus homo est iustus. Vbiq; sane inuenies binas atq; binas ita constitutas propositiones, quæ inter se prius quantitate differebant, ut subalternæ, secundum eandem rursus quantitatem inter se conuenire, ac per hoc ueritate simul aut falsitate consentire.

Quarta regula.

Quoties in aliqua propositione duo signa uniuersalia negatiua ponuntur, alterum quidem quod ad subiectum, alterum uerò quod ad prædicatum referatur, ex his duobus id quod subiectū respicit, contrario: quod uerò ipsum concernit prædicatum, suo æquipollet contradictorio. Huius quidem regulæ huiusmodi dant exēpla, Nihil nihil est, Ex nihilo nihil fit: quorum

primum

primum iuxta regulæ præscriptū huic æquipollet propositioni, quodlibet est aliquid. Secūdum uerò huic, ex quolibet fit aliquid. Talia sunt & hæc, nullus homo nullum animal est, nusquam nullū corpus est, nunquàm nihil mouetur, & his similia. Verum quoniam talia apud idoneos et probatos autores, aut rari usus sunt, aut certè momenti non admodum magni, ea in præsentia missa facere consultum uidetur, & ad propositioum conuersionem potius transire, quippe cuius maior usus in syllogismorum præsertim demonstratione habeatur.

De propositionum conuersione.

His igitur, quæ talia sunt, utpote uulgaria propemodum, posthabitis, de propositionum conuersione, quæ restat adhuc, potius dicamus, ob eā causam quæ dicta est. Hæc aūt à Trapezuntio hoc pacto definitur. Conuersio est, quoties propositionis subiectus terminus in prædicatum, & prædicatus in subiectum cōuertitur. Hanc bifariam distingui, uel ex eo patere potest, quòd aut in sese cōuertuntur propositiones, aut in alias. Itaq; cum quatuor sint propositionū genera, iuxta quatuor uidelicet suprascriptæ figuræ angulos, ex his in se quidem cōuertūtur uniuersales negatiuæ, & particulares affirmatiuæ: in alias aūt, uniuersales tum affirmatiuæ, tum negatiuæ. At uerò particulares negatiuæ, nec hoc, nec illo cōuertuntur modo, sed per aliā quandam cōuersionis formā, quæ per contrapositionē cōuersio dicitur. Ex quo iam colligere quoq; licet, triplicē esse propositionum cōuersionem. Simplicem, qua in se propositiones conuertuntur. Per accidēs, qua in alias. Per contrapositionem

positionem, qua in se quoq; conuertuntur quidē ipsæ, sed non nisi mutatis earum terminis, ut mox dicetur.

De conuersione simplici.

DIcimus ergo quòd simplex quidem conuersio est, quoties conuertendæ propositionis subiectus terminus in prædicatum eius, in quã conuertitur, & prædicatus in subiectũ transponitur, seruata utriusq; propositionis eadem tum qualitate, tum quantitate. Quo quidem conuersionis modo, duæ tantum conuertuntur propositionum formæ, nempe uniuersalis negatiua, & particularis affirmatiua. Vniuersalis quidem negatiua, ut si nullum iustum malum est, nullũ malum iustum est. Particularis autem affirmatiua, ut si quoddam iustum bonum est, quoddam bonum iustum est. Neq; uerò nos cõturbet, quòd quædam uniuersales affirmationes, & quædam etiam particulares negationes isto modo cõuerti possunt, ut in quibus id quod proprium cuiusq; est, prædicatur, aut quod nullo modo ei potest inesse de quo prædicatur. Verumenimuero quia non fit illud uniuersaliter, nec ubiq; eãdem uim retinet, idcirco à simplici conuersione haud temere excluduntur, reijciunturq;. Siquidem propositionem quamlibet in se, uel in aliam conuerti, est ad eam necessariò consequi aliam, ut per quam fit conuersio.

De conuersione per accidens.

PEr accidẽs autem conuersio dicitur, quoties propositionis subiectus terminus in prædicatũ, & prædicatus in subiectum transponitur, eadem utriusq; propositionis qualitate quidẽ seruata, sed mutata quanti-

tate. Sanè hoc modo duæ itidem propositionũ differentiæ conuertuntur solum, nempe uniuersalis affirmatiua, & uniuersalis negatiua, utraq; uidelicet in particularem suæ qualitatis. Vniuersalis quidem affirmatiua, ut si omne iustum bonũ est, quoddam bonũ iustum est. Etenim si uera est quæ dicit, omne iustum bonũ est, uera est ea quæ dicit, quoddam iustum bonũ est: ad quam quia sequitur per conuersionẽ simplicem, quoddam bonum iustum est, hec ipsa nimirum & ad priorẽ sequetur, eritq; perinde uera. Itaq; rectè sequitur, omne iustum bonũ est, ergo quoddam bonum iustum est, quod erat ostendendũ. Vniuersalis uerò negatiua, tametsi simpliciter (ut suprà dictũ est) conuertitur, ipsa tamen nõ minus & in particularẽ negatiuam conuerti potest, ut si nullum iustum malum est, quoddã malum non est iustum, quoniam uidelicet nullum malum iustum est. Atq; hoc ipsum profectò est, quod per accidẽs conuerti dicitur, secũdo scilicet loco, & per aliud: sicut simpliciter cõuerti, cũ nihil aliunde petitur, aut mutatur quicquã.

De conuersione per contrapositionem.

Conuersio per contrapositionẽ est, quoties propositionis conuertẽdæ terminus subiectus transit in prædicatũ eius, in quam uertitur, atq; interim in huius subiectũ illius trãsit terminus prædicatus, seruata quidem utriusq; propositionis eadẽ & qualitate & quantitate, sed mutatis terminis finitis in terminos infinitos. Ad hunc certè modum duæ similiter propositionum formæ conuertuntur solum, nempe uniuersalis affirmatiua

&

& particularis negatiua. Vniuersalis quidem affirmatiua, ut si omne iustum bonum est, omne non bonum, non est iustum. Particularis uerò negatiua, ut si quoddam album non est dulce, quoddam non dulce non est nō albū. Hinc illa conuersio per contrapositionē dicta est, ut sit perinde atq; per terminorum oppositionem.

IN TRACTATVM QVARTVM DE PROPOSITIONE *Hypothetica & Modali*

PRAEFATIO.

OST *Categoricā hactenus expositam, alterā dehinc propositionis partem aggrediamur oportet, nempe eā, quæ Categoricæ è regione respōdet, constituiturq́;. Hæc autem est, quæ Græco quidem nomine Hypothetica dicta est, Latinè uerò conditionalem non ineptè appellaueris, quanquàm Græci nominis crebrior usus est etiā apud Latinos. Tum etiam & de modali agendum in hoc ipso tractatu est, sed quàm fieri poterit breuißimè. Verum hæc à Categorica non distinguitur, nisi fortè secundum accidens aliquod, quo differt ab ea Categorica, quæ simpliciter quicquam inesse significat: tamen quia plus habet fortaßis difficultatis, quàm utilitatis, ut cuius non sit admodum frequens usus in syllogismorum contextu, quamuis & in hac quoque parte plus satis Aristoteles occupatus fuerit: seorsim de ea.*

quod restare adhuc uideretur, statim post Hypotheticã tractare libuit, tum ut illorum cõsuleremus capacitati, qui rudes adhuc huius artis huc accedunt, eius iam primum præceptis initiandi, tum uerò, ut eorum occurreremus mordacitati, qui nihil nõ ĩprobare soleãt, nisi quod ab ipsis proficiscitur insulsum planè ac barbarum. Sed nunc propositum exequamur.

De propositione Hypothetica, quid sit, & unde dicta sit.

DE Hypothetica *quidem propositione tametsi nullus ab* Aristotele *tractatus relictus est, id quod & Boëthius ingenue libereq; fatetur, eam tamen ipse à categorica ita distinguit in libro, quẽ* περὶ ἑρμηνείας *ĩscripsit, ut illam quidem appellet simplicem & unam, hanc autẽ compositam & coniunctione unam, ut quæ ex pluribus categoricis (hoc est simplicibus) coalescat,* Vnde *& à quibusdam ita definitur,* Hypothetica *propositio est, quæ ex pluribus categoricis, coniunctione omnino aliqua, aut aliquo æquiualente compositis constat.* Sunt *qui & ita definiãt,* Propositio *hypothetica est, quæ plures habet categoricas, principales sui partes simul iunctas, ut,* Si *dies est, lux est.* Hanc *idcirco diximus* Latino *nomine* Conditionalẽ *appellari, quam tamen uerbum uerbo reddentes,* Suppositoriam *fortaßis rectius appellaremus.* Nam *quod Græcis hypothesis est, hoc* Latinis *est suppositio.* Verum *quia hypothesis præter cætera significata apud Græcos nonnunquam uim habet conditionis, & item causæ, ut hoc loco, placuit* Latinis *hominibus* Conditionalem *potius dici, quàm* Suppositoriam:

riam: propterea quòd huiusmodi propositio sub condi tione aliquid proponit, ut si hoc est, illud est: uel si hoc est, illud non est.

De tribus propositionibus Hypotheticæ speciebus.

HVius autem propositionis tres esse species, inter omnes fere conuenit huius artis professores, quas & Seuerinus Boëthius ad hunc modum colligit: Omnis (inquit) hypothetica propositio constituitur uel per connexionē, uel per disiunctionē. Per connexionē rursus, aut per copulationem, aut per conditionem. Per copulationem quidem, ut ea quæ copulatiua coniunctione connectitur, unde & nomē habet, ut & dies est, & lux est. Per conditionem uerò, ut quæ coniunctione quadam partibus interposita ad consequentiam, conditionemq; ducitur, quæ idcirco nomine peculiari Conditionalis appellatur. Per disiunctionem autē, ut in qua disiunctiua coniunctio interueniēs, ambas prædicatiuas (hoc est, categoricas) coniūgit, & per hoc Disiunctiua propositio dicitur, ut. Aut dies est, aut nox est.

De qualitate propositionum Hypotheticarum.

CAeterum quoniam omnis propositio aut uerū, aut falsum significat, & quemadmodum Aristoteles docet, quicquid cōtingit affirmare, contingit & negare: inquirendum & illud nunc est, quonam pacto hypotheticæ propositiones, cùm affirmationem recipiant, admittant simul & negationem. Illud certè à nonnullis dubitatur. Itaq; dicimus, quòd hypotheticæ propositiones,

nes, ut affirmatiuæ ſunt, quarũ principalis copula non negatur, & ſi inter partes ipſas nonnunquam negatio ponitur, ut ſi homo eſt, animal eſt: item, ſi non eſt animal, non eſt homo. Ita negatiuæ dicuntur, quarum copula principalis negatur. Principalem autem copulam uoco, quæ partes ſimul iungit, & certam hypotheticæ propoſitionis ſpeciem conſtituit, cuiuſmodi ſunt coniunctiones copulatiuæ, diſiunctiuæ, & rationales, ſeu conditionales, tum & aliæ quædam orationis partes, illis tamen æquiualentes. Igitur cum quis uolet ex hypotheticis affirmatiuis eaſdem facere negatiuas, is toti propoſitioni negationem præponet, quæ tamẽ ſupra copulam principalem ferri intelligatur, ut non ſi homo ambulat, homo mouetur: non & dies eſt, & lux eſt: non aut dies eſt, aut nox eſt. Atq; ita in his propoſitionibus præter contradictionem, nulla alia inuenitur oppoſitio, quę à Cicerone & Boëthio Repugnantia appellatur.

De quatuor Hypotheticarum propoſitionum differentijs.

CVm ergo affirmatio & negatio in his propoſitionibus non ſecundum partes ſumatur, uidendum etiamnum eſt, quot modis partes ipſas uariari cõtingat penes affirmationem & negationem. Vnde & tot earum differentiæ conſtituendæ ſunt. Itaq; conſtant hypotheticæ aut ex duabus affirmatiuis, ut ſi cœlum rotundum eſt, cœlum eſt uolubile: aut ex duabus negatiuis, ut ſi cœlum rotundum non eſt, cœlum non eſt uolubile: aut ex affirmatiua & negatiua, ut ſi cœlum quadratũ eſt, cœlũ uolubile non eſt: aut ex negatiua & affirmatiua, ut ſi

ut ſi cœlum rotundum non eſt, cœlum ſtabile eſt. Quatuor igitur ſunt iſtarum propoſitionum differentiæ, ſecundum partium uariationem penes affirmationem & negationem, & ut in conditionalibus id iam monſtratum eſt, ita & in copulatiuis & disiũctiuis ſeſe habet, quod dictum eſt.

Breuis de hiſce propoſitionibus admonitio.

SEd *prius quàm hinc iam de ueritate & falſitate harum propoſitionum agamus, illud tantum præmonendum duximus, quòd ex his ſingulæ duas habent partes, unam, quæ cõiunctionem ipſas coniungentẽ (quam principalem copulã iuniores uocant) præcedit, alterã, quæ coniunctionem ipſam ſubſequitur. Atq; ex his rurſus interdum prior pars uera eſt, ſequẽs falſa, interdum contrà. Nonnunquàm etiam ambæ aut ueræ, aut falſæ. Præter hæc autem & in conditionalibus ipſis hoc amplius præmonendum ſubit, quòd ex illis duabus partibus, ea quidem quæ prior eſt, & coniunctioni ſi proximè præponitur, Antecedens dicitur: quæ uerò priorem deinde partem ſubſequitur, ac poſterior proinde pars eſt, Conſequens appellatur.*

De ueritate & falſitate Conditionalis.

ITaq; *breuiter nunc repetamus harum propoſitionũ definitiones, ſimulq́; oſtendamus quemadmodum ſeſe habeant ſingulæ ſecundum ueritatem, falſitatemq́;. Cõditionalem igitur propoſitionem eſſe dicimus, quæ ex duabus conſtat categoricis, Si coniunctione ſimul iun-*

ctis, ut si Socrates ambulat, Socrates mouetur. Conditionalium autem quoniam alia quidem affirmatiua est, alia negatiua: affirmatiua quidem uera esse cognoscitur, si oppositum consequentis antecedenti repugnat: falsa autem, si nō repugnat. Ergo uera quidem est, quae dicit, si homo est, animal est. Quandoquidem huius oppositum quod est, non est animal, ei planè repugnat quod dicit, homo est: falsa autem hæc, si homo est, album est. Nam non album esse, haudquaquam ei repugnat quod est, hominem esse. At uero si negatiua fuerit, uera'ne an falsa sit, ex affirmatiua facile deprehenditur, negatione remota, id quod & in copulatiua & in disiunctiua, cum negatiuæ sunt, ita quoque euenire certum est. Quocirca uera hæc esse iudicatur, quæ ita proponitur, non si homo est, quadrupes est, quoniam eius affirmatiua falsa est. Sunt tamen qui aliter harum propositionum ueritatem & falsitatem discutiant: sed nos Trapezuntium in hoc sequi maluimus. Verum quia tota huiuscemodi propositionum uis in consequentia, atque conditione consistat, ijdem hoc addunt amplius, atque idcirco, ut omnem conditionalem ueram, necessariam esse dicunt: ita falsam impossibilem. Itaque uera simul & necessaria hæc est, quæ dicit, Si dies est, lux est: siquidem diem esse non contingit, nisi lux sit. Nec minus si ita proponas, si uolat quispiam, alas habet: atqui hæc quæ dicit, Si dies est, terra mouetur, ut falsa est, ita & impossibilis: quando non ideo terra mouetur unquā quòd dies sit, aut si dies est: sed est alia tum ratio, tum causa, cur terræmotus fiat, quemadmodum in Physicis id proditur.

De

De ueritate & falsitate propositionis Copulatiuæ.

COpulatiua propositio est, quæ ex duabus pluribus'ue categoricis cõstat, copulatiua coniũctione, aut æquiualente aliquo simul iunctis, ut Socrates ambulat, & Plato disputat. Copulatiua uera quidem est, cũ utraq; pars uera est: falsa autem cùm uel alterutra pars falsa est. Cæterum in definitione copulatiuæ particula quæ erat, aut æquiualente aliquo, innuit plerasq; haberi copulatiuas propositiones, in quibus tamen non copulatiua coniunctio partes connectit, sed aduerbiũ aut temporis, aut loci, aut similitudinis. Vnde & tales propositiones ab his aduerbijs nomina sæpenumero sortiũtur, ut aliæ quidem temporales, aliæ locales, aliæ uerò similitudinis propositiones dicantur: quas tamen sub copulatiua comprehendere licet, quemadmodũ sub eadem quidam etiam comprehendi putant propositionem rationalem, ut, Quia sol lucet, dies est: quam proinde ita explicant, Sol lucet, & ideo dies est. Alij autem sub conditionali eam comprehendere malunt, propter uim consequentiæ, quæ eadem est in utraq;.

De ueritate & falsitate Disiunctiuæ propositionis.

DIsiunctiua propositio est, quæ ex duabus pluribus'ue constat categoricis, cõiunctione disiunctiua simul iũctis, ut Socrates ambulat, uel Plato disputat: quam ueram quidem iuniores esse dicunt, si alterutra tantummodo pars uera fuerit: falsam aũt, si pars utraq; fuerit falsa. Et ad hunc quidem modum de Disiunctiua

propositione loquuntur hi maxime, qui hac tempestate dialecticam docent, cum tamen Boëthius, & ante hunc M. Cicero aliam huius propositionis significationẽ esse tradant, atq; eam esse dicant, quæ ex repugnantibus inter se cathegoricis constituta sit: cuius proinde posita pars una interimit alteram, & interempta una, alterã ponit, ut, Aut dies est, aut nox est.

De propositione Modali, sed prius quid sit Modus, à quo dicta uidetur huiusmodi propositio.

SEquitur propositio modalis, quæ ut nomine ipso patet, à modo dicta est. Porrò modus à quibusdam definitur adiacens rei determinatio. Quæ modi definitio hunc præ se ferre uidetur intellectũ. Modus (ut hoc loco accipitur) dictio est adiectitia, quæ rem quampiã determinat. Rem inquam, hoc est, uocẽ quæ rei alicuius significatiua est. Verbum autẽ determinat, positum est, ut sit idẽ quod explanat, aut certè distinguit, quod nimirum faciunt tam aduerbia ipsa, quàm nomina adiectiua. Nam ut Priscianus ait, hoc est aduerbium uerbis, qđ adiectiua nomina appellatiuis nominibus adiuncta, ut cum dico, prudens homo, hominẽ quidem aliquem designo, non tamen quẽlibet, sed eum qui prudentia præditus est. Sic etiam cum dico, prudẽter agit, agere quidem aliquem innuo, at cũ hoc simul explano atq; distinguo, agere uidelicet, nõ utcunq;, sed prudenter. Itaq; modus hoc loco nihil aliud est, quàm aut adiectiuũ nomen, aut aduerbium. Itaque & hic nunc prius quàm ad reliqua pergamus, operæpretiũ fortaßis fuerit adijcere ex Diomede

mede grammatico, quòd Scaurus uetus autor ipsum aduerbiū non alio pacto (quam nos paulò suprà modum) definiat. Aduerbium est (inquit) modus rei adiectiuus, ipsam pronuntiatione definiens, hoc est, terminans, ueluti rectè, diligenter, optimè.

Qui modi propriè modales efficiant.

CAeterum cū aduerbium ipsum uerbū determinat, id facit aliquoties quidē ratione rei, hoc est, significati ipsius uerbi, quod per eius participiū explicatur. Aliquando ratione temporis, quod uerbū consignificat. Aliquoties rōne modi uerbi, quo scilicet uaria in nobis designatur affectio, prout animus noster nunc ad hoc, nunc ad illud se inclinat, quā Græci proinde multo significantius ἔγκλισιν, id est, inclinationē, nos modū appellamus, ut cum optamus quippiam, aut aliquē hortamur. Aliquoties uerò ratione compositionis uerbi, quæ quidē in ipso uerbo intelligitur, quatenus uerbum substantiuū intra se includit, de quo ita Aristoteles in principio fere eius operis, quod περὶ ἑρμηνείας, id est, de interpretatione inscribitur. Nam si ipsum (inquit) est uerbum purū dixeris, nihil quidem est: significat autem compositionē quandam, quam sine compositis, hoc est, extremis, non est intelligere. Quo fit, ut ex hac multiplici aduerbij determinatione, multiplices quoq; modi colligantur. Attamē ex omnibus his nulli tales sunt, qui modales propositiones efficere constituereq́; poßint, præter quatuor, siue aduerbialiter eos, siue nominaliter expreßeris, qui sunt, poßibile, impoßibile, contingens, & neceßarium. Nam cum dicit quispiam, Plato grauiter

grauiter disputat, aut homo albus currit, modus quidē in utraq; propositione ponitur, neutra tamen ex ipsis modalis dici debet: quoniā non tota utriusq; propositionis compositio determinata est, sed pars tantum altera, unius quidem subiectū, alterius uerò prædicatū. Quare quicunq; modi partem propositionis aliquam, non totam eius compositionem determinant, nullo pacto eiusmodi censeri debēt, ut ab his modales propositiones dicantur. Sed neq; uerum neq; falsum, tales habentur modi, licet ipsarum propositionum compositionem determinent: quoniam in his propositionibus, quæ modis illis determinantur, oppositio & æquipollentia haud aliter sumuntur, quàm in his quæ simpliciter inesse significāt, uel ideo fortaßis, quòd communes omnium propositionum affectiones siue paßiones sint. Omnis quippe propositio aut uera aut falsa esse perhibetur.

Quid sit propositio Modalis, & quomodo secundum quosdam diuidatur.

Modalis igitur propositio est, quæ modo ex his quatuor aliquo determinatur, cuiusmodi sunt, poßibile, impoßibile, contingens, & neceßarium. Sanè hanc ipsam quæ iam definita est, Modalem compositam quidam appellant, quam & ita definiunt, ut sit, cuius dictum aliquo modorum determinatur, dictum quidem intelligentes id, quod ex casu accusatiuo & uerbo infinito constructum est, quale est cum dico, Socratem currere. Cum igitur dictum tale determinatur, huiusmodi propositio Modalis cōposita appellatur, ut cuius alterum extremorum est dictum, alterum modus ex his aliquis,

quis, qui dicti sunt, ut Socratem currere est poßibile. Idem huic quasi ex aduerso aliam ponunt modalem, quam Diuisam appellant, & ita definiunt. Modalis diuisa est, cuius copula modo aliquo determinatur, ut sedētē poßibile est ambulare, quales etiamnum propositiones simpliciter & propriè modales esse dicunt, illas autem non simpliciter, sed compositas. Verum non ita Aristoteles & Boëthius, quorū uterq; de his propositionibus, hoc est, cōpositis, si tamen ita appellare libet, & grauiter & subtiliter suum instituit tractatū, de quibus etiā nos hoc ipso tractatu agemus, ut qui Aristotelem potius & Boëthiū, autores haud dubie grauißimos imitari uolumus, quàm leuiusculos & clamosos sophistas.

Quæ sit horum quatuor modorum ad signa tum uniuersalia, tum particularia proportio, siue conuenientia.

SEd ut harum deinceps propositionum inuestigemus qualitatem simul & quantitatem, unde & earum deinde oppositio intelligi poßit, scire operæpretium est, hos quatuor modos sæpe dictos, magnam cū signis, tum uniuersalibus, tum particularibus habere conueniētiam, affinitatemq;, ut exempli gratia, necesse, cū signo uniuersali affirmatiuo: impoßibile, cum signo uniuersali negatiuo: porrò poßibile & contingēs (qui duo modi hac in parte pro eodem paßim accipiuntur) cum signis particularibus affirmatiuis. Vnde ut signa illa aliarum huius generis propositionum, subiecta tantum determinant, ita hi quatuor modi totam istiusmodi propositionum compositionem, quæ (ut iam suprà dictum est)

est) dicti nomine intelligitur.

De qualitate simul & quantitate modalium propositionum.

EX *his igitur, etsi facile iam quiuis uideatur intelligere posse, unde in his propositionibus tum qualitas, tum quantitas sumēda sit, tamen haud superuacuū erit, interim & illud admonere, quòd in modalibus, tum affirmatio, tum negatio secundum modum sumenda est, quemadmodum in his, quæ sine modo proferuntur, atque inesse simpliciter significant, secundum uerbum, hoc est, copulam uerbalem, id quod & his penè uerbis (ita ut solet omnia) grauißime secundum Aristotelis rationem Boëthius annotauit, Quemadmodum enim (inquit) in ijs quæ præter modum quicquam esse uel non esse proponunt: esse quidem & non esse appositiones quædam (id est prædicationes) sunt: res uerò est quæ subijcitur: ut in eo quod dicitur, homo est, uel homo non est, homo quidam quatenus rem significat, subiectū est, appositiones autem & prædicationes sunt,* EST, & NON EST. *Ita quoque in his quæ secundū modū aliquē dicuntur, esse quidem subiectum est, ueluti res quædam: modus autem, qui de ipso esse prædicatur. Nam cum dicimus, hodie pluuiā esse est poßibile, esse quidē iam subiecimus, poßibile autem prædicauimus. Sicut igitur in illis, quæ præter modū dicuntur, uerbum totam uim prædicationis habet, ita in his quæ cum modo proferuntur, ipse modus. Et per hoc ut negatio in illis ad uerbum fertur, ita in his ad modum ferenda est. Sed hinc ad earum transeamus oppositionem.*

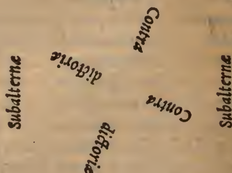
De

De oppoſitione propoſitio-num modalium.

Opponuntur autem & hæ quidem inter ſe quatuor modis. Siquidem aut contrariæ inter ſe ſunt, aut ſubcontrariæ, aut cõtradictoriæ, aut ſubalternæ. Enimuero ut harum oppoſitionem planius quiſq; diſcernere queat, conuenientius erit hoc pacto eas diſponere, ut modus ipſe ſubiecti, uerbum autem ſiue dictum (quod uocatur) prædicati locũ interim teneat, tametſi perinde eſt, hoc uel illo ordine diſponantur. Contrariæ igitur ſunt, ut neceſſe eſt hominem ſpirare, neceſſe eſt hominem non ſpirare. Subcontrariæ, ut poſſibile eſt hominem ſpirare, poſſibile eſt hominem nõ ſpirare. Contradictoriæ uerò, ut neceſſe eſt hominem ſpirare, non neceſſe eſt hominem ſpirare. Subalternæ uerò, ut neceſſe eſt hominem ſpirare, non neceſſe eſt hominem non ſpirare. Quæ omnia ut digeſta ſunt, ita ſeſe habere ſubſcripta figura monſtrat luculentiſſime, licet modis in ipſis propoſitionibus ubique fere uariatis, id'que haud temere: quippe iuxta ſignorum reſpondentiam, cum tamen, ſi libeat, ex eiſdem ubiq; modis eas deſcribere poſſis, ſuo uidelicet quanque loco.

SEQVITVR FIGVRA.

Necesse est hominem ſpirare	Contrariæ	Impoſſibile eſt hominem ſpirare

Poſſibile eſt hominem ſpirare	Subcontrariæ	Poſſibile eſt hominẽ nõ ſpirare

De conſequentijs ſiue æquipollentijs propoſitionum modalium.

HInc iam ad conſequentias, ſiue (ut iuniores dicũt) æquipollentias harum propoſitionũ tranſeamus. Ad quas quidem intelligendas, duæ regulæ ab Iacobo *Fabro Stapul. traditæ, plurimum nobis adiumenti præſtare poterunt, ſi eas animo perpendamus, ſimulq́; memoriæ commendemus, quas proinde hoc loco adijcere placuit.* Ad *idem quoq́; haud dubiè faciet ſubiecta figura, quatuor angulis per binas diametros deſcripta, appoſitis inſuper quatuor ad hunc uſum inuẽtis uocabulis,*

lis, unicuiq; angulo singulis, quæ ob id ipsum artis uoca bula haud iniuria dici poßunt. Quibus tum ita dispositis, scire licet omnes uniuscuiusq; anguli propositiones inter se æquipollere, ac per hoc consequi sese. Cæterum ut nihil quod ad hanc rem attinet, non intelligatur planè, horum quatuor uocabulorum ars etiamnum aperiẽda est. Sciendum itaque quòd per à uocalem intelligere debemus, negationem in his propositionibus, neque ad dictum, neque ad modum ferendam eße. Et ut per e ad dictum tantum, ita per i solum ferenda est ad modum: per u uerò ad utrunq;. Sed nunc tandem ad ipsas regulas ueniamus. Quarum prima est, Si est aliqua propositio poßibilis, eadem est contingens, atque eadem non est impoßibilis, & eius contradictoria non est neceßaria. Secunda, Si non est aliqua propositio poßibilis, eadem non est contingens, eadem autem est impoßibilis, & eius contradictoria est neceßaria. Postremo autem exempla sumantur ex his propositionibus, quarum dicta æquiualent propositionibus uel singularibus, uel communibus, hoc est, quarum subiecti termini sunt aut singulares, aut communes. Verum quoties ex communibus terminis huiusmodi constiterint propositiones, tunc si tres præcedentes, utpote de poßibili, contingenti, & impoßibili, fuerint uniuersales, quarta de neceßario erit particularis: at cõtrà, si præcedentes tres fuerint particulares, aut certè indefinitæ, quarta erit uniuersalis, atque id quidem est, quod ambæ innuunt regulæ, cum in utraq; dicitur, & eius contradictoria est, uel non est neceßaria.

Sequitur figura ex propositionibus singularibus.

Pur	*Socratē non currere non est poßibile.*		*Socratē currere non est poßibile.*	I
pu	*Socratē non currere non est cōtingens.*	Contra	*Socratē currere non est contingens.*	li
re	*Socratē non currere est impoßibile.*	riæ	*Socratem currere est impoßibile.*	a
a	*Socratem currere est neceße.*		*Socratē non currere est neceße.*	ce

A	*Socratē currere est poßibile.*		*Socratē non currere est poßibile.*	E
ma	*Socratē currere est contingens.*	Subcō	*Socratē non currere est contingens.*	den
bi	*Socratē currere nō est impoßibile.*	trariæ	*Socratē non currere nō est impoßibile.*	tu
mus	*Socratē non currere non est neceße.*		*Socratē currere non est neceße.*	li

Sequi

Sequitur figura ex propositionibus communibus.

Pur	Oēm hoiem nō currere nō est possibile.		Oēm hoiem currere nō est possibile.	I
pu	Oēm hoiem nō currere nō est cōtingēe.	Cōtra	Oēm hoiem currere nō est cōtingēs.	li
re	Oēm hoiem nō currere est impossibile.	riæ	Oēm hoiem currere est impossibile.	a
a	Quendā hoiem currere est necesse.		Aliquem hoiem nō currere ē necesse.	ce

Subalternæ — Contra dictoriæ — Contra dictoriæ — Subalternæ

A	Omnē hoiem currere est possibile.		Oēm hoiem nō currere est possibile.	E
ma	Omnē hoiem currere est contingens.	Subcō	Oēm hominē nō currere est contingēs.	den
bi	Omnē hoiem currere non est impossibile.	trariæ	Oēm hoiem n̄ currere nō est ipossibile.	tu
mus	Aliquē hominē nō currere non est necesse.		Quendā hoiem currere nō est necesse.	li

De conuersione modalium.

SEd & de conuersione harum propositionum iuxta seruatum prius ordinem dicendum deinceps. In quo quidem paulò liberius expatiari liceat propter eos qui hac in parte omnes eiusdem ordinis propositiones, ut æquipollere inter se ubique, ita & conuerti dicunt, idipsum rectè'ne an perperã, ipsi uiderint: nos uerò Aristotelẽ in primis ipsum, & post hũc Boëthium, & post utrunque Iacobum Fabrum. Stapul. sequentes, non per omnia id ita se habere uel exemplis idoneis ostendemus. Insuper autem & illud nunc etiam mirari subit, quod plerique in re plane perspicua, uel acta omnino agunt, ut in prouerbio est, uel certè nimia interdũ prolixitate usqueadeò laborant, ut eandem rem non modo luce sua priuẽt, sed & obscuriorẽ relinquant, quàm inuenerint. Contra uerò, in re quæ expositione aliqua indiget, uel tempus in ea prorsus male collocant, uel ita rem illam oculis (ut uidetur) conniuentibus prætereũt, ut non tam negligere quàm ignorare uideantur. Quid enim refert dicere, omnes propositiones in suo ordine æquipollere inter se, & conuerti perinde, cum tamen eæ propositiones, quæ de impoßibili sunt, id nequaquam admittãt, uidelicet ut conuertantur? Nam cum uera sit quæ dicit, omnem substantiam esse hominem est impoßibile: falsa tamen erit hæc, quendam hominem esse substantiam est impoßibile. Quocirca nec Aristoteles ipse de modalium cõuersione tractans, meminit usquam de propositione impoßibili. Quod profectò & Iacobus Faber Stapulensis animaduertens, tales regulas de huiusmodi propositionum

num conuersione posuit, Si conuersa, inquit, impoßibilis est, non oportet conuertentem eius esse impoßibilem. Item, Si conuersa fuerit poßibilis, cõtingens, aut necessaria, & eius conuertens poßibilis, cõtingẽs, aut necessaria erit. Vnde rectè fit cõuersio in ea quæ de poßibili aut contingenti existit, si dicamus omnem hominem esse album, est poßibile, siue contingens, ergo quoddam album esse hominem est poßibile, siue contingens. Et in ea *similiter id accidet, quæ est de necessario, ut omnem hominem esse mortalẽ est necesse, ergo quoddam mortale esse hominẽ est necesse.* Quod quidem *& in alijs quoq; generibus propositionum ita eueniet secundum duplicis conuersionis regulas suprà positas.* Atque hoc ipsum est *quod & Aristoteles ad hunc modũ proponit, ubi de istarum propositionum conuersione agit:* Eodem autem mo*do (inquit) & de necessarijs propositiõibus se habet, & in contingentibus, quomodo in his, quæ absolute dicuntur, hoc est, simpliciter inesse significant.*

Quot modis contingens dicatur.

QVoniam autem contingens quod dicitur, eandem ubiq; in his propositionibus cum poßibili significationem habere constat, haud abs re fuerit, antequàm huic tractatui finem imponamus, eius nominis multiplicem significationem breuiter exponere.* Itaq; *sciendum, quòd contingens tribus dicitur modis.* Dicitur *nanque contingens, & quod necessarium est, & quod non necessarium, & quod poßibile est.* Primo *igitur modo contingens & necessarium idem sunt.* Secundo *contingens & non necessarium.* Tertio *contingens & poßibile.*

Rursus autem contingens, quod secundo modo dictum est, deducitur deinde incōtingens ut plurimū, siue quod frequentius est, in contingens rarum, & in contingens utrumlibet. Contigēs ut plurimum est, quod in alteram partem plus uergit, ut hominem in senectute canescere. Nam id quidem frequenter accidit: potest tamen etiam non canescere iam senex quispiam factus. Vnde & contingens natum idem appellatur. Contingens rarum est, ut fodientem reperire thesaurum. Id enim si aliquando contingat, rarißimum tamen est. Contingēs uerò utrum libet, quod & indifferens dicitur, id est, cum dicimus sedere quēpiam, aut uigilare, quod proinde ita definitur, Vtrūlibet est, cuius indiscretus euētus est, hoc est, quod æqualiter euenire, uel non euenire potest. Et de modalibus quidem hactenus.

IN TRACTATVM QVINTVM DE SYLLOgismo categorico

PRAEFATIO.

VPEREST *ut ad eam tādem perueniamus huius artis partē, in qua tota uis artis sita est, nēpe inueniēdi & iudicandi. Nam si dialectica (ut à M. Cicerone nō tam elegāter breuiterq;, quàm grauiter & uerè definitur) diligens differendi ratio est, fieri profectò non potest ut ab inuētione ipsa sit*

sepa

ſeparata. Siquidem diſſerere (hoc eſt, diſputare) diligenter nemo poterit unquam de re quapiam, niſi inuentis à ſe prius argumentis, quibus diſputatio ipſa fulciatur, procedatq́; legitimè. Rurſus autem & ob id ipſum à iudicio abeſſe nequit, quo is qui diſſerit perpendat examinetq́; tum inuentum nuper argumentum, tum ipſius diſputationis inſtrumentum, nempe argumentationem, quod certè niſi rite formatum fuerit, parum aptum idoneum'ue ad diſputandum adhibebitur. Porrò pars illa quæ de Inuentione tractat, topice Græcè, Latinè localis dici poteſt. Ea uerò pars, quæ in iudicando poſita eſt, & quaſdam diſcernendi regulas ſubminiſtrat, analytice à Græcis dicitur, à noſtris reſolutoria. Huius rurſus duplex ab Ariſtotele partitio traditur. Siquidem ea pars, quæ de propoſitionum iunctura conſiderat, & formam duntaxat ſyllogiſmi molitur, docens interim præmiſſis, quas uocant, rite diſpoſitis, neceſſario ex his conclusionem ſequi, prior analytice dicitur: quæ uerò de ipſis inuentis iudicium fert, hoc eſt, oſtendit utrum quæ inuenta ſunt, conueniant necne rei in diſputatione propoſitæ, poſterior analytice nuncupatur, quod nimirum tribus fit modis: quippe hæc ipſa uel de neceſſarijs iudicat, & Demonſtratio appellatur: uel de ueriſimilibus & probabilibus, & peculiari nomine Dialectice dicitur: uel de falſis & cauillatorijs, & Sophiſtica nuncupatur. De quibus omnibus ſingulatim per ordinem deinceps tractabitur, & primo quidem de ſyllogiſmo formáque argumentationis, cuius etiam præter ſyllogiſmum aliæ tres traduntur ſpecies, Enthymema, Inductio, Exemplum,

quæ tamen ad syllogismum ipsum, ueluti ad quandam mensuram reduci solent. Quoniam autem omnis argumentatio omnisq; syllogismus ꝓpositionibus struitur, atq; hæ terminis perficiuntur, à propositionibus & terminis hunc tractatum inchoandum eße statuimus, idq; etiam non absq; exemplo.

De Propositione, materiali syllogismi principio.

PRopositio igitur est oratio affirmatiua uel negatiua alicuius de aliquo, hoc est, oratio in qua aliquid de aliquo aut affirmatur aut negatur. Cuiusmodi sane sunt propositiones in primis categoricæ, quarum quidem hæc uniuersalis est, hæc particularis, illa uerò indefinita. Vniuersalis quidem, quæ aut omni, aut nulli ineße quippiã significat. Particularis uerò, quæ alicui, aut alicui non, aut non omni. Indefinita uerò, quæ ineße quidem uel non ineße significat, sed absq; uniuersalitatis particularitatisúe nota.

De Terminis.

TErminos hac in parte Aristoteles primũ definit, in quos propositio resoluitur ut prædicatum, & de quo ipsum dicitur, quod proinde subiectum propositionis appellatur, ut huius ꝓpositionis, omnis homo est animal, termini sunt, homo atq; animal, idcirco quòd in eos principaliter ipsa resoluatur. Et termini quidem dicti sunt, ueluti in agro limites. Nam ut his ager finitus designatur, ita terminis propositio (ut dictum est) perficitur. Cuiusmodi sunt simplices in primis, & significatiuæ uoces, inter quas præcipuè habẽtur nomen & uerbum.

bum. Itaq; in has propositio recte resoluitur, ut ex quibus composita est. Fieri enim non potest, ut ulterius resolutio procedat, utpote in literas, aut in syllabas, quoniam hæ, ut alibi dictum est, significatiuæ non sunt.

De syllogismorũ principijs regulatiuis.

CAeterum, ut ad rectam syllogismorum formationem connexionemq; noße oportet, quid propositio, quid item termini, quæ ipsius syllogismi materialia principia sunt, ita quoq; scire operæpreciũ est, quid sit omni, aut nulli ineße, siue in toto eße, & nõ eße, quæ regulatiua principia syllogismi à quibusdam appellãtur. Definitur igitur ab Aristotele in toto eße, siue de omni prædicari, quoties nihil est sumere subiecti, de quo non dicatur prædicatũ, ut cum ita proponitur, omnis homo est animal, ipsius hominis nihil inueniri põt, de quo nõ dicatur animal. Ergo quia de omni homine animal prædicatur, et de Socrate & Platone, imò uerò & de quolibet particulari homine prædicari potest. Ab eodẽ itẽ definitur in toto nõ eße, siue de nullo prædicari, quoties nihil est sumere subiecti de quo dicatur prædicatũ, hoc est, à quo prædicatũ non remoueatur, ut in hac propositione, nullus homo est lapis, quia de omni homine negatur lapis, & de Socrate, & Platone, & de alijs item omnibus particularibus hominibus negatur. Sane sciendum, quòd in toto eße, & dici de omni, uersa uice se habent. Nam si quid de omni aliquo prædicatur, id de quo illud prædicatur in toto eo est qđ prædicatur, ut de omni homine animal. In toto ergo animali hõ est, ueluti pars quædã intra suum totũ latens quodãmodo. Hactenus

nus de principijs syllogismi, tam materialibus, quàm regulatiuis, nunc ad Syllogismum ipsum transeamus.

De Syllogismo quid sit.

SYllogismus est oratio, in qua quibusdam positis, aliud quiddã ab his, quæ posita sunt, ex necessitate accidit, eo quòd hæc sunt. Sanè hoc pacto ab Aristotele ipso definitur syllogismus, cuius definitioni Boëthius adijcit particulam, & concessis, ut sit quasi explanatio eius, qđ Aristoteles dicit, positis, id qđ coniunctio, &, innuere uidetur, quæ expositiua interdũ cõiũctio habetur. Boëthius igitur uolẽs Aristotelis definitionẽ quodãmodo explanare, syllogismũ ita definit, Syllogismus est oratio, in qua quibusdam positis & concessis, aliud quiddã præter ea quæ posita & cõcessa sunt, necessario euenit, propter ea quæ posita & concessa sunt. Porrò per hoc qđ ab utroq; dicitur, aliud quiddã, ex necessitate accidit, ab his quæ posita sunt & cõcessa, significatur nobis, plane eos non esse syllogismos, q ab aliquibus fiũt hoc mõ, Quicqd est homo, homo est, hõ aũt est homo, igitur homo est homo. Itẽ, oẽ animal est substãtia, & omnis hõ est animal, ergo oẽ animal est substantia. Huiuscemodi sane syllogismi ridiculi ꝓrsus sunt, ob id qđ in his conclusio non sit aliud à præmißis. Adiectum præterea est & illud nõ temere, eo qđ hæc sunt, ꝓpter eos, q plerũq; syllogismos faciũt, in qbus aut minus, aut plus, aut aliud qppiã propositũ est, q̃ ꝓponi debuerat.

De multiplici syllogismorũ differentia.

SYllogismorum autẽ alius categoricus est, alius hypotheticus. Et categoricus quidem est, cuius utraq;

ſumptarum propoſitionum, pariter concluſio categorica eſt. Hypotheticus uerò, cuius uel altera tantum, aut concluſio hypothetica eſt. At de hoc poſtea ꝑprio quodam tractatu. Rurſus categoricorum ſyllogiſmorum alius communis eſt, alius qui expoſitorius dicitur. Communis quidem eſt, cuius medium, quod dicitur, eſt terminus communis. Expoſitorius uerò, cuius medius terminus eſt ſingularis, hoc nomine fortaßis dictus, quòd per ipſum quaſi expoſitio deſignatioq; fiat propoſitionum ad demonſtrationē ſumptarū. Ex categoricis item, & his quidem qui communes dicti ſunt alij ſunt perfecti, alij imperfecti. Perfectus quidem ſyllogiſmus is dicitur, qui nullius alterius indiget, præter ea quæ poſita ſunt, ut appareat neceßarium, hòc eſt, ut concluſio ex neceßitate ſequatur. Imperfectus uerò qui aut unius, aut plurium indiget ad hoc, ut neceßariū appareat ex his quæ poſita ſunt, unius quidem, uerbi cauſa, aut conuerſionis tantum, aut præmißarum tranſpoſitionis, aut reductionis ad impoßibile. Plurium uerò, cum ex his tribus perficiendi ſyllogiſmi inſtrumentis duo neceßario requiruntur. Id autem quonam fiat pacto, poſtea, ubi de modis ſyllogiſticis tractabitur, perſpicuum euadet.

Ex quibus & quot propoſitionibus ſyllogiſmus conſtet, & de terminorum ſecundum poſitionem differentia, tum de triplici figurarum diſtinctione.

Omnis porrò ſyllogiſmus, ut ex tribus terminis, ita ex tribus quoq; conſtat propoſitionibus. Quarum quidem prima, maior propoſitio, ſecūda minor,

nor, tertia conclusio appellatur. Maior item & minor, communi nomine præmißæ quoque dicuntur. Cæterum ex tribus terminis neutiquam tres propositiones fieri poßunt, imò ne duæ quidem, nisi singuli bis sumantur. Ex his igitur, qui bis sumitur ante conclusionem, ipsam non ingrediens, medium dicitur, ut per quem extrema in conclusione connectuntur. Aliorum aũt alter maior extremitas, alter minor extremitas. Et maior quidẽ extremitas is terminus est, qui in maiori propositione cũ medio sumptus, in conclusione de minori extremitate prædicatur. Minor uerò, qui in maiore ꝓpositione cum medio sumptus, maiori extremitati in cõclusione subijcitur. Atq; id quidẽ ita se habet in his syllogismis siue modis, qui directim cõcludere dignoscũtur, quos & ab Aristotele accepimus numero quatuordecim, quibus quinq; indirectim concludẽtes Boëthius autumat uel à Theophrasto, uel ab Eudemo adiectos, atq; ita in summa esse decẽ & nouem modos. Vt ergo definitiones illorum terminorũ omnibus illis modis ex æquo cõueniãt, dicamus maiorẽ quidem extremitatẽ eum eße terminũ, qui cum medio in maiori sumitur propositione. Minorem uerò, qui in minore. Cæterũ is terminus qui bis sumitur ante cõclusionem, & medium uocatur, siquidem subijcitur in una sumptarũ propositionum, & in altera prædicatur, primã facit figuram: si in utraq; prædicatur, secundã: sin uerò in utraq; subijcitur, tertiam.

Quid sit Figura, & quot unaquæq; figura modos sub se contineat.

Q*Vod uerò tres sint syllogismorum figuræ, trium dispositio*

dispositio terminorum paulò antè facta planè indicare potest. Vnde & ita figura à nonnullis definitur. Figura est trium terminorum secundum debitam subiectionem prædicationemq; ordinata dispositio. Harum autē unaquæq; plures & hos quidem certos sub se modos habet, ita ut modi ipsi sub figuris sint, perinde atq; species sub suis generibus. Habet igitur prima figura sub se, autore Aristotele, modos quatuor, secūda item quatuor, tertia uerò sex. Sed ut paulò suprà meminimus, quatuor illis primæ figuræ modis, adiecti sunt alij quinque, ut essent illius figuræ nouē modi. In summa igitur modi sunt (ut dictū est) undeuiginti, ex quibus omnibus priores quatuor primæ figuræ modi, perfectos nobis subministrant syllogismos, reliqui omnes imperfectos.

Quid sit modus, & de quibusdam regulis.

HInc iam ad modos ipsos paulatim ueniendum est, Vnde etiam quid sit modus definiendum prius, tum uerò & certæ quædam regulæ subijciendæ, quippe quæ modis omnibus generatim inseruire dignoscantur. Itaque modum hoc pacto definiunt quidam, Modus est ordinatio duarum propositionum in debita qualitate & quantitate. Potest quidem & ita definiri, & fortaßis rectius. Modus est, tum sumptarum propositionum, tum ipsius conclusionis secūdum qualitatem & quantitatem conueniēs ordinatio. Porrò autem quæ sit debita tum qualitas, tum quantitas, ex ipsis tandem regulis, quæ hinc sequuntur, discas licebit. Prima igitur regula est, In omni syllogismo oportet præmissarū aut alteram

alteram, aut utranque affirmatiuam esse. Secunda, In omni syllogismo oportet præmissarum aut alteram, aut utranque uniuersalem esse. Tertia, Si aliqua præmissarum fuerit negatiua, & ipsa conclusio erit negatiua. Quarta, Si aliqua præmissarum fuerit particularis, conclusio quoque particularis erit. Quinta, Medium conclusionem non ingredietur unquam.

De uocabulis quibusdam ad hanc rem inuentis.

INterim autem & hoc ipsum fortaßis haud parum expedire uidebitur, si priusquàm modos ipsos aggrediamur, etiamnum aperiamus hoc loco breuiter, quis sit illorum uocabulorum (quibus ad syllogismos promptè fomandos utimur) intellectus, quippe quòd in his, quantum quidem ad hanc rem attinet, ars quasi latere uideatur, unde & artis uocabula appellari solent ut alibi quoq; annotauimus. Sciẽdum itaque quòd post priores quatuor primæ figuræ modos, qui perfecti euidentesq; sunt, quicunque ex sequentibus ab aliqua harum quatuor cõsonantium b, c, d, f, incipit, is reduci habet, ut euidens scilicet & ipse habeatur, ad eum ex illis quatuor superioribus modum, cum quo principali litera conuenit. Verumenimuero ut hæc ipsa reductio facilius percipiatur, adiũctæ sunt aliæ cõsonãtes quatuor, c, m, p, s, quibus intelligi plane poßit, quomodo reductio illa fieri debeat, utrũ uidelicet alicuius propositionis cõuersione, aut sumptarum propositionũ transpositione, aut syllogismo ad impoßibile ducente, qui cõuersiuus à quibusdã esse creditur, id quod c, litera abhis posita innuit

quemad

quemadmodũ in præmißarum indicat transpositionẽ, p, & s, propositionũ conuersionẽ: p, quidem, si per accidens conuertẽda est propositio aliqua: s, uerò, si simpliciter. Porrò per quatuor uocales his consonantibus paßim interpositas, quatuor propositionum genera accipere debemus, uidelicet per a, uniuersalem affirmatiuam, per e, uniuersalem negatiuam, per i, particularem affirmatiuam, per o, particularem negatiuam. Quibus iam expeditis, modos tandem ipsos aggrediamur.

De modis primæ figuræ.

PRima igitur figura nouem habet modos, ut dictũ est suprà, sed ex his priores quidem quatuor directim, sequentes uerò quinq; indirectim cõcludere probantur. Sane directim concludere modus tunc dicitur, cum maior extremitas de minore in conclusione prædicatur. Indirectim uerò contrà, cum minor de maiore. His ita præmißis cognitisq;, superest ut unumquemq; modorum deinceps suo ordine definiamus. Itaque primus modus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex duabus uniuersalibus affirmatiuis, uniuersalem affirmatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, animal, substantia, homo, ut omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur omnis homo est substantia. Vocabulum autem artis, Barbara. Secũdus autem modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali, negatiua maiori, & uniuersali affirmatiua minori, nniuersalem negatiuam directim concludens. Termini quidẽ sunt, animal, homo, lapis, ut nullum animal est lapis, omnis autẽ homo est

mo est animal, nullus igitur homo est lapis. Vocabulum autem artis, Celarēt. Tertius modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiore, & particulari affirmatiua minore, particularem affirmatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, animal, substantia, homo, ut omne animal est substantia, & quidam homo est animal, igitur quidam homo est substantia. Vocabulum autē artis, Darij. Quartus modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiore, & particulari affirmatiua minore, particularem negatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, animal, homo, lapis, ut nullum animal est lapis, quidam autem homo est animal, igitur quidam homo non est lapis. Vocabulum autem artis, Ferio.

Sequuntur modi indirectim concludentes.

QVintus modus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex duabus uniuersalibus affirmatiuis, particularem affirmatiuā indirectim concludens. Termini quidē sunt animal, substantia, homo, ut omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur quædam substantia est homo. Vocabulū autem artis, Baraliptō. Et reducitur hic modus ad primū huius figuræ modum conclusione illius per accidēs conuersa. Sextus modus est, in quo datis tribus terminis cōficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiori, & uniuersali affirmatiua minore, uniuersalē negatiuā indirectim concludens. Termini quidem sunt, animal, homo,

mo,

mo, lapis, ut nullum animal est lapis, omnis autē homo est animal, nullus igitur lapis est homo. Vocabulū autem artis, Celantes. Et reducitur hic modus ad secūdum huius figuræ modum, cōclusione conuersa simpliciter. Septimus modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiori, & particulari affirmatiua minori, particularem affirmatiuam indirectim concludens. Termini quidem sunt, animal, substantia, homo, ut omne animal est substantia, & quidam homo est animal, igitur quædam substantia est homo. Vocabulum autem artis, Dabitis. Et reducitur hic modus ad tertium huius figuræ modum, conclusione conuersa simpliciter. Octauus modus est, in quo datis tribus terminis conficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiore, & uniuersali negatiua minore, particularem negatiuam indirectim cōcludens. Termini quidem sunt, animal, substantia, lapis, ut omne animal est substantia, nullus autem lapis est animal, quædam igitur substantia non est lapis. Vocabulum autem artis, Fapesmo. Et reducitur hic modus ad quartum huius figuræ modum, maiore per accidens, & minore simpliciter conuersa, ac insuper præmissis transpositis. Nonus modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex particulari affirmatiua maiore, & uniuersali negatiua minore, particularem negatiuam indirectim concludens. Termini quidem sunt, animal, substantia, lapis, ut quidam lapis est substantia, nullum autem animal est lapis, quædam igitur substantia non est animal. Vocabulum autem artis, Frisesomorum. Et reducitur hic quoque modus ad quartum huius figuræ

modū, utraq; præmißa simpliciter conuersa, insuperq́; transposita.

De modis secundæ figuræ.

SEcunda uerò figura modos habet quatuor, quorum primus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiore, & uniuersali affirmatiua minore, uniuersalem negatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, lapis, animal, homo, ut nullus lapis est animal, omnis autem homo est animal, nullus igitur homo est lapis. Vocabulum autem artis, Cesare. Et reducitur hic modus ad secundum primæ figuræ modum, maiore simpliciter conuersa. Secundus modus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiore, & uniuersali negatiua minore, uniuersalem negatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, animal, homo, lapis, ut omnis homo est animal, nullus aūt lapis est animal, nullus igitur lapis est homo. Vocabulum aūt artis, Camestres, Et reducitur hic quoq; modus ad secundum primæ figuræ modum, minore simpliciter conuersa, ac insuper præmißis trāspositis. Tertius modus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiori, & particulari affirmatiua minori, particularem negatiuā directim concludens. Termini quidem sunt; lapis, animal, homo, ut nullus lapis est animal, quidam aūt homo est animal, igitur quidam homo non est lapis. Vocabulum autem artis, Festino. Et reducitur hic modus ad quartum primæ figuræ modū, maiore simpliciter cōuersa. Quartus modus est, in quo, datis

datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex maiore uniuerſali affirmatiua, & minori particulari negatiua particularem negatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt homo, animal, lapis, ut omnis homo eſt animal, quidam autem lapis non eſt animal, quidam igitur lapis nõ eſt homo. Vocabulum autem artis, Baroco. Et reducitur hic modus ad primum primæ figuræ modũ ſyllogiſmo ad impoßibile ducente.

De modis tertiæ figuræ.

SEquitur tertia figura, quæ modos ſex habet. Primus ex his modus eſt, in quo, datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali affirmatiua maiori, & uniuerſali negatiua minori, particularem affirmatiuam directim cõcludẽs. Termini quidem ſunt homo, animal, ſubſtantia, ut omnis homo eſt ſubſtantia: & omnis homo eſt animal, igitur quoddam animal eſt ſubſtantia. Vocabulum autem artis, Darapti. Et reducitur hic modus ad tertium primæ figuræ modum, minore per accidens conuerſa. Secundus modus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali negatiua maiori, & uniuerſali affirmatiua minore, particularem negatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt homo, ſubſtantia, lapis, ut nullus homo eſt lapis, omnis autem homo eſt ſubſtantia, igitur quædam ſubſtantia non eſt lapis. Vocabulum autem artis, Felapton. Et reducitur hic modus ad quartum primæ figuræ modum, minori conuerſa per accidens, Tertius uerò modus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex particu-

lari affirmatiua maiori & uniuersali affirmatiua minori, particularem affirmatiuã directim concludens. Termini quidem sunt, homo, animal, substantia, ut quidam homo est substantia, & omnis homo est animal, igitur quoddam animal est substantia. Vocabulum autem artis Disamis. Et reducitur hic modus ad tertium primæ figuræ modum, maiore pariter & conclusione conuersa simpliciter, ac insuper præmißis transpositis. Quartus modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiori, & particulari affirmatiua minori, particularem affirmatiuam directim concludens. Termini quidem sunt homo, substantia, animal. ut omnis homo est substantia, & quidam homo est animal, igitur quoddam animal est substantia. Vocabulũ autem artis est, Datisi. Et reducitur hic modus ad tertium primæ figuræ modum, minore conuersa simpliciter. Quintus modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex particulari negatiua maiore, & uniuersali affirmatiua minore, particularem negatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, homo, animal, lapis, ut quidã homo non est lapis, omnis autem homo est animal, igitur quoddam animal non est lapis. Vocabulum autẽ artis, Bocardo. Et reducitur hic modus ad primum primæ figuræ modum, syllogismo ad impoßibile ducente. Sextus modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiore, & particulari affirmatiua minore, particularem negatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, homo, animal, lapis, ut nullus homo est lapis: quidam autem homo est animal: igitur quoddã animal

mal non est lapis. Vocabulũ autẽ artis, Ferison. Et reducitur hic modus ad quartum primæ figuræ modum, minore simpliciter conuersa. Et de modis quidẽ hactenus.

De quibusdã regulis specialibus, tum quid cõmune omnibus cuiuslibet figuræ modis, & quid cuiq; figuræ propriũ.

IGitur post definitos modos, præter iam dictas regulas, aliæ restant magis speciales, nihilo minus ipsis modis inseruientes, ut quæ, ueluti corollaria quædã, ex tribus expositis figuris eductæ uideri poßint. Quarum quidem prima est, in prioribus quatuor primæ figuræ modis, & in omnibus tertiæ, si minor fuerit negatiua, nibil sequitur. Secunda, in prioribus quatuor primæ figuræ modis, & in omnibus secundæ, si maior fuerit particularis, nihil sequitur. Tertia, in secunda figura oportet alterutram præmissarum esse negatiuam. Quarta, in tertia figura conclusio semper erit particularis. Sanè tum has, tum superiores illas regulas Nicephorus Græcus autor, ut alia dicendi figura, ita & grauius & artificiosius complexus est, Commune est (inquit) omnibus syllogisticis modis per tres dispositas figuras, ut cõclusio deteriorem sequatur propositionem. Est autem deterior particularis uniuersali, & abdicatiua aiente, hoc est, negatio, affirmatione. Atqui proprium quidem primæ figuræ est, per modos saltem directos, maiorem propositionem uniuersalem eße, & minorem semper affirmatiuam. Secundæ uerò figuræ proprium est, maiorem propositionem uniuersalem esse, minorem uerò dissimilis ab illa qualitatis, & colligere cõclusionem sem-

per negatiuam. Tertiæ porrò figuræ proprium est, maiorem propositionem indifferentem eße, minorem uerò affirmatiuam semper, & colligere cõclusionem semper particularem.

De tribus instrumẽtis, quibus imperfecti syllogismi ad perfectos reducũtur, breuis commemoratio.

CVm sint autem tria (ut suprà diximus) instrumenta, quibus imperfecti syllogismi ad perfectos reduci poßunt, nempe conuersio, præmissarum transpositio, & syllogismus ad impoßibile ducẽs, de his paulò altius repetere hoc loco haud inutile fuerit, ne quicquam prætermittatur, quod ad intellectum eorũ quæ dicta sunt. conferre utcunq; poßit. Verumenimuero quia de horum primo, ut de conuersione, tractatu tertio satis (ut arbitror) à nobis est dictum, de reliquis duobus hinc restat tractandum.

De transpositione præmissarum, & quot fiat modis.

TRansponuntur præmißæ, quoties ambæ locũ mutãt, ita ut ex maiore minor, & ex minore uicißim maior fiat propositio, quod aliquãdo quidem cõtingit, alterutra, aut etiam utraq; ex ipsis conuersa. Quo sanè modo idoneum reductionis instrumentũ habetur. Aliquando uerò absq; alicuius conuersione, uerũ hoc pacto haudquaquã inter instrumẽta illa, de quibus nũc loquimur, cõnumerari debet, quin potius aliã tum uim habet, nempe per quam in omni figura modi indirecti fieri poßse probãtur. Quo fit, ut tot modi eße poßint, indirectim conclu=

concludẽtes, quot sunt qui directim cõcludũt. Cui quidem sentẽtiæ illa Iacobi Fabri *Stapulensis regula subscribit,* Ad *quascũq; præmissas aliqua sequitur conclusio, eadẽ ad easdem sequitur transpositas, id quod nunc exemplo tantũ probare liceat, sitq; hic syllogismus,* O*mne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur omnis homo est substãtia,* Huius *nãq; syllogismi si præmissas transponas, ad easdem eadẽ cõtinuo sequitur conclusio, ut omnis homo est animal, & oẽ animal est substantia, igitur omnis homo est substantia.* Quod *certè & in omnibus modis necessariò ita euenire etiãnum demonstrari posset, sed nunc non est hic locus.*

De Syllogismo ad impossibile ducente.

PEr *impossibile uerò factus ostẽditur syllogismus, quoties cõtradictio ponitur conclusionis, & assumitur altera sumptarũ propositionum, nota pariter & confessa, ex quibus deinde, nẽpe posita & assumpta colligitur syllogismus alterã ab assumpta concludẽs: quæ quia manifeste falsa deprehẽditur (quippe cuius cõtradictoria uera per hypothesim extabat unà cũ assũpta) per eam alterutra perimenda uenit præmissarũ, ut exẽpli gratia, sit factus syllogismus in primo primæ figuræ modo, oẽ animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur omnis homo est substãtia.* Huius *syllogismi si conclusio ipsa uel dubitetur, uel negetur prorsus, tunc sic cõtexo syllogismũ ad impossibile ducentẽ: quidam homo nõ est substãtia, omnis aũt homo est animal, igitur quoddam animal non est substantia.* Atqui *hæc*

quoniam manifestè falsa est, sequitur alteram præmissarum falsam quoq; esse, non minorem quidem, quoniam et ipsam in altero syllogismo uera ex hypothesi cōcessa fuit, ergo maiorē. Quare eius cōtradictoria quæ erat, omnis homo est substantia, uera est, & hæc nimirū conclusio prioris syllogismi erat, quod erat propositū. Vnde & ex hoc etiamnum error eorum manifestatur, qui per c, literam superius inter artis literas positam, significari credentes syllogismum conuersiuum, eundē proinde illum existimare uidentur, cum syllogismo ad impossibile ducente, cum sint à se longe diuersi.

Quòd præter prædictos modos alij oēs magna ex parte asyllogisti habeantur.

INsuper & illud nunc, quantum quidem ad definitos modos attinet, adijciendū haud ab re puto, quòd quicunq; modi contra prædictas syllogismorum formas siue leges fiunt, ordinanturq;, omnes hi asyllogisti habentur. Siquidem hoc pacto contingeret in ipsa conclusione, primum ex tribus datis terminis interdum omni inesse postremo, interdum nulli, hoc est, ut planius intelligatur quod dictum est, ex tribus terminis, seruata eadem forma, conclusionem colligi, nunc uniuersalem affirmatiuam, nunc nniuersalem negatiuam. Atque id quidem est, quemadmodum & in prioribus analyticis Aristoteles docet, dare terminos, in quibus omni, & in quibus nulli. At hoc ipsum nūc exemplis subiectis ostendamus. Constituatur itaq; syllogismus in prima figura, sintq; termini in quibus omni, id ē, ubi primus omni postremo inest, animal, homo, equus, ut omnis homo est animal,

animal, & nullus equus est homo, igitur omnis equus est animal. Alter *rursus cõstituatur syllogismus, sintq; termini in quibus nulli, hoc est, ubi primus nulli inest prostremo, animal, homo, lapis, ut omnis homo est animal, nullus autem lapis est homo, igitur nullus lapis est animal.* Et *ut hoc iam in uniuersalibus ostẽsum est propositionibus, ita & in particularibus ostendere licet, particularem colligendo conclusionem, si quibus id ita placet.* Ex *quo manifestum euadit, huiusmodi datorum terminorum contextum inutilem prorsus esse, id quod & in secunda & tertia figura simili modo ostendi potest, quanquàm in tertia haud ita omni ex parte sese habet. Cæterum ut huiusmodi terminorum facilis habeatur inuentio, hæc à quibusdam tradita regula est per disiunctionem:* Accipiendi *sunt tres termini, quorũ tertius ad reliquos duos se habeat, ut genus ad species, quæ sub ipso continentur, ut homo, equus, animal: uel ut extraneus, hoc est, disparatus ad utrunq;, ut homo, equus, lapis: uel utcunq; superior ad illos sit, qui & de se inuicem prædicentur, aut conuertibiliter, aut non. Conuertibiliter quidem, ut homo, risibile, substantia. Non conuertibiliter uerò, ut homo, animal, substantia.*

De Enthymemate.

POstremò *autem & de reliquis tribus argumẽtationis speciebus tractandũ hic est, id quod initio huius tractatus ita polliciti sumus, atq; ex his primum de Enthymemate dicendũ.* Enthymema *itaq; est (quemadmodũ & ab Aristotele definitur) ex icotibus & signis imperfectus syllogismus.* Ex *icotibus quidẽ, hoc est, ex*

consentaneis & probabilibus, εἰκὸς enim Græcè præter alia, cõsentaneum quoq; significat Latinis & probabile. Cuiusmodi illud est, Diligere quenq; amantem se: & item illud, Omnem matrẽ suam diligere prolem. Ex signis autem, id est, ex necessarijs & probabilibus, ut est, Si quid cuilibet rei additum fuerit, totum maius efficietur. Definitur & sic, Enthymema est oratio, in qua non omnibus positis propositionibus, festinata infertur conclusio. Itaq; in Enthymemate altera semper deest propositio, uel propter breuitatem, uel propter notitiam prætermissa, quæ tamen mente interim eius, qui ratiocinatur, concipitur, ut omne animal est substã tia, igitur omnis homo est substantia. Vnde & truncatus syllogismus à quibusdam dicitur. Hinc à Iuuenale satyrico poëta dictũ est de muliere impudica, Ne curtum sermone rotato Torqueat Enthymema. Rotato, inquit, id est, celeri. Siquidem apud Græcos ἐνθύμημα cogitationem significat, qua certe nihil celerius.

De Inductione.

INductio, quæ Græcis ἐπαγωγὴ, siue, ut uult Cicero, παραγωγὴ dicitur, hoc pacto definitur, Inductio est oratio, per quam à singularibus ad uniuersale fit progressio. Sanè per singularia hoc loco intelligere debemus, non solũ ea quæ simpliciter talia sunt, ut sunt indiuidua, & numero differẽtia, uerumetiam minus cõmunia respectu ipsius uniuersalis, quod ex ipsis per inductionem colligitur. Ab his enim plerunq; uniuersale conflatur colligiturq;, ut si quis uelit ostendere oẽm numerum esse duorũ iuxta se positorum medium, id inductione

ctione probauerit, quoniam ternarius medius est binarij & quaternarij, & quaternarius item ternarij & quinarij, & ita deinceps: igitur omnis numerus est duorum iuxta se positorum medius. Eodẽ modo si probandum nobis fuerit, quòd omnis uirtus moralis in mediocritate consistit, dicemus hoc pacto, Fortitudo in mediocritate cõsistit, nempe inter audaciam & timiditatem: & liberalitas, ut inter auaritiam & prodigalitatem: tẽperantia item & iustitia: omnis igitur uirtus moralis in mediocritate consistit. Vnde & inductio hanc præcipuè uim habere putatur, ut per eam de principijs scientiarũ aliquoties disputare contingat. Neq; uerò cũ inductione utimur, opus erit semper adijcere particulam, & sic de alijs, ut Sophistæ solent. Quandoquidem id inducenti iam compertũ esse debet, cætera similia esse his, quæ sumpta. Nam si Aristoteli credimus, qui singularium ignorat similitudinem, is non facilè inducet.

De Exemplo.

Exemplum, quòd à Græcis παράδειγμα dicitur, ita definiunt, Exemplũ est, cum ex multorũ collecta particularitate, aliud quiddã particulare ostenditur, ut si quis probare uelit, rectores nõ esse sorte dandos rebus publicis: quoniam neq; nauibus, neq; curribus moderandis sorte præponũtur rectores, sed qui arte & experimentis plurimum ualent. Sunt qui ita definiant, Exemplũ est, quoties unum particulare per aliud probatur, ꝑpter simile quod in utroq; cõspicitur, ut si malum est Græcos cum Troianis belligerari, malum quoq; est Lacedæmonios cũ Atheniensibus armis decertare.

IN TRACTATVM SEXTVM PRAEFATIO.

OST *hæc tractatum de Syllogiſmo hypothetico aggreßurus, illud præfari in animo constitui, quòd tametſi de modalibus ſimul & hypotheticis propoſitionibus tractatus à nobis institutus eſt, nempe quartus, id tamen haud ita uiſum eſt in eo facere tractatu, in quo de Syllogiſmo hypothetico tractabitur, ut etiam de ſyllogiſmo ex modalibus in eodem tractetur, imò nec alibi uſquam in his tractatibus, non ob eam ſolam cauſam, quòd nouitij adhuc huius artis tyrones nimium alioqui grauarentur, ſed quòd illorum ſyllogiſmorum, qui ex modalibus constituuntur, non admodum frequẽs uſus ſit, ut etiam ſuprà notauimus. Accedit quòd præter unum Aristotelem nullus alius (quod ſcire potuerim) de huiuſmodi ex modalibus ſyllogiſmis quicquam ſcriptum reliquerit, niſi quantum Boëthius in his laborauerit, id'que tamen magis Aristotelem ipſum exponendo, quàm institutum probando. In qua etiam ſententia Iacobum Fabrum Stapulenſem eſſe uideo, uirum profectò in omnibus diſciplinis exercitatißimum: unde & non parua mihi ſubit admiratio de Aristotele ipſo, cur in re non tam neceßaria, etiam plus ſatis operoſus fuerit, niſi quòd in hac præſertim arte ingenium ſuũ oſtentare omnino uoluit uir ille, in omnibus alioqui diſciplinis admirãdus. Quapropter multi etiã tã Græci, quàm Latini hoc animaduerten*

uertētes, per compēdia de hac arte ſcribere maluerunt, ne in hac diſcēda apud Ariſtotelem opus eßet toties, noctesq́;, diesq́; inſomnes ducere, abſq; magno etiā fructu. Non tamen negauerim hanc unam artem neceßariā admodūm eſſe, ideoq́; inuentā à maioribus noſtris, ut ſine qua error in ſtudijs plerūq; committeretur, qui cum alibi, tum hic maximè cauendus eſt: quippe quòd hæc ſola rerū rationes inueſtigare doceat, atq; de his ipſis diſputare poßit. Itaq; qui in hac errauerit, uix in alijs erroris periculum euitare poterit. Nanq;(ut Aurelius Auguſtinus autor eſt) hæc ſola docet docere, docet diſcere, in hac ſeipſam ratio demōſtrat atq; aperit, quæ ſit, quid uelit, & quid ualeat: ſola item ſciētes non ſolū facere uult ſed etiam poteſt. Hæc ille. at nos hinc ad hypotheticos ſyllogiſmos tranſeamus.

De ſyllogiſmo hypothetico, quid ſit.

SYllogiſmus igitur hypotheticus (ut à Martiano Capella definitur) is eſt, cuius propoſitio & plenum argumentum, & plenum item id, de quo quæſtio eſt, cōtinet, ita ut aſſumpto argumento, iam certū inferri poſſit, de quo quæſtio erat, ut ſit exempli cauſa quæſtio, utrum rhetorica ſit utilis. Itaq; uolentes eam utilem probare, argumentum protinus ab eius definitione commodè capere poſſunt, quæ quidem eſt bene dicendi ſcientia. Ex hac deinde ut argumēto ſumpto, & queſtione propoſita, ſyllogiſmus hypotheticus ad hunc modum contexitur, Si rhetorica bene dicendi ſcientia eſt, utilis eſt: eſt autem rhetorica bene dicendi ſcientia, rhetorica igitur utilis eſt. In hac ſanè oratione cum prius proponitur,

tur. Si rhetorica bene dicendi sciẽtia est, utilis est: ac deinde aßumitur, Est autem rhetorica bene dicendi scientia: tum qui hæc duo conceßerit, propositionem, inquam, & aßumptionem, is uel inuitus cõcedat oportet, rhetoricam utilem eße, id quod in quæstione propositum erat, quod tantisper dubium erat, donec & propositio, & aßumptio concederetur.

Ex quibus constet syllogismus hypotheticus, & quantum ei cõferat syllogismus categoricus.

CAeterum ut cathegoricus syllogismus in propositiões resoluitur, ut ex qbus cõstituitur, & propositiões rursus in terminos, neq; ulterius resolutio procedit in his, ita hypothetici syllogismi in categoricos resolutio fit: quippe quòd ex his ipse, ut ex simplicibus constet cõpositus, cũ præsertim prima eius propositio uim consequẽtiæ ex simplicibus (hoc est, categoricis) capiat syllogismis. Prima nãq; hypothetica syllogismi propositio, si dubitatur an uera sit, prædicatiua demõstrabitur cõclusione, hoc est, syllogismo prædicatiuo. Aßumptio porrò, quæ secunda huiuscemodi syllogismi pars est, in pluribus modis prædicatiua eße perspicitur, itemq; conclusio, ueluti cum dicimus, Si rhetorica bene dicẽdi sciẽtia est, utilis est. atqui rhetorica bene dicẽdi sciẽtia est. hic aßumptio prædicatiua, item, categorica est, si quæratur, hoc est, in dubitationẽ trahatur, ipsa quoq; prædicatiuo probabitur syllogismo. Hinc si demũ inferatur, rhetorica igitur utilis est, & hæc ipsa prædicatiua est, atq; facti syllogismi cõclusio: utpote quæ ad aßumptionem

nem probatam necessariò consequitur. Nam si rhetorica bene dicendi scientia est, cur non & utilis ipsa erit? Præterea si hypothetica propositio ex categoricis iungitur, & ex his fidem capit, simul & ordinem partium consequitur, necesse est categoricos syllogismos hypothetico uim conclusionis administrare.

De partibus syllogismorum, siue ex quot partibus syllogismi constent.

SYllogismos autem tam categricos, quàm hypotheticos, alij quinq;, alij quatuor, alij tribus constare partibus arbitrantur, quorum cõtrouersiam Boëthius ad hunc modum dijudicat atq; discernit, Quoniam omnis (inquit) syllogismus ex propositionibus texitur, prima uel propositio, uel assumptum uocatur: secunda uerò assumptum siue assumptio dicitur. Ex his quæ tertia infertur, conclusio nuncupatur, ut cum dicimus, Si homo est, animal est: homo aũt est, animal igitur est. Ea quidem enunciatio, per quam dicimus, Si homo est, animal est, propositio uel sumptum uocatur: ea uerò quam huic adiunximus, quæ quidem erat, Est autem homo, assumptio siue assumptum dicitur. Tertia autem ab his Conclusio appellatur, ut per quam ostendimus animal esse, si homo fuerit. Eadem sanè & in categorico syllogismo ipsarum partium & ratio est & ordo. Sed quoniam sæpe euenit, ut propositio ipsa non sit uerisimilis, ei tum adiungitur approbatio, per quã id quod propositum est, uerum esse monstratur. Assumptio quoq; sæpenumero ad fidem per se non uidetur satis idonea, idcirco huic quoq; [probationis iuuamen adiungitur, ut

uera eſſe intelligatur. Quo fit, ut ſæpe quinq; partes, ſæpe quatuor, interdũ tres ſolum ipſos ſyllogiſmos habere cõtingat. In qua quidem ſententia M. Tullius eſſe deprehenditur, qui in rhetoricis ſyllogiſmos quoſdam quinq;partitos, quadripartitos alios, & nonnullos tripartitos eſſe confirmat. At uerò quibus ipſorũ ſyllogiſmorum non placet partes ultra ternarium numerum propagari, hi propoſitionum atq; aſſumptionum probationes non putant inter ſyllogiſmi partes ponendas eſſe, ſed potius illarum, cũ dubiæ ſunt, fulcimenta quædam haberi. Quorum ſanè iudicio atq; ſententiæ Boëthius ipſe manibus, pedibusq; accedit. Vnde noſtra (inquit) ſententia his potius accedit, qui tribus partibus ſyllogiſmum conſtare dicunt.

De modis ex hypotheticis propoſitionibus.

His itaque præmiſſis, conſequens eſt ut ad modos hypotheticorum ſyllogiſmorũ tranſeamus, quos certè, quantum hic eos definire liceat, dicere poſſumus ipſorum ſyllogiſmorum formas, & ueluti præſcriptas leges. Sciendum autem quod tametſi iunumeri propemodum huiuſcemodi modi ſint, qui ex hypotheticis conficiantur propoſitionibus, ut de quibus Seuerinus Boëthius latiſſimè diſputat duobus libris, nos tamen ex his paucos deligere ſtatuimus, propterea quòd eorum uſus non parum frequens habeatur. De reliquis autem admonuiſſe tantum ſat erit, ut ſi cui cognoſcendi eos cupido inceſſerit, is Boëthium ipſum in primis adeat. Sed nunc ex his primum definiamus.

Primus

Primus modus.

PRimus igitur modus est, cum in conditionali propositione, assumpto eo quod præcedit, ostendimus id quod sequitur ita necessariò esse, ut est in connexione propositum, ut si homo est, animal est, atqui homo est, animal igitur est. Hic antecedens homo est: proponitur ueluti dubiū, cùm dicitur, Si homo est: assumitur deinde idem ut argumentum, cum absq; conditione repetitur, Atqui homo est. Ad quod demum necessario sequitur animal esse: quemadmodum erat propositum. Quod si parte ex altera annexum siue consequens assumamus, atq; dicamus, est autem animal, haudquanquam de necessitate euenit hominem idcirco esse. Inueniuntur autē certi termini, in quibus peræquè ualet assumptio, siue præcedens, siue subsequens assumatur, ut in homine atq; risibili. Nam ut rectè sequitur, Si homo est, risibile est, ita rectè quoq; sequitur, si assumatur hoc modo. Atqui risibile est, igitur homo est. Sed in his hæc est consequētiæ causa, quia homo & risibile æqui sunt termini, atq; idcirco uno posito, alterū comitari est necesse. Verum quia hoc in omnibus non ita se habet, idcirco non recipitur ut firmum & stabile, sed magis improbatur, ut incertum & minime constans.

Secundus modus.

SEcundus uerò modus est, cum in conditionali, opposito consequentis assumpto, aufertur id quod antecesserat, hoc modo, Si homo est, animal est, non est autē animal, igitur homo non est. Quòd si contrà hominem esse negemus, non tollitur proinde quod connexum est,

ut si dicamus, non est autem homo, non iam continuò sequitur, animal non esse. Atq; idcirco hic modus, A' consequentibus appellatur: quemadmodum qui hũc praecedit, Ab antecedentibus dicitur. Quare & hi duo modi à recentioribus ita distinguuntur, ut prior quidẽ dicatur, A' positione antecedẽtis, sequens uerò, A' destructione consequentis. Caeterũ ut utroq; modo ex datae conditionalis partibus affirmatiuis firma ubiq; sentẽtia probatur, id quod paulò suprà exẽplis adhibitis ostensum est: ita eadẽ consequẽtiae uis erit, si negatiuae eius partes fuerint, ut si animal non est, homo non est, non est autem animal, igitur homo non est. Itẽ, si animal nõ est, homo non est, atqui homo est, animal igitur est.

De quadam argumentatione contra secũdi modi regulã facta ex Themistio.

HIc iam obijciet aliquis fortaßis nobis Aristotelem ipsum, qui in procemio libri de anima, tali cõtra praescriptam secundi modi formam (ut uidetur) usus est argumẽtatione, Si quod est animae (inquiens) proprium opus, potest cõtingere, ut ipsa à corpore seorsum sit: Si uerò nullum est opus animae proprium, contingere non potest, ut à corpore seorsum maneat, subsistat'ue. Sanè hanc argumẽtationem sunt qui ob id calumnientur, reprehendantq; ceu minus firmam, minusq; dignam tãto philosopho. Calumnia autẽ huiusmodi est, Oportebat, inquiunt, accepto consequẽtis opposito, ita tollere demoliriq; antecedẽs: at hic contrarius ordo seruatur. Verum hanc calũniam (si qua tamen dici meretur) Themistius haud dubie nobilißimus peripateticus subtilißime dißol

dissoluit ac diluit. Vnde quicunque (ait) tam male animati sunt, ut hæc quæ in dialectica atque in exercitio argutiarum iactata, & prompta omnibus sunt, ignorasse Aristotelem putent, hi planè ignorantißimi uidentur. Nanq; uerbum illud potest contingere (quo quidem Aristoteles in sua oratione utitur) non necessariam, sed poßibilem & contingentem connexionem habet, in quo genere non oportet, ut abolito consequente, aboleatur & antecedens: id quod omnino ita euenit, quoties necessaria connexio est. Sed hic in contrarium abseruatio est, ut scilicet abolitio antecedentis aboleat consequens. Cui rei causam idem autor huiusmodi affert: semper enim (inquit) id quod contingenter sequitur, tanquam pars sit antecedentis: propterea quòd quandoque accidit, quandoque non accidit. Ita qui antecedens interemit, totum interemit. Toto autem sublato, consequens est parti quoque abolitionem afferri. Hinc & ab eodem autore aliud haud dißimile proponitur exemplũ, quod tale est, Si animal est, quod procul ad nos accedit, potest contingere ut sit equus, igitur si animal non est, neque ut equus sit cõtingere potest. Quò fit, ut inscitiæ potius illi arguendi sint, qui talẽ argumentandi formam, ut minus sanam cauillantur, & nõ Aristoteles ipse, qui rectissimè ita argumentatus est. Hæc ita ex Themistio, quem Hermolaus Barbarus ætate nostra Latinitate donauit, uir utique impense eruditus.

Tertius modus.

TErtius deinde modus est, qui appellatur, A' repugnantibus, in quo demonstratur non posse simul

hoc eße & illud. Fit autem quoties connexæ propositionis affirmatiuæ antecedens astruitur, ut consequens tollatur. Quod certè ideo ita euenire manifestum est, quód huiusmodi propositiones ex repugnantibus, aut ex contrarijs constent partibus. Ex repugnantibus quidem, ut non si dies est, nox est: atqui dies est, nox igitur non est. Ex contrarijs autem, ut non si sanum est, ægrum est: atqui sanum est, non est igitur ægrum. In quibus syllogismis propositiones sumptæ huiusmodi sunt, ut impoßibile sit, si antecedent est, consequens esse. Itaque cum ita proponitur, non si dies est, nox est, huius propositionis sensus hic est, non rectè sequi, si dies est, ut nox sit. Dictum est autem ex repugnantibus, aut ex contrarijs, quoniam quæ aliter se habent, syllogismum ad hunc modum nullum constituũt. Quapropter haud quaquam recipiendus est hic syllogismus, non si homo est, album est, est autem homo, igitur album non est, quando nec repugnantia sunt inter se & homo & album, nec contraria. Fit item & hic modus aliquoties, cum inter alterutram connexæ propositionis partem negatio interponitur, atque ea ipsa rursus denegatur, ut sit propositio, si annimal non est, homo est, hæc repugnans est, & ob id falsa. Fit autem uera, si negatio huic à fronte adijciatur, hoc modo, Non si animal non est, homo est. Huius quippe propositionis hæc est sententia, Si animal non sit, fieri non poße, ut sit homo. Ea igitur concessa, assumimus protinus hoc modo, Atqui animal non est, ac deinde concludimus, igitur homo non est. Similiter uerò si ita proponatur, Si homo est, uon est animal, quæ & ipsa falsa est,

propter

propter partium inter se repugnantiam: quare si & huic deinde negatio apponatur, uera fit hoc modo, Non si homo est, non est animal. Nam & huius sententia est, si homo sit, non posse fieri ut non sit animal. Itaque ea concessa, talis contexitur syllogismus, non si homo est, animal non est, atqui homo est, animal igitur est. Rursus autem sit propositio ex utriusque partibus negatiuis, si non est dies, non est nox, quæ idcirco quòd partes eius inuicem repuguant falsa est: fit autem uera, si adiungamus negationem, hoc modo, Non si non est dies, non est nox. Huius quoque propositionis sensus est talis, quod si non est dies, esse non potest quin nox sit. Vnde ea ipsa concessa, aßuminus hoc pacto, Atqui dies non est, & concludimus deinde, Est igitur nox.

Quo pacto tertius hic modus à superioribus duobus differat.

EX *his porrò colligere licet, quid intersit inter hūc tertiū, & superiores duos modos. Sanè inter ipsos hæc est diuersitas. quòd in eo quidem modo, qui ab antecedentibus dictus est, ponitur antecedens, ut id quod sequitur, astruatur. In eo uerò qui, A consequentibus appellatus est, perimitur consequens, ut id quod anteceßerat, auferatur. At uerò in hoc tertio, qui dictus est, A repugnantibus, neutrum horum seruatur. Siquidem neque antecedens ponitur, ut quod sequitur confirmetur: nec interimitur consequens, ut id quod præcesserat euertatur: sed ponitur antecedens, ut interimatur consequens, Quod ideo euenire dictum est: quoniam hic proposi-*

tionis modus partes imter se continet repugnantes. Aduersum quippe est atque repugnās, quod dicitur, si dies est, non est lux: quare propositio hæc falsa est, quæ tamen rursus negatione præposita, fit uera hoc modo, Nō si dies est, lux non est: atq; ita cōsimilis est affirmationi, nempe huic, si dies est, lux est: quod & recte quidem ita euenire receptum est, quando scilicet affirmationem geminata facit negatio.

Quartus modus.

QVartus modus est eorum, qui ex disiunctiuis consistunt syllogismorum. Fit autē cum datæ disiunctiuæ propositionis antecedens in assumptione ponitur, ut quod cōsequēs est auferatur, hoc pacto, Aut dies est, aut nox est, atqui dies est, non est igitur nox. Itē, aut sanus est, aut ægrotat, atqui sanus est, non ægrotat igitur. Hic uerò si ita quispiam argumentetur, aut dies est, aut nox est, atqui dies est, nox igitur est, Ac rursus. aut sanus est, aut ægrotat, est autē sanus, igitur ægrotat. Talis profectò modus asyllogistus & incollectilis prorsus habetur. Nam in eo datæ disiunctiuæ posita parte una non tollitur reliqua: quod utiq; repugnātiū natura requirit.

Quintus modus.

QVintus autem modus est, cum id quod in disiunctiua propositione præcesserat, in assumptione tollitur, ut quod sequitur affirmetur hoc modo, Aut uiuit, aut mortuus est, nō uiuit autem, mortuus igitur est, At hic quoq; asyllogistus fit & incollectilis, quoties datæ disiunctiuæ, una sublata parte, tollitur simul & reliquum: ut aut uiuit, aut motuus est, non uiuit autē, igitur

non

non est mortuus.

Sextus modus.

Sextus uerò modus est, in quo duobus per disiũctionem propositis, ostenditur si unum sit, non posse simul esse & reliquum. Fit autem ex disiunctiua in copulatiuam mutata, addita uidelicet negatione, idq́; modis duobus. Primo, cũ propositionis datæ antecedens ponitur, ut tollatur consequẽs hoc pacto, Nõ & dies est, & nox est, sed dies est, non est igitur nox. Itẽ, non & prudens est, & ineptus, atqui prudẽs est, ineptus igitur nõ est. Secundo, cũ propositionis datæ antecedẽs tollitur, ut consequẽs ponatur, hoc modo, Non & dies est, & nox est, sed dies non est, igitur nox est. Sanè tertius hic ex disiũctiuis modis consimilis ei est, qui ex propositionibus conditionalibus tertius est positus, præterquàm quòd in illo propositio cũ conditione, in hoc sine conditione proponitur. Verũ & hoc amplius hic obseruandum, ut tã repugnantia quàm contraria, ita sibi repugnent atq; cõtraria sint, ut posito uno, interimatur alterum, & uno interempto alterũ ponatur. Quare locutiones hmõi, Aut perijt, aut literas docet. Item, Aut cucurbitæ florẽ, aut ipsam cucurbitã, et aliæ pleræq; (quæ apud Græcos olim in prouerbia cessere) consuetudine atq; ipso euẽtu magis receptæ fuerunt, quàm ueritatis constãtia, de quibus & alijs pene innumeris Erasmus noster in opere adagiorũ non tã copiosè quàm fructuose elegãti narratiõe perscribit, uir profectò hac nostra ætate extra omnẽ ingenij aleam positus, ut Plinij uerbis utar, qui hoc sua ætate M. Ciceroni tribuit uerissime.

Ex prædictis autem sequitur, copulatiuam negatiuam æquipollere disiunctiuæ affirmatiuæ ex eisdē partibus, sed sibi contradicentibus, uerbi causa, hanc, non & dies est, & nox est, huic, aut non est dies, aut non est nox.

Cur ex copulatiuis nō fiant syllogismi.

IAm uerò mirabitur fortaßis quispiam, quid causæ subsit, quòd cum tres sint superius positæ hypotheticarum propositionū species, & ex cōditionalibus quidem, & disiunctiuis certi syllogismorum modi à nobis iam præscripti sint, nullos præterea subijciamus, quibus ex copulatiuis perinde syllogismi fieri demonstrentur. Huius sanè rei hāc eße causam arbitror, quòd quæ hypotheticæ propriè dicuntur, huiusmodi sunt, ut in his conditio aliqua uel exprimatur, ut in eis, quæ peculiari nomine conditionales appellantur, uel subintelligatur, ut in disiunctiuis. Nam cū ita proponitur, aut dies est, aut nox est, hæc eadem propositio cum conditione nihilo miuus pronuntiari potest, hoc modo, Si dies est, non est nox, uel si non est dies, nox est. Itaque per has, neque eße aliquid, neq; non eße, simpliciter significatur, sed aut illud eße si hoc fuerit, aut quoties unum fuerit, non poße simul & aliud eße. Vnde & in his consequentiæ uis ineße quoq; perspicitur. At uerò quæ copulatiuæ dicūtur, ut non ueræ hypotheticæ sunt, ita nec in his consequentiæ uis ulla deprehenditur: quæ nimirum facit potißimū ut ex propositionibus hypotheticis, hypothetici syllogismi struantur. Hypotheticæ tamen quoquo modo dici poßunt, quatenus ex categoricis cōpositæ constant. Quare nec Boëthius etiam, cū aliàs de syllogismis

logismis ex hypotheticis copiosissime tractet, ullos præ scribit modos, iuxta quos syllogismi ex copulatiuis perinde fierent. Nec ipse *admodum probo eas consequētiæ formas, quas uulgò ex copulatiuis eliciunt, ut à tota copulatiua ad alteram eius partē: & item à destructione partis copulatiuæ, ad destructionē totius, quæ licet necessariæ utiq; sint, utiles tamen non sunt.* Ex copulatiuis *tamen rectè fortaßis argumētatio procedet, siue syllogismum uoces, siue aliam quamlibet argumētationis speciem, quoties per has ex disiunctis ad coniūcta procedimus, hoc est, quoties quæ diuisim prædicantur de subiecto aliquo, de eodem etiamnū coniunctim dici posse probantur.* Quod *quia aliquando ita contingit, aliquando uerò minime, certæ ad hoc regulæ ex ipso* Aristotele *colligūtur, quibus id discernere licet, quas proinde hic subijcere non grauabimur.*

Sequuntur tres regulæ.

EX *his igitur prima regula est,* Quæcunq; *diuisim secundum accidens de aliquo prædicantur subiecto, aut alterum de altero, hæc simul atque coniunctim de eodem prædicantur minime. Cuius regulæ hanc reddit rationē* Aristoteles, *quòd uidelicet unū non faciāt.* Quare *non rectè sequitur,* Socrates *est albus, &* Socrates *est musicus, igitur* Socrates *est albus musicus.* Di*ctum est autem secundum accidens: quoniam sciens & grammaticus licet secundū accidens de subiecto aliquo dicantur, tamen alterum de altero non secundum accidens, sed per se dicitur: & pinde ut diuisim, ita & coniunctim de eodē prædicari poßunt, ut* Socrates *est sciēs,*

& Socrates est grammaticus, igitur Socrates est sciēs grammaticus. Secunda regula. Quæcunq; diuisim de aliquo prædicātur, ut de subiecto, si id qd' sequitur, in præcedenti includitur, ipsa de eodē simul & coniunctim nō prædicātur. Huius quoq; regulæ hæc ab Aristotele redditur ratio, quia cōmitteretur uitium nugationis. Vnde non rectè sequitur, Socrates est homo, & Socrates est animal, igitur Socrates est homo animal. Siquidē in homine animal includitur. Nec sequitur ob idipsum, Socrates est grāmaticus, & Socrates est sciens, igitur Socrates est grammaticus sciens. Tertia est, quæ ex his sequitur, regula, Quando aliqua de aliquo ut subiecto seorsim atq; diuisim prædicantur, idq; neq; secundū accidens omnino, neq; ex his posterius in priori directim continetur, hæc de eodē simul atq; coniunctim prædicātur, ut Socrates est homo, et Socrates est albus, ergo Socrates est homo albus. Item, homo est animal, & homo est rationalis, ergo homo est animal rationale.

De ratione consequentiæ.

POst hæc etiam de consequentiæ ratione haud absurdum fuerit hac in parte nonnihil adijcere, propterea quòd in superioribus sæpius in huius incidimus mentionem. Primo igitur dicendum est quid sit, deinde quomodo diuidatur, tertio regulæ quædam subijciēdæ sunt. Neq; uerò ut uana res existimari debet consequentiæ uim posse intelligere: quoniam ad hos summa totius dialecticæ tendit & utilitas. Sane hæc ex eo potißimum percipitur, si cui rectè uti contigerit coniūctione rationali ergo, siue igitur, aut si qua huiusmodi est: quæ alioqui

qui(ut Alexander Hegius dicere solebat)multum facessit negotij studiosis huius artis hominibus. Porrò hac ipsa recte uti poterit, quicunque rei probandæ tum causam, tum signum intellexerit, Ita enim res una ab alia dependet, ut certus proculdubio ordo aliquis in ipsa rerum natura esse intelligatur, id quod Seneca inter philosophos non contemnendus autor, primo naturalium quæstionum libro his uerbis non tam disertè, quàm grauiter expreßit, Omnium (inquit) rerum certus ducitur ordo, & alia alijs ita complexa sunt, ut quod antecedit, aut causa sit sequentium, aut signum.

De consequentia & eius diuisione.

Consequētiam igitur hoc pacto quidam definiunt, Consequentia est oratio ex antecedēte & consequēte, suis quidem partibus constituta, quas rationalis aliqua coniunctio connectit. Eam ita diuidunt, ut sit & bona & mala consequentia. Et bona quidem ab eisdem definitur, cuius si antecedens uerum est, non potest esse, quin consequens quoque uerum sit, ut homo est, igitur animal est. Mala uerò, cuius etsi antecedens uerum est, non tamen necesse, ut consequens uerum sit, ut Socrates ambulat, igitur cœlum serenum est. Bonam rursus diuidunt in materialem & formalem, Verum qui Aristotelem potius sequuntur, quàm barbaros sophistas, eam in necessariam, & non necessariam dispescunt, ut sit tamen necessaria cōsequentia, quam illi formalem uocant, nō necessaria, quæ materialis ab illis dicitur. Ergo formalis cōsequentia est, quoties datis quibuslibet terminis iuxta præscriptā aliquam argumētandi formā, si antecedens

tecedens uerum est, & consequens esse uerũ necesse est. Cuiusmodi in primis sunt syllogisticæ consequẽtiæ oẽs, & quæ ex ipsarum propositionũ tum conuersione, tum æquipollentia eliciuntur, & si quæ aliæ his consimiles sunt. Materialis uerò, quæ tametsi bona quidẽ est, tamẽ iuxta eandẽ similemq; argumentandi formã firma ubiq; & constans nõ est, quales ferè sunt dialecticæ argumẽtationes, & quæ per Enthymemata & cæteras argumentationis species constituuntur, nempe terminorum tantum gratia, uidelicet qui materiæ uicem præstant. Itaq; materialis consequentia est, si hoc modo argumentaris, Cœlum uolubile est, ergo cœlum rotundum est. Quippe quòd iuxta eandem formam ita argumentari licebit, Cœlum uolubile est, ergo cœlum stellatum est, Cæterum probabilitas in his ac confirmatio, ex locorũ aliquo dialecticorum peti solet, proficisciturq;.

Sequũtur duæ regulæ, tũ instantia cõtra secundam, tum etiam quæ sit bonæ consequentiæ proprietas.

SEquuntur hinc regulæ duæ, quarũ prima est, Si ad antecedens bonæ consequẽtiæ sequitur consequẽs, ad oppositum consequentis oppositum sequitur antecedentis. Et oppositum quidem hic intelligo id, quod contradictorium dicitur. Cæterũ ipsius regulæ tale sit exẽplum, homo est, igitur animal est. Hic quia recte sequitur, homo est, igitur animal est, ad oppositũ consequentis, quod est, nullũ animal est, recte quoq; sequitur, igitur nullus homo est. Secũda regula, Quicquid sequitur ad consequens bonæ consequentiæ, sequitur & ad eius antecedens,

antecedens, ut quia ad hanc, homo est, rectè sequitur, igitur animal est: & ad hanc rursus, animal est, igitur substantia est: ad eandem idcirco, quæ erat, homo est, rectè quoque sequitur, substantia est, ut sit, homo est, igitur substantia est. Sanè has duas regulas ideo adijcere libuit hoc loco, quòd unaquæque harum per totam artem logicam principij uim obtineat. Contra secundam tamen regulam huiusmodi fit instantia. Nam si quid necesse est esse, illud quoque poßibile est esse. Rursus autem, si quid poßibile est esse, illud iam non necesse est esse. Igitur si quid necesse est esse, idem erit non necesse esse, quod prorsus inconueniens uidetur. Sane huius difficultatis nodum Theophrastus Græcus autor, uir utiq; in omnibus disciplinis consummatissimus, dignus proinde qui in Aristotelis diatribam, ipso etiam Aristotele id ita adiudicante, succederet (ut autor est Aulus Gellius) ad hunc modum soluit, Non omnino (inquit) idem est poßibile eße, & nõ necesse esse, quòd hoc negatiuam speciem habeat, illud uerò affirmatiuam: quamuis tamen eadem propemodum utrobiq; sit significationis uis. Itaq; affirmationẽ, quæ est, necesse est esse, non recte sequitur negatio, per quam aliquid nõ neceße esse proponitur. At de consequentia quidem quæ sit, & quæ bona, tũ quæ neceßaria, hactenus quàm breuißime dictum sit. Bonæ præterea consequentiæ id esse propriũ obseruatum est, ut ex uero quidem non nisi uerum sequatur unquam: ex falso autem cum plurimum falsum, nonnunquam etiam uerum.

IN TRACTATVM SEPTIMVM DE DEmonstratione

PRAEFATIO.

SAEPIVS mecum reputaui, ac toties admiratione non parua captus sum, quid causæ esset, cur bonus ille uir, qui cum in artem dialecticam tractatus aliquot scribere constituisset, eosdem pro sua (ut uidetur) opinione ita demum parauit, ut per eos ad Aristotelis Logicam studiosi eius artis introducerentur, non id etiam tentauerit in eam huius disciplinæ partem, quæ Demonstratiua dicitur, ac per hoc omnium potißima est & habetur, etiam eorum iudicio, qui illorum tractatuum autorem non frigidè, imò strenuè (ne dicam superstitiose) sectantur: cum tamen illud neq; grauiori illius labore, neq; minori introducendorum in hanc quoque huius artis partem utilitate fieri potuisse constet: maxime quòd pueri olim (quod utinam hodieq; obseruaretur, omißis friuolis cauillationibus) ad philosophiam instituendi, in mathematicis disciplinis, ad quas cōparandas hac parte plurimum iuuamur, antea exercebantur, & si non exactè, rudi saltem modo: quod & exempla paßim per Aristotelis libros dispersa disseminataq;, indicare planè uidentur. Vnde etiā in foribus Platonicæ diatribæ scriptum legebatur, Nemo huc ingrediatur geometriæ expers, quo nomine simul & arithmetica intelligebatur. Sed ego iā causam ipsam uel subolfacere uideor, quòd

quòd uidelicet hæc pars dialecticæ uisa sit illi haud quaquàm idonea ad sophisticas captiũculas, & steriles illas nugas, quibus per id temporis, quo uir ille claruit, scholæ omnes atque literarij ludi non tam uacabant sedulò, quàm strepebant acriter. Atque interim (*proh pudor*) *dum in his nugæ illæ leuiusculæ ueluti imperiose docebantur, optimi quique bonarum artium autores in pluteis & sub scamnis delitescebant, situ & puluere obducti, & (quod hoc etiam miserabilius est) esca blattis & tineis.* In *quorum subiere locum barbari paulatim, idq́; ferè in singulis artibus ut, uerbi causa, in* Grammatica Alexander Gallus, *in* Dialectica Petrus *Hispanus, in* Poëtica *Gaufredus* Britannus, & *in* Rhetorica Eberhardus *quidam, qui etiam ob rem à se obscurius fortaßis traditam opusculum suum labyrinthi nomine inscripsit*, Taceo *Græcistam*, Floristam, Cornutum, Alanum in parabolis, & *cæteros huius farinæ uiros.* Dij boni, *quos hic autores recenseo. Sed neque defuere tamen interim, qui in mathematicis quoque studijs operam suam nauarunt, quanquàm non satis feliciter, uerùm pro temporum iniuria excusandi potius quàm incusandi. Quæ quidem studia, quoniam (ut paulò superius diximus) demonstrandi uia, quæ utique certißima est, comparantur imprimis, de horum utilitate pariter & dignitate, ex* Seuerino Boëthio *acris haud dubie iudicij uiro, paulò alius repetere libet, priusquàm institutum tractatum aggrediamur:* Talia (*inquit ille*) *studia sunt ea, quæ mathematica dicuntur, ut si his careat diligens ueritatis inquisitor, uerum ipsum inuenire non poßit. Quinimo sine hac*

ueritatis speculatione nulli rectè sapiēdum est. Proinde qui hæc spernit, id est, has semitas sapientiæ negligit, ei denuntio non rectè philosophandum. Siquidem philosophia amor sapientiæ est, quam certe in his spernendis, ante iam aliquis contempserit. Hæc ille. Quare cū hæc studia minime spernenda sint, nec uia etiam qua ad illa pergitur, negligēda erat. Hac igitur ratiōe persuasus, cum in cæteras dialecticæ partes tractatus certos, atq; hos quidem introductorios parare instituerim, in hanc quoque partem, hoc est, de Demonstratione tractatum aliquem parandum duxi.

De quadam alia dialecticæ diuisione, ut per quam tria potissima philosophiæ instrumenta colligantur, quæ sunt demonstratio, definitio, & diuisio.

QVemadmodum autem dialectica in duas breuissimè partes diuidatur, inueniendi unam, alteram iudicandi, superius à nobis expositū est: restat nūc (cuius & ipsa res iam nos admonet) ut ab eodem repetentes principio, aliam eius diuisionē aggrediamur, qua et tripartita eius uis, siue facultas esse dignoscatur, quæ tamē secunda diuisio priore destituta esse, ut nō debet, ita non potest. Diuisio autem hinc patet. Nam cùm dialectica ex M. Ciceronis sententia diligens disserendi ratio sit, qui fieri potest, ut non etiam ratio sit tum definiendi, tum diuidendi, tum colligendi? Id quod de definiendi facultate idē Cicero locupletissimè præcipit primo Officiorum libro his uerbis, Omnis enim (inquit) quæ à ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet à

defi

definitione proficisci, ut intelligatur quid sit de quo disputetur. Haud secus & de diuisione sentiendum est, quando nec sine ipsa disputatio legitime procedere potest: quippe quæ uiam ad ipsam definitionem non tam parare, quàm aperire uideatur, ut sequenti tractatu conuenienti exemplo ostendemus. Maxime uerò ad hãc ipsam artem pertinere probatur colligendi facultas ex eo quòd quicquid in disputationem affertur, collectione tandem aliqua consummatur, perficitur´que, id´que secundum triplicem diuersitatem, quemadmodum & suprà annotatum est. Nam aut ex proprijs & ueris ac necessarijs huiusmodi collectio fit, procedit´que, & Demonstratio appellatur, aut ex communibus & maximè probabilibus, & Dialectica peculiari nomine dicitur, aut ex captiosis & planè falsis, & Sophistica, id est, cauillatoria perhibetur, sed quæ tamen abiectissima, despectissimáque totius Logicæ pars est, utquæ magis deceptionem eius, cum quo disputatio desumpta est, moliatur, quàm rei in disputatione propositæ probationem. Itaque Dialectica, quæ est disserendi peritia, tum de definitione, tum de diuisione, tum de collectione quoque tractat: quæ quidem si (ut debet) fit cum ratione, Syllogismus Græcè dicitur, συλλογίζειν Græce, ratiocinari Latinè interpretatur, hoc est, cũ ratione colligere aliquid. Videtur enim uerbum ipsum συλλογίζω compositum esse ex præpositione σύν, quæ cum significat, & in compositione idem facit, quod con inseparabilis præpositio apud Latinos, & ex nomine λόγος, quod præter alia multa, rationẽ quoq; significat. Vnde & ars ipsa à ueteribus Peripateticis Logica posteà ap-

pellata est, quam antea & Stoici, & Plato Dialecticã appellauerũt, ut qui angustius de ea tractauerint, quàm Peripatetici, ut à Boëthio id memoriæ proditũ est. Logica igitur quasi rationalis scientia dicta est, non quidem, ut barbari nomẽ ipsum interpretantur (ut alia ferè omnia) infantißimè, fœdißimeq́;, etymologia ad hoc adducta aliqua, sed ex Græcorum potius consuetudine, qui artes & disciplinas poßeßiuis ab aliquo deductis nominibus significari; uoluerunt, & his quidem fœminini generis, subintellecto (ni fallor) artis nomine, quod Græce τέχνη dicitur, quod utiq; fœminini generis nomen est, ut quod huic respondet apud nos ars.

Quo pacto inter se duæ Dialecticæ diuisiones conueniant, aut altera alterã contineat.

Videndum nunc etiam, hæ duæ diuisiones, quanam se attingant cognatione. Nam cum aliquid definitione explicare uolumus, genere in primis opus est, tum & differentijs, quibus id quod definiendum est, ab alijs omnibus distinguatur. Quas nisi prius cum ipso genere iunxerimus, haudquaquam definitionem cõstituere poterimus. Inuentio igitur neceßaria est, si definitio perfici debeat. Similiter autem & cũ quid diuidere in animo est, ea omnia prius inuenire oportebit, quibus diuisio ipsa perficiatur. Hæc aũt sunt tum differẽtiæ in primis, tum accidentia nonnunquàm, maxime uerò inseparabilia & propria. Iam uerò si inuentio absit, nec collectio unquàm ualebit, id quod in superioribus paulò latius explicauimus. Sed his omnibus nisi iudiciũ acceßerit,

rit, frustra haud dubiè aut definire quicquam, aut diuidere, aut colligere tentabimus. Ergo an rectè definitum quid sit, aut diuisum, aut collectum, iudicatio perpēdit, examinatq́;. Quo fit ut prior Logicæ diuisio secundam quasi cōtinere uideatur, quia neque existere quicquam sine inuentione, neq; internosci præter iudicium potest. Sed nunc propositum exequamur. & primum quid sit Demonstratio dicamus.

De Demonstratione quid sit, tum etiam quid sit Scire.

Demonstratio igitur ab Aristotele definitur, syllogismus faciens scire, hoc est, syllogismus per quem rei alicui scientia comparatur, pariturq́;, quem proinde syllogismum Aristoteles Græco uerbo ἐπιστημονικὸν appellat, quod uerbū apud nos interpretari potest sciētialis, si linguæ usus ferat, ἀπὸ τοῦ ἐπίστασθαι, hoc est, à sciendo deflexum. Ab eodem præterea Scire quoque definitur, rem per causam cognoscere, propter quam res est, quatenus uidelicet illius est causa, nec est poßibile hoc aliter se habere. Sanè cū multis alioqui modis scire dicatur, latius & præßius, latius quidē qualitercunque, præßius uerò eo dūtaxat modo, quo nunc definitum est. Quo quidem modo scire is dicitur, qui demonstratione aliquid cognoscit. Demonstratione inquam, hoc est, per syllogismum demōstratiuū, qui idcirco scire facit, quòd ex his sit constitutus propositionibus, quæ primæ & immediatæ, tum notiores, prioresq́; conclusione habentur, ac eius insuper causæ sunt.

Quòd ad omne ſcibile opus ſit prænoſcere aliquid.

AT uerò priuſquam aliquid demõſtrare contingat, præſcire aliqua oportet, nempe principia quæ uocantur, & ſignificata eorum, quæ ad demonſtrationem ſumuntur, ut exempli gratia, cum à geometra definitur punctus, cuius nulla pars eſt, tum præſcire oportet, quid partis nomine ſignificetur. Sic & in ædificijs, quid lapides, quid intritum, quid materies ſit, prænoſſe debet is, qui ædificãdi artem diſcere uult. Atque hoc ipſum profectò eſt, quod Ariſtoteles in principio operis de poſterioribus analyticis his uerbis proponit, Omnis doctrina, & omnis diſciplina intellectiua, ex præexiſtente fit cognitione. Id quod cũ in alijs omnibus artibus perſpicitur, tum in his præcipuè, quarũ aliæ ſermocinales, aliæ peculiari nomine diſciplinæ appellãtur. In quibus omnibus prænoſcere neceſſe eſt, quid nomine eius, quod ad demonſtrationem ſumitur, intelligatur, ſignificeturq́; tum ipſa principia, ut ex quibus concluſio demõſtratur, cuius per hoc etiam ſcientia habetur ſolum.

Quòd duæ ſint prænotiones: quod eſt, & quid ſit.

EX his igitur quæ dicta ſunt, patet duobus modis cõtingere, ut aliqua prænoſcamus, tum quòd ſunt, tũ quid ſint. Vt quærenti propter quid à magnete ferrũ trahatur, prænoſcẽdum utiq; eſt, ferrum à magnete trahi. Id ubi iam perſpectũ quiſpiam habet, ſciſcitatur deinde propter quid ita eueniat. Similiter quærẽs aliquis, quid motus, uel quid tempus ſit, exploratum iam is habere

bere debet, utrunq; esse & motum & tempus. In quibus uerò sciscitatur adhuc, sint nec'ne aliqua, uerbi gratia, an sit prouidentia, in his necesse est prænoscere quid uocabulo ipso indicetur. Atqui contrà euenit, ut sciatur quidem quid uocabulo siue nomine significetur, sed nescitur an sit: ut quæ sit Scyllæ aut Hippocentauri appellatio, nemo est qui non sciat. An uerò etiam sint, incertum fortaßis compluribus adhuc. Sanè non idem putandum est esse quid nominis, & quid rei: quinimo longo hæc & insigni inter se interstitio dissentiũt differuntq;. Significatum nanq; uocis cuiusq; omniũ etiam imperitißimis & uulgò ferè perspectum est. Quid tamen sit id quod uoce unaqualibet significatur, non nisi exercitatissimis facilè traditum est.

Quid sit propositio immediata, & quòd duplex sit demonstratio.

QVoniam autem demonstratio syllogismus est, qui fit ex propositionibus primis & immediatis, ut dictum est, de huiusmodi propositionibus, quænam sint, paulò altius repetere operæprecium est. Itaque dicimus ex Aristotele & Themistio, quòd propositio immediata est, quæ & prima & summa dicitur, prima quidem, ut qua non est alia prior. Summa uerò, ut qua non est superior alia. Immediata igitur dicta est, ut quæ alia demõstratione confirmari non poßit. Quo fit, ut huiuscemodi propositiones prima etiam principia appellentur. Sed de his mox plura suo loco. Cum igitur fit syllogismus per primas & immediatas rei causas, hæc demonstratio propter quid dicitur: cum uerò per causas quidem, sed non

immediatas, aut per prima quidem & immediata, sed nō quæ causæ rei sunt, huiusmodi demonstratio uocatur, qa est. Sanè prima & immediata causa est, quæ affectioni, quæ quidem de re quapiam demonstranda proponitur, æquatur, atq; cum ea conuertitur, ut cum per definitionem rei subiectæ propria ei inesse affectio demōstratur. Prima uerò & non immediata causa est, quæ diffusior est & magis ampla, & quæ in his præcipuè scientijs locum habet, quæ subalternatæ dicuntur, ut in perspectiua, quæ geometriæ subalternata est. Ergo quicunque probat arbores, frugesq; non spirare, quia pulmo his desit, is scire dicitur propter quid, quod pulmo proxima & immediata ratio & causa sit spirationis. Qui uerò idem facit per hoc quòd non sunt animalia, hic iam scire illud dicitur, quia est. Nam hæc probatio non de proximo, sed de longinquo commeat. Ita & Anacharsis cum percontanti cuipiam, quare Scythia tibicines non efficiat, respondisset, quia Scythia uitem non ferret, causam reddidit remotißimam. Nam proxima huius causa erat, quod Scythæ temulenti non fierent, causa item huius, quia temetum non haberent. Huius denique, quia uites essent illis negatæ.

Quid sit dici de omni, & quid item per se.

RVrsus autem, quoniam propositio omnis ex subiecto aliquo & prædicato connectitur, scire conuenit prædicatum in demonstrādis propositionibus non utcunque, sed per se de subiectis dici oportere: quare quid sit hoc, quod per se uocatur, protinus dicendū est.

nterim tamen absoluere prius licebit id, quod de omni prædicari hoc loco dicitur. Nam absq; hoc id, quod per se prædicari dicitur, explicari probè non potest. Prædicari igitur de omni (ut breuißimè dicam) est cum prædicatum subiecto & omnino & semper ineße significatur, nec quicquam refert siue substantiæ, siue accidentis proprij quidem & inseparabilis rationem habeat id, quod prædicatur, ut omnis homo est animal, & omnis cygnus est albus. Per se uerò dicuntur, quæ sunt in eo quod quid est, ut triangulo per se linea inest, & lineæ punctus, & arbor item platano. Nam ut ex linea trianguli, ita ex arbore ipsius platani substãtia, ratioq; substantialis constat. Cæterũ non omne quod de omni prædicatur, etiam per se prædicatur. Quippe de omni cygno candidum dicitur, quia & semper & omni cygno inest, non tamẽ in eo quod quid sit, cygno ineßedicitur. Ex his igitur, quæ dicta sunt, patet propositionem per se eam dici, in qua prædicatũ est aut definitio subiecti, ut homo est animal rationale: aut definitionis pars aliqua, ut homo est animal, uel homo est rationalis.

Quot sint modi eorũ, quæ per se sunt.

EOrum porrò quæ per se sunt, quatuor ab Aristotele & Themistio modi traduntur, quorum præter tertium reliquæ tres propriè per se dicũtur, qui & distinguuntur, & dignoscuntur extremis propositionũ ad se inuicem collatis. Primus igitur modus est, cũ prædicatum propositionis est de ratione quid est dicente subiecti, aut ipsamet ratio subiecti, ut homo est ratiõalis, uel homo est animal rationale. Secundus uerò, cum

subiectum est de ratione quid est dicente prædicati, ut numerus est par, & numerus est impar, cui Themistius hoc addit, dicens, Aut quoties accidentia sunt, in quorum definitionibus subiecta collocantur, quo modo simum esse per se naso inest, nempe simitudo nasi[curuitas definitur. Tertius modus est eorum, quæ neque per aliud sunt, neque in alio continentur, ut indiuidua substantiæ. Quartus deniq; modus est, cum subiectum causam importat, ob quam causam prædicatum ei competat, ut iugulatus interit. Sanè ex his quatuor modis priores duo sunt, qui demonstrationibus accommodabiles præcipuè sunt. Sequentes uerò duo adiecti ab Aristotele uidentur (ut Themistius opinatur) amplificandi, exornandiq; gratia.

Quid sit Vniuersale, siue Vniuersaliter dici.

Dicendum quoque quid sit, quod hic uniuersale dicitur. Vniuersale Aristoteles definit id, quod cum de omni sit, & per se inest, & quatenus ipsum. Eodem planè modo & Themistius ipsum definit, Vniuersale (inquit) appello, quod de omni, & per se, & quatenus ipsum est, dicitur. Quapropter si quæ de omni dicãtur, non tamen propterea necesse est, ut uniuersaliter statim sint. Siquidem album de omni cygno, & atrum de omni coruo affertur, attamen haudquaquam uniuersaliter, quia neq; per se, neq; quatenus ipsum. Vnde & exploratum iam haberi potest, idem esse & uniuersale, & quod per se dicitur. Exempli gratia, inest per se lineæ longitudo, quia in definitione eius affertur. Inest etiam

quatenus

quatenus ipsa est. Neq; uerò siquæ per se sunt, continuò sequitur, ut etiam uniuersaliter sint. Nam quæ secundo aut sequentibus duobus modis per se sunt, uniuersaliter esse non possunt. Sed ut definitio eius quod hic uniuersale dicitur, accuratissima absolutaq; & completa reddatur, adijcienda est particula, primum, ut id scilicet dicatur uniuersale, quod est de omni, & per se, & primũ. Itaq; propositio uniuersalis hoc loco dicitur, in qua prædicatũ subiecto & omni, & per se, & primo inest. Verbi gratia, esse animal rationale, homini adest primum, nõ quatenus animal, sed quatenus homo, nec quatenus Socrates aut Plato, sed his inest secũdo loco, quia sub homine continentur. Vniuersaliter igitur inesse dicitur, quod omni & per se & primum inest.

Quod demõstratio sit ex necessarijs, quodq; sit perpetuorum, quid item definitio ad demonstrationem.

His ita cognitis, manifestum est demonstrationem ex necessarijs constare. Nam cum scientia per demonstrationem acquisita, ex his fiat, quæ aliter fieri nõ possunt, consequens est eam ex necessarijs omnino confieri. Huiusmodi autem maxime ea sunt, quæ per se & uniuersaliter adsunt. Ad hoc rursus argumento est & illud, quòd quoties demonstrationem aliquam euertimus, illa uti solemus infirmatione, quòd ea quæ sumpta sunt, necessaria non uideantur. Ex quo & illud sequitur, conclusionem uidelicet demonstrationis perpetuã esse, nullamq; demonstrationem caducorum, corruptibiliumq; & fortuitorum. Nam quæ confirmatio esse

potest ipsius conclusionis, cuius subiectum dissolubile caducum'que habeatur, & cui prædicatum neque semper, neque omnino simpliciter'que, sed modò insit, modò non insit: uerbi causa, Inest Socrati ut animal sit, sed nunc tantum, nec quia Socrates est, sed quia homo est. At qui homo semper est, non autem semper Socrates. Et quemadmodum igitur demonstratio caducorum nõ est, ita nec definitio. Quandoquidem definitio uel demonstrationis principiũ est, uel demonstratio solo situ differens, uel demonstrationis conclusio. Principium quidem, ut cũ uel pro immediata propositione, uel pro termino in propositione huiusmodi desumitur. Situ uerò solo & demonstratione differens est, quoties talis definitio est, quæ causa rei, quod ita sit contineat: ut hæc, Deliquium solis est occultatio luminis eius, ob lunam ei oppositam atq; subiectam. Definitio hæc ordine paulum mutato, in demonstrationem commeat hoc pacto, Luna subijcitur atq; opponitur soli, quod autem subijcitur atq; opponitur, occultat, luna igitur subiecta atq; opposita, solem occultat. Conclusio porrò demonstrationis, ea est definitio, quæ causam materialẽ attingit. Vnde & hæc quidem materialis, illa uerò formalis à quibusdam appellatur definitio.

Quod tria sint, quæ ad demonstrationem omnem requirantur, & quot modis horum unumquodq; prænoscatur.

CVm autem tria sint ueluti momenta quædam in unaquaq; demonstratione, ut id ab Aristotele & Themistio traditur, quibus uidelicet omnis scientia absoluitur:

ſoluitur: primum genus ſubiectum, ut numerus, aut triã gulus: ſecundum affectiones, quæ & propriæ paſsiones rei à quibuſdam dicuntur, & ſubiecto generi ineſſe demonſtrantur, ut paritas & imparitas numero, & tres angulos æquales duobus rectis æquipoller etriangulo: tertium principia. Ex his, inquam, genus quidem ſubiectum ſtatuere oportet, ut ſint affectiones, quid ſignificet, quorum utrumque principia & dignitates deſiderant: nam & ut ſint, & quid ſignificent, antequam demonſtrationes fiant, ſciendum eſt. Principijs itaque utraque prænotio neceſſaria eſt. Nec tamen me fugit, quædam ex principijs eſſe, quæ non ſtatim cognitis terminis explorata habeantur, ſed obſcuriora paulò, declaratione proinde probationé que aliqua, nempe dialectica, indigentia: quippe quæ fiat uel per inductionem, uel per diuiſionem: atque id nimirum eſt, quod Ariſtoteles ait dialecticæ proprium eſſe & peculiare, ut cum ſit inquiſitiua, ad omnium methodorum principia uiam habeat.

De principijs, & eorum multiplici differentia.

PRincipia in unoquoque genere ſunt (quemadmodum & Ariſtoteles ea definit) quæ quòd uera ſint, non contingit demõſtrari. Rurſus & hoc modo, Principia ſunt, queis per ſe, & non per alia fidem habent. Per alia quidem idcirco adiectum eſt, ut intelligamus ſcientiæ cuiuſque principiæ eſſe quibus in eadem ſcientia, nihil prius ſuperiusq; ſit, per quod cõfirmari explicariq; poſſint, Nam ſi hæc quoque comprobare neceſſe fuerit,

rationem hanc in infinitum tandem extrahere oportebit. Quare si id necesse non est, sed subiacent, supponuntur'que hæc tanquam notissima, meritò principia statuantur dicantur'que. Ex his autem alia quidem propria uniuscuiusque scientiæ sunt, alia uerò communia. Propria quidem, ut in geometria, lineam esse longitudinem sine latitudine. Et in dialectica, De quolibet uera est affirmatio uel negatio, de nullo uerò simul. Communia autem, ut si ab æqualibus æqualia demas, remanentia sunt æqualia. Item, quæcunque uni & eidem sunt æqualia, ipsa inter se sunt æqualia. Communia idcirco dicta, quòd pluribus & his etiam diuersis scientijs applicari possint. Talia quoque sunt & dialectica quædam principia, ut si quid prædicatur de definitione, idem & de definito prædicatur, & cætera eiusmodi. Porrò ex principijs, quæ propria alicuius scientiæ sunt, hæc quidem dignitates siue proloquia dicuntur, hæc uerò positiones. Dignitates quidem dictæ ob id, quòd iure illis fides habenda sit. Nam talia principia sunt, quæ statim quisque audita probat, & quæ quemlibet discentē natura habere necesse est: quod profectò nihil aliud est, quàm illis (eorum tantum cognitis terminis) intellectum nostrũ naturali lumine protinus assentire. Cuiusmodi illud est, Totum unumquodlibet maius est qualibet sua parte. Dicuntur rursus & maximæ, siue maximæ propositiones, & cõmunes animi conceptiones, quòd multorũ scilicet intellectu facilè percipiantur. Positiones uerò sunt principia, quæ cum demonstrari non possint, necesse tamen non est, quemlibet docendum ea habere. Ex ipsis rursus quædam suppositiones

positiones dicũtur, quædam definitiones. Suppositiones quidem, quæ aut esse, aut non esse significant, ut punctum esse geometra supponit. Definitiones uerò, quæ absque eo quod est esse, uel non esse, quid sit res indicant. Porrò suppositionum aliæ quidem dicuntur petitiones siue postulata, aliæ uerè suppositiones assumptæ. Petitiones siue postulata sunt, quæ hypothesibus ponendis maxime accommodantur aptanturq́;, ut quoties data propositione quapiam, eius deinde petitur à discente contraria, siue contradictoria concedi, idq́; interim disciplinæ gratia, ne quid scilicet in disciplinis absurdum ponatur, aut earum principijs repugnans. Assumptæ demum propositiones dicuntur, quæ præmissæ demonstrationum assumuntur. Vt ad demonstrandum, quòd demonstratio omnis ex ueris procedat, assumitur à docente quod falsum non scitur, & quod uerum non scitur, nisi ex ueris. At de principijs quidem hactenus, quibus colligendis haud parum mihi profuit commentarijs suis Iodocus Clichthoueus in Iacobum Fabrum Stapul. uir apprime doctus, & inter scholasticos quoque theologos, partes si non primas, secundas tamen haud dubie obtinens. Cæterum ab his demonstrabiles propositiones θεωρήματα à Græcis appellantur, quæ Latinis speculationes dici possunt.

Quòd per quatuor causarum genera demonstratio potissimum fiat.

QVoniam autem omnis demõstratio ex principijs fit, principia autem & causæ idem, illud quoq; iam dicere oportet, quòd causæ numero quatuor sunt. Vna

Vna quidem quod quid est esse, hoc est, substātiæ ratio, formaq́; & definitio. Secunda uerò, quæ cum est forma, ut ipsa sit, necesse est. Hæc autem materia est. Nam non potest sine subiecta materia forma subsistere. Tertia autem, unde initiū sit motus, quæ est efficiēs causa. Quarta uerò, cuius gratia quippiam fit, idq́; finis est rei cuiusq;. Sanè omnes hæ causæ in demonstrationibus spectātur, & medij in his termini sunt. Ac ratio quidem ipsa substantiæ, quemadmodum in demonstrationem ueniat, sumaturq́; prius dictum est, uidelicet cum dicebatur definitionem demonstrationis esse principium, uel ab ipsa demonstratione solo situ differētem. Materia uerò hoc modo redditur, cum quæritur, quàobrem animaliū corpora consumantur, corrumpanturq́;, quia ex contrarijs constant. Omne siquidem, quod ex contrarijs conflatum est, corrumpi natum est, redditur & primum mouens, si quæratur, quare mundus est mirāda pulchritudine, quia Deus opifex & ipse pulcherrimus sit. Redditur item finis, si quis sciscitetur, propter quid fabricatus est mūdum? quia bonus est. Et quamobrem quispiam uxorem sibi ducendam statuit: nempe ut liberos habeat.

Quo pacto sciētia ab opiniōe differat.

SEquitur hinc iam ut dicamus, quonā pacto ab opinione differat sciētia. Differt autem hæc ab illa modis duobus, rebus inquam subiectis, & genere probādi. Rebus quidem subiectis, quod scientia quidē eorum est, quæ necessaria sunt, & aliter sese habere non possunt. Opinio autem & eorum, quæ falsa plerūq; sunt, & aliter se habere possunt, licet uera sint. Genere uero ꝓbādi, quòd

di, quòd scientia quidẽ ex necessarijs proficiscitur propositionibus, opinio uerò ex possibilibus contingentibus'ue, quæ nimirum neq; ad scientiã, neq; ad intellectũ pertinent, qui principiorum habitus ab Aristotele definitur. Quare si habitus omnis, quo uera cognoscuntur, aut scientia est, aut intellectus, aut opinio: relinquitur opinionem earum rerum esse, quæ tametsi ueræ aliquando sunt, secus tamen esse possunt.

Quòd duplex sit ignorantia, & quid sit solertia.

IGnorantia porrò, quæ scientiæ in totum opponitur, duplex ab Aristotele esse traditur. Vna quidem, cum alicuius rei penitus rudes ignariq; sumus, puerorũ instar, quæ ob id ignorantia secundũ negationem dicitur: altera uerò, quæ affectionis ignorãtia uocatur, quoties quis rudis quidem omnino non est, sed falsam illius rei, quam tenere se putat, scientiã opinionem'ue habet. Dicta est autem hæc ignorantia affectionis, quòd cui contingit, illius animus persuasione quadã affectus sit. Putat enim se scire aliquid, qđ tamen nescire melius esset, idq; aut per simplicem apprehensionẽ, aut per syllogismum. Vnde & ab eodẽ Aristotele dicta est, partim per syllogismũ facta deceptio, partim in sensu error & hallucinatio. Tales profectò sunt barbari omnes & sophistæ, qui cum omnia intelligere uideri uelint, nihil intelligant, nisi suo more omnia, hoc est, corrupte. Præterea ab Aristotele definitur solertia, subtilitas quædã in nõ prospecto tempore medij inueniẽdi. Vel sic, solertia est sagax, repentinaq; coniectatio inuentioq; medij, ut si quis

quis uidens lunam, eam quidem partẽ, quæ solem uersus semper deuergit, lucidã habere intellexerit ob id, quia luna splendorem à sole mutuetur. Aut si quempiã quis cum numulario argentario'ue colloquentẽ uidens, intelligat statim uersuram eum facere, & causam omnino fœneratitiam esse. Hæc tum coniectatio solertia est.

De quatuor quæstionibus scibilibus.

POstremo autem de quæstionibus scibilibus hac in parte nonnihil dicendum est. Sunt autem numero quatuor, quæ sunt, quòd est, propter quid est, si est, & quid est. Quæstiones quidẽ scibiles dictæ, quòd per has quærimus de qualibet re in unaquaque scientia. Quærimus ergo aut de simplici, aut de composito. Simplex quidem hoc loco intelligitur, quod seorsum ex uno aliquo decem generum sumitur, ut est, uel Deus, uel homo, uel Centaurus, uel Charybdis. Compositum autem, ut utrum luna deficiat, aut utrum iustum natura, an lege potius, & institutione hominum constet. Quoties igitur de simplici quærimus, prima & obuia protinus quæstio est, an sit, secunda, quid sit. Primum namque quærimus, an sit Deus, deinde quid sit Deus. Si autem de composito quærimus: prima quæstio est, an subiecto prædicatum insit: secunda, quamobrem insit, hoc est propter quid. Nam simul ac didicimus lunam deficere, continenter quamobrem deficiat, quærimus. Hactenus de demonstratione dicta sufficiant.

IN

IN TRACTATVM OCTAVVM PRAEFATIO.

SEQVITVR *hinc tractatus de Definitione pariter & de Diuisione. Quæ quidem quòd partes quoq; huius artis sint, ex tripartita superius facta dialecticæ diuisione facilè intelligi potuit. Nunc illud addendũ insuper est, quòd sicut absq; demonstratione nulla sciẽtia rite comparari potest, ita absq; duabus his partibus non scientia solum, sed nec ars ulla. Quo fit, ut & meritò ipsæ quoque philosophiæ, instrumenta censeri debeant. Distant autem uel hoc ipso hæc tria inter se, quòd diuisio quidem ipsa aditum ad artes omnes, & disciplinas præparat, ceu diligẽs quædam exploratrix, quantum uidelicet ars se unaquæq; extendat. Definitio uerò præparata iam atq; explorata, ueluti lumine adhibito, illustrat. Demonstratio deinde hæc omnia perficit, & consummat. Ratio autem cur, cum ordo in his tribus ita se habeat, prius tamen de demonstratione, quàm de cæteris duabus tractare instituerim: quia nimirum ipsa demonstratio est, cui reliquæ duæ, nempe Definitio & Diuisio, inseruire interdum probantur, & accommodari solent, quemadmodum etiam definitioni ipsa diuisio. Hinc & de definitione quoque prius dicendum, quàm de diuisione.*

De Definitione quid sit, & quo pacto à nomine differat, tum item & à descriptione, & quid sit descriptio.

IGitur quid sit definitio, ipsa definitione nunc explicemus oportet. Hæc à Platone quidem definitur hoc modo, Definitio est oratio quæ quid sit, de quo agitur, ostendit quàmbreuißime. In qua definitione oratio posita est, ut à nomine distinguatur: quod nomen quoque rei naturam quomodocunque significet, at ex unica constat uoce: definitio autē ex duabus saltem uocibus. Adiectum deinde est, quæ quid sit de quo agitur, ostendit: quoniam inuenias orationes quidem, quas tamē definitiones nemo dixerit: quandoquidem rei naturam nō exponunt. Cuiusmodi orationes sunt, quæ apophthegmata seu dicteria dicuntur, ut Nosce teipsum, Ne quid nimis, & id genus aliæ. Postremo adiectum est, quàmbreuißime, quo ab alijs distinguitur orationibus multo longioribus, utpote quæ certis constituuntur partibus, quales sunt Ciceronis, & cæteræ huiusmodi. Ab Aristotele uerò in Topicis ipsa ad hunc modum definitur, Definitio est oratio, quod quid est eße significans, hoc est, oratio explicans quæ sit rei natura eßentiáue. Quo in loco aduertendum est Aristotelem Græcè loquentem, in definitione sua usum uerbo ἦν, quod Græcis est temporis paratatici, Latinis præteriti imperfecti. Atque hoc ipsum ita consueße Aristotelem Geor. Valla Placētinus fideliter aßerit, ut erat pro est poneret. Quasi uerò id illi non cum alijs Græcis hominibus commune fuißet, ut certè fuit. Vnde ad confirmandum

dum quod dico ex Galeno Græco autore ſimilem omnino rationem huc adferre non grauabor. Galeni oratio illa huiuſmodi eſt, atque ita legitur in quarto Therapeuticæ libro ἕν τι γένος ἦν νόσου. Quam utique orationē etiā Thomas Linacer uir & Græcè & Latinè doctiſsimus ita uertit atque interpretatus eſt, Vnum quoddam genus eſt morbi. Quare ex loquendi libertate & conſuetudine (ut dixi) id potius euenire exiſtimandum eſt, qua Græci uerbum paratici temporis plerunque pro præſenti uſurpant. Itaque nos ἦν eſt uertimus, etſi Ariſtotelis interpres, quiſquis ille fuerit, Erat interpretatus eſt, uerbo ad uerbum. Ob id fortaßis quod illud, quod diximus, uel non animaduertit, uel prorſus ignorauit. Vnde & eam ipſam definitionem hic ſubijciendam duximus his uerbis, quibus ab Ariſtotele poſita eſt, nēpe Græcis, ἔστι δ' ὅρος μὲν λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων. Sed ne illud quidem omittendum puto, Definitionem ipſam termini nomine, quod Græcè ὅρος dicitur, plerunque appellari à translatione terminorum terræ. Nam ſicut per illos fundi in agro à ſe inuicem diſpeſcuntur: ita per definitiones res à ſe inuicem diſcernuntur. Rurſus autem & à nomine Definitio differt: quoniam quod nomen obſcurè & indiſcretè ſignificat, id Definitio euidenter & diſcretè exponit. Differt item & à deſcriptione, quòd deſcriptio quidem ueluti opacæ alicuius picturæ imaginem gerit: Definitio autem perfectæ picturæ faciē refert. Hinc & deſcriptio à Boëthio definitur, ex proprietatibus informatio quædā rei, & tanquā coloribus quibuſdam depictio.

ctio. Ex proprietatibus, inquit, hoc est, ex proprijs cuiusque rei accidentibus. Atq; hæc proinde poëtis atque oratoribus magis usu uenire solet, nec in id adhibetur, ut quid sit res indicet, sed qualis sit, quasi inspiciendum ante oculos ponat.

Quòd duplex sit definitio.

ERgo duplicem esse definitionem, tam ex his quæ dicta sunt, autore Seuerino Boëthio, quam ex Aurelio Augustino, uel potius alio quopiam, qui etiã Augustino ipso uetustior fuit (ut Lau. Valla sentire uidetur) colligere licet. Alia nanque dialectica est, alia rhetorica: & dialectica quidem est, quæ cõmuni tantum designatur nomie, & definitio appellatur: rhetorica uerò, quæ alio noie, descriptio dicitur, qualis ea est, quæ paulò superius à nobis ex Boëthio definita est. Inter utramq; porrò hoc interesse ex eodẽ Boëthio animaduertimus quòd hæc quæ oratoribus apta est, non etiã philosophis perinde conuenit, quæ tamen philosophorum propria est, ea conuenire potest & oratoribus. Omnia nanq; (inquit ille) quæ philosophorum sunt, orator in dicendo recte usurpare atq; his uti potest. At contrà philosophus in disputationibus suis, quæ oratorum propria sunt, cũcta ferè contemnit, Neq; enim adiungit aliquãdo signũ, neq; quod credibile est, aut probabile solum, sed quod necessarium omnino fuerit. Sed de harũ utriusq; siue differentijs, siue speciebus, tam proprijs quàm communibus, deinceps ex ordine dicere haud alienum fuerit.

De tri-

De triplici Dialecticæ definitionis forma ex Cicerone, tum quẽadmodum alia ab alia distet.

Eius igitur definitionis, quæ Dialectica dicta est, tres à M. Cicerone differẽtiæ ponũtur, siue formæ principales. Ex his una quidem est, quæ substãtialis dicitur: altera uerò, quam idem à partium enumeratione appellat: tertia quæ à nota dicitur. Porrò eam, quæ substãtialis dicitur, & philosophorum maximè propria est: Aristoteles plenam atque perfectam consistere ait ex genere & differentijs, ut cũ homo definitur, animal rationale mortale. A' partium uerò enumeratiõe definitio est, cũ enumeratis omnibus totius alicuius partibus, id quod totum est, cognoscitur quid sit. Quæ quidẽ definitione pœna, quæ legibus sancita est, definitur hoc modo. Pœna est, quæ uno ex octo modis fit, nẽpe aut dãno, aut uinculis, aut uerberibus, aut talione, aut ignominia, aut exilio, aut seruitute, aut morte. Eadẽ quoq; definitione & mundus à Cleomede in libro de mũdo ita definitur, Mundus est, inquit, ex cœlo terraq;, necnon ex naturis, quæ intra hæc includuntur cõstitutio. Vnde & admonendus hic est diligens lector, non esse necesse ubi quodãmodo partiũ infinitas quædam est, uniuersa in ipsa partiũ enumeratione concludere, ut in definitione mũdi iam facta. Tali item usus est Cicero cum eum definit, qui non liber est, Is (inquit) est, qui neque censu, neque uindicta, neq; testamento talis est. Etenim hæ partes sunt dandæ libertatis. Nec moueat quempiam, quòd per hanc definitionem quid sit non liber, constitutũ est, non quid sit, quan

do peræque definitione opus est, cũ ostendere uolumus, quid non sit quidpiã, quàm quid sit. Porrò à nota, ut Cicero, siue ab etymologia, ut Aristoteles, definitio dicitur, cum uis uerbi, quæ in compositione sita est, rem suã facta quadam discretione designat, ut in primo Offic. libro Cicero, quid sit fides, hoc modo definit, Fides est, inquit, quia fiat quod dictum est. Tribus igitur positis, ueluti principalium definitionũ formulis, sola prima, quæ substantialis est, & à toto dicitur, uerè definitio nuncupatur, aliæ duæ nominis tantum honore.

Quæ & quot sint in summa definitionum, siue differẽtiæ, siue species tam philosophis quàm oratoribus, necnon & poëtis communes.

IN summa autem ipsius definitionis, siue differentiæ, siue species numero quindecim ex Boëthio colliguntur, quarum tamen bonam partem ex Aurelio Augustino in eo, quem de dialectica scripsit libello, si tamen autorem titulus non mẽtitur, Boëthius collegisse uideri potest, quas & hic nunc per ordinem recensere collibitum est. Ex his igitur prima quidẽ à Grecis ὀυσιώδης dicta est, à Latinis uerò substantialis, siue essentialis appellari potest, ut quæ substantiam essentiam'ue rei cuiuslibet proprie demonstrat, qua & philosophi proinde maximè utuntur. Cuiusmodi est hæc hominis definitio, animal rationale mortale risus & disciplinæ capax. Hæc enim per species & differentias descendens, ad proprium tandem uenit. Secunda uerò, quæ à notione Latinè, Græcè ἐννοιματικὴ dicitur. Hæc rem nõ per substan

ſubſtantiam, ſed per actũ potius explicat, ut homo eſt quod rationali cõceptione & exercitio cunctis præeſt animantibus. Hic quidem nõ quid homo ſit, dictum eſt, *ſed quid agat, atq; ita quodam quaſi ſigno in notitiam deuocatur.* Tertia quæ à qualitate nomẽ accepit Græcè ποιοίλκη dicta, quæ quale quippiam ſit oſtẽdit potius, quàm quid ſit, ut homo eſt qui ingenio ualet, artibus pollet, bonumq; ac malum diſcernit. Hic enim non quid homo ſit, ſed qualis ſit deſignatus eſt. Quarta tamẽ eſt, quæ à Græcis ὑπογραφικὴ, à Latinis deſcriptiua, à Cicerone uerò deſcriptio appellatur, ut luxurioſus eſt, qui uictus non neceßarij, ſed ſumptuoſi appetens eſt, delicijs affluens, & ad libidinem procliuis. Quinta uerò eſt, quæ Græcè κατὰ λέξιν, Latinè ad uerbum dicitur. Hæc uocem illam, de qua quæritur alio ſermone deſignat, & quodammodo quid ſit declarat, ut conticeſcere eſt tacere. Qua etiam definitione locus tum ab Ariſtotele, tum à Cicerone ſedes argumenti definitur. Sexta, quæ Græcis κατὰ διαφορὰν, Latinis per differentiam dicitur, ut cum quæritur, quid inter regem & tyrannum interſit, uterque adiecta differentia, quid ſit definitur hoc pacto, Rex eſt, qui pietate & modeſtia erga ſuos utitur. Tyrannus autem, qui in ſuos ſæuit, & crudelitatem exercet. Hinc & illud apud Terentium in Adelphis, Hoc pater ac dominus intereſt. Septima eſt, quæ κατὰ μεταφορὰν, id eſt, per translationem dicitur, ut adoleſcentia eſt flos ætatis, ſenectus ætatis occaſus. Item caput arx corporis. Octaua uerò eſt, quæ κατὰ ἀφαίρεσιν τὸ ἐναντίου, id eſt, per priuantiam eius contrarij quod de-

 finitur,

finitur, dicitur, ut bonũ est, quod malum non est. Quo quidem genere definitionis uti licet, cum notum est alterum contrarium. Hac & Horatius epistola prima ad Mecœnatem usus est, cum ait, Virtus est uitium fugere, & sapientia prima Stultitia caruisse. Nona est, quæ κατὰ ὑποτύπωσιν, id est, per quandam informationem dicitur, ut Aeneas est filius Veneris & Anchisæ. Porrò hæc in indiuiduis, quæ Græce ἄτομα dicuntur, uersatur semper. Desideratur præterea & in nominibus quæ ὁμώνυμα sunt, hoc est, æquiuoca, ut est Aiax Oileus & Telamonius. Ergo quoties unum aliquẽ definire uolumus, à genere, à corpore, à factis, à dictis, ab animo, hoc genere definitionis utimur. Decima deinde species est, quæ dicitur ὡς τύπος, hoc est, ut secũdum figuram dicam, uel exempli causa. Cuiusmodi definitio est, ut si quæratur, quid est animal, & respondeatur, ut homo. Qua & Aristoteles usus est, cũ dixit, οὐσία ἐστί, ὡς ἄνθρωπος, id est, substantia est, ut homo. Vndecima, quæ κατὰ ἔνδειαν πληροῦς ἐκ τοῦ ὁμογενοῦς, id est, per indigentiam pleni ex eodem genere dicitur, ut si quæratur, quid sit quadrans, & respõdeatur, cui dodrans deest, ut as sit. Duodecima, quæ κατὰ ἔπαινον dicitur, id est, per laudẽ, ut apud Ciceronem pro Cluentio, Lex est mens, & animus, & consiliũ, & disciplina ciuitatis. Qualis etiã ea est, qua ab Aristotele philosophia definitur, ars artium, & scientia scientiarũ. Tertiadecima est quæ κατὰ ἀναλογίαν, id est iuxta proportionem dicitur, ut cũ maioris rei nomine minor designatur, ut edictum est lex annua, & homo minor mundus. Quartadecima uerò, quæ κατὰ τὸ πρός τι, id est,

ad

ad aliquid dicitur, ut pater est, cui filius est. Quintade-cima demum, quæ αἰτιώδης, id est, causalis dicitur, ut quæ causam rei de qua quæritur, reddat, ut dies est latio solis super terrã. Similis huic & illa est apud Ouid. Res est solliciti plena timoris amor. Efficit enim amor, & causa plerunque est, ut quis nimis solicitè, anxieq́; alteri timeat.

Ex quot constet, & à quibus sumatur ea definitio, quæ substantialis dicitur.

SAnè definitio illa, quæ philosophis magis peculiaris est, cum ex genere & differentijs constituatur præcipuè, interim tamen sumitur aut à materia, aut à specie siue forma, aut à subiecto, aut à fine. A materia quidem, ut si statuam definias ex ære, uel alia qualibet materia, quæ huius uel illius rei referat simulachrũ. A forma siue specie, ut si quis definiat iram, quòd est ulciscendi cupiditas, quæ eadẽ à materia definitur esse, ebullitio sanguinis circa cor. A subiecto, ut cũ dicit quispiã, Astrologia est ars, quæ circa cœlestia corpora uersatur, A fine uerò, ut quem consequitur, ut medicina est ars in humano corpore sanitatis effectrix.

De uirtute definitionis, tum & de eius uitijs.

ANte omnia autem & quæ sit uirtus definitionis dicendum. Sane hæc est, ut definitio suo ex altera parte definito respondeat. Hanc Rodolphus *Agricola legem definitionis uocat, eam'que huiusmodi esse dicit, ut neque plura complectatur, quàm ipsum definitum, neque pauciora, sed de quocunque unum dicitur, & al-*

terum dicatur. Huic porrò aliam idem adiũgit, ut quid sit res, hoc est, substantiã rei explicet. Præter has deinde duas, tertiam quoq; adijcit, ut sit aperta, hoc est, neque ambiguis nominibus, neq; obscuris, aut ex longinquo translatis constet. Sunt & aliæ ad hanc rem ab eodem positæ leges, quas hic breuitatis studio prætereo. Ex prædictis igitur & quæ sint uitia definitionis, facile est intelligere. Sunt autem duo præcipua, primum, ne quid abundet, alterum, ne quid deficiat. Et dictionum quidem abundantia, rei facit defectum: defectus uerò dictionum, abundantiam rei. Atque ex utroq; minus apta definitio est. Sed hæc nunc exẽplis ostendamus. Per abũdantiam igitur definitio fit, si hominem ita definias, Homo est substantia animata sensibilis. Est hæc quidẽ definitio, declaratio quædam hominis. Nam hæc omnia, homo est. Verum si conuertas, non respondebit. Per defectum uerò, ut si quis definiat cupiditatẽ hoc modo, Cupiditas est aliena appetẽdi desiderium. Sed ne hæc quidem ex æquo respõdet rei definitæ, propterea quòd minus comprehẽsum ea est, quàm res nominis postulabat. Nam non sola cupiditas auaritia est, imo præter auaritiam, quæ habẽdi proprie cupiditas dicitur, est insuper tum dominandi, tum ulciscendi cupiditas. Potest & tertiũ his duobus uitiũ adijci, quoties scilicet falsum quippiam definitio dicit, hoc pacto, Sapientia est pecuniæ quærendæ diligentia. Verũ de definitione hactenus.

De diuisione.

R*Estat hinc tertiũ philosophiæ instrumẽtum, quod quidem est diuisio, quæ quem habeat usum ad di-*

sciplinas

ſciplinas comparandas, hinc quoque noſſe licebit, quòd ſine hac quemadmodum definitio quidem fieri debeat, haud plane intelligi poßit. Quippe per quam ea, quæ ad definitionem ſumuntur, ex ordine prius colliguntur, id quod facile liquebit, ſi exempli cauſa, nomen ipſum ſuſceperis definiendum. Nam primo huius genus uox ſumitur, deinde uocem ipſam diuido, in uocem ſignificatiuam, & non ſignificatiuam. Definitio igitur, Nomen quòd eſt uox ſignificatiua: quæ oratio, quia nomini nõdũ æquatur, rurſus diuido ſignificatiuã uocẽ in eã, quæ ſecundum placitum ſignificatiua eſt, hoc eſt, ex hominum impoſitione, & eam quæ naturaliter ſignificat. Itaq; prædictæ orationi addo, ſecundum placitum, fitq; definitio nominis hoc modo, Nomen eſt uox ſignificatiua ſecundum placitum. Verũ quia nec ſic definitio definito ex æquo conuenit, idcirco id quod eſt ſignificare ſecundum placitum, deinde diuido, ac dico, uocum ſecundum placitum ſignificantium, aliæ quidem cum tempore, aliæ uerò ſine tẽpore ſignificant. Sed quia ne ſic quidem perfecta nominis definitio haberetur, rurſus aliam aggredior diuiſionem, nempe eius quod eſt ſignificare ſine tempore. Nam huius aliud quidem eſt, cuius partes extrà ſignificant: aliud uerò, cuius partes extrà non ſignificant. Itaque nominis definitionem tandem hoc modo compleo ac dico. Nomen eſt uox ſignificatiua ſecundũ placitum, ſine tempore, cuius nulla pars extrà ſignificatiua eſt. Sed nunc quid ſit diuiſio, & quotupliciter dicatur, dicendum hinc eſt.

De

De Diuiſione generis in ſpecies.

GEneris in ſpecies diuiſio fit, cum ipſum in ſpecies per differentias diducitur, aliquoties autē & in ipſas ſpecies citra differētias, ut magnitudinū hæc eſt linea, hæc ſuperficies, illa uerò corpus, alioquoties autem nominibus carent eæ, quæ ſub eodē genere cōtinētur ſpecies. Quod ubi cōtingit, accipimus unius alicuius ſpeciei differentiam, deinde quia aliarum ſpecierū unam aliquā differētiam communem non inuenimus, circunloquimur eam alterius differentiæ negatione, quemadmodum in animalis diuiſione fieri uidemus, cū ipſum ita diuiditur, animalium aliud rationale, aliud irrationale. Hic irrationale, non niſi eius quod eſt rationale, negationem explicat. Quamobrem hæc uera differētia eſſe non poteſt, quippe cum omnis ſpecies ex differentia conſtituatur. Nihil autem ex negatione conſtituitur. Ergo quoties negatione facimus diuiſionem, prius affirmatio, pòſt negatio ſubijcienda eſt, nec id ab re quidē: quippe quòd affirmatio natura ipſa prior ſit negatione. Aliquoties item & differentiæ loco ſpecierum in diuiſione ponuntur, ut cum dicimus, Quantitatis aliud continuum, aliud diſcretum, quæ cum differentiarum nomina ſint, uice tamē ſpecierum poſita ſunt.

Vtrum in ſpecies, an in differentias rectius genera diuidantur.

VNde & illud iam haud indignum inquiſitu ſuboritur, Vtrum in differentias, an in ſpecies rectius genera diuidantur. Sanè huic inquiſitioni ita ex Boëthio obuiam itur, Quoniam definitioni diuiſionis, generis

neris est in species proximas distributio, idcirco oportet secundum naturam diuisionis, in proprias species generis disgregationem fieri. Verùm hoc interdum fieri nequit propter eam, quæ suprà reddita causa est. Multis siquidem speciebus nomina desunt. Atque ideo, quoniam quædam sunt genera prima, quædam ultima, quædam media. Primum quidem est, ut uerbi causa, substantia: ultimũ, ut animal: medium, ut corpus. Corpus nanq; ut animalis genus est, ita substantia corporis. Vnde quẽadmodum neque super substantiam quicquam inueniri potest, quod generis loco collocari ualeat, sic nec sub animali. Homo enim species est, non genus. Quare antiquior uidebitur per species diuisio, si indigẽtia nominũ nõ sit. Ergo si hõ nõ abundamus, genera prima usque ad ultima conuenit in differentias separare. Hoc autem fit, si primum genus in suas differentias disgregemus, nõ in sequentis proximé, aut posterioris generis differentias, & rursus posterius in suas, & non in sequentis deinde differentias. Neque enim eædem sunt differentiæ substantiæ & corporis, aut corporis & animalis. Si quis igitur dicat, Substantiarum alia corporalis est, alia incorporalis, recte quidem diuisionem fecerit. Hæ nanque propriæ differẽtiæ sunt substantiæ. At non recte, si ita dixerit, Substãtiarum alia animata, alia inanimata est. Siquidem hæ corporis, non substantiæ differentiæ sunt, id est, secundi non primi generis. Quare manifestum est, secundum proprias differentias diuisionem faciendam esse, quoties per differentias genus distribuendum uenit.

De diuisione totius in partes, & quot modis tum dicatur, & de partium inter se differentia.

Totum quoniam multipliciter dicitur, eius quoq; in partes multiplex diuisio est. Dicitur nanq; totum aliud quidem secundum quantitatem, idq; duobus modis. Nam aut continuum id est, ut corpus: aut discretum, ut grex, item exercitus & populus. Aliud uerò quod uniuersale appellatur, ut animal, & unumquodq; superius, si ad eius referatur inferius. Aliud quod totũ in modo dicitur. Aliud autem, quod ex quibusdã uelut uirtutibus & potentijs constat, ut anima. At hinc nunc exempla subijciamus oportet. Totũ igitur si continuum fuerit aut discretum, in eas diuiditur partes, ex quibus compositum cõstat, ut hominis corpus in caput, manus, thoracem, & pedes. Quo etiam modo totus populus Romanus iu tres partes olim diuisus fuit, in equestres, in senatores, & plebem. Cæterum partium, & perinde etiam totius non eadem ratio est. Quædam nanq; pertinent ad substantiam, quædam ex quantitate nomen habent, quædam uirtutis & efficaciæ cuiusdam. Substantiæ sunt, cuiusmodi corporis partes supradictæ. Quantitatis uerò, ut in ijs, quæ extensa sunt, ut bipedale, tripedale partes dicimus rei decempedalis. Et in tempore, præteritum, instans, futurum. In numero, ut denarij, quinque & quinque. Et item unum, duo, tria, quatuor. Virtutis autem partes sunt, quos & gradus qaidam uocant, quemadmodum dicimus Achilli plus roboris fuisse, quàm Aiaci. Sic & animæ partes quatuor faciũt, uiuificandi,

nificandi, sentiendi, mouendi, & intelligēdi. Rursus autem *quæ substātiæ partes sunt, aliæ de propinquo substantiam constituūt, ut materia & forma, ut in homine corpus & anima, in arbore uita & lignum. Aliæ ad integritatem rei explendam pertinēt, ut domus, parietes, tectum, & fundamētum. Est præterea & alia partium differentia. Siquidē ex his aliæ quædam sunt, quas ὁμοιογενεῖς Græci uocant, nos cognatas dicere possumus & similares, ut partes ligni aut lapidis.* Omnes *enim tam ligni quàm lapidis partes, eiusdem generis sunt, ut natura, ita nomine participāt. Aliæ uerò ἑτερογενεῖς à Græcis dictæ, à nostris alterigenæ, id est, alterius atque alterius generis, siue dissimilares, ut partes domus, ligna, & lapides, & in homine caro, nerui, & ossa. At de partibus quidem totius secundum quantitatem hactenus.* Totius *uerò uniuersalis diuisio hoc modo fit,* Hominum *alij in* Europa *habitant, alij in Africa, alij in Asia.*

De Diuisione uocis in significationes.

D*iuiditur uox in plures significatiōes, quoties uel æquiuoca est, uel ambigua.* Aequiuoca, *ut canis, quæ uox cum una & simplex sit, plura tamē significat, nempe canem domesticū, canem cœlestem, quæ stella ad* Orionis *pedem, autore* Higinio, *micat, & canem marinum. Ambigua uerò, ut oratio, qualis hæc,* Aio te Aeacida Romanos *uincere posse. Hæc enim oratio ambigua prorsus est, quippe quæ significare uidetur nō tam* Romanos Pyrrhum *superaturos, quàm* Pyrrhū *ipsos* Romanos. *Cæterum præter hanc uocis diuisionem est alia, qua uox secundum plures modos diuiditur: ut cum non*

plura significat uox aliqua, sed multis dicitur modis, ut infinitum, quod quidem dicitur aut secundum mensuram, ut est mundus opinione aliquorum infinitus: aut secundum multitudinem, ut cum dicimus continuum diuidi posse in infinitum, hoc est, in partes multitudine infinitas, quas partes proportionales quidã uocant: aut secundum tempus, ut cuius terminus inueniri nõ posit: aut secundum potentiam, quemadmodum Deum infinitum esse dicimus. Alia item diuisio est, qua cum determinatione uox aliqua significare dicitur, uel sine determinatione, ut homo, quæ uox quando sine determinatione dicitur (quod quidem tum maxime est, cum simpliciter profertur) facit in intellectu audientis dubitationẽ, quæ tamen protinus tollitur, si determinatio aliqua adijciatur, ut omnis homo.

De Diuisione quæ secundum accidens fit.

PORRÒ eorum quæ secundum accidens diuiduntur, alia est diuisio subiecti in accidentia, ut animalium aliud mansuetũ, aliud ferum, aliud mediæ inter utrunque naturæ: quemadmodũ & id à Plinio annotatum est libro octauo cap. 56. Alia accidentis in subiecta, ut feritatis, alia serpentis, alia uolucris, alia reliquarum belluarum est. Alia demum accidentis in accidentia, ut candidorum, aliud durum, ut margarita, aliud molle, ut lac. Quæ etiam diuisio uicißim in alterutra membra mutari potest: ut eorũ quæ dura sunt, aliud album est, ut alabastrum, aliud nigrum, ut ebenum: ac rursus eorũ quæ mollia sunt, aliud album, aliud nigrum.

De quibusdam legibus, ut rectè diuisio fiat, obseruandis.

VT autem rectè ipsa diuisio procedat, certæ leges obseruandæ produntur. Prima, ut differẽtiæ, per quas genus in species diuiditur, è regione cõstituantur, & inter se oppositæ sint. Hinc nullus rectè dixerit, animalium aliud rationale est, aliud bipes: idcirco quòd rationale & bipes, licet differant, nulla tamen à se inuicẽ oppositione seiunguntur. Huic sanè legi etiam subiacet ea diuisio, quæ secundum accidens fieri dicta est. Secunda, ut quicquid in diuiso continetur, id totũ membra diuidentia explicent, hoc est, ne quid ultrà citrá'ue dicatur, quoties quippiã diuidendũ est. Alioqui aut superflua, aut diminuta erit facta diuisio, id quod etiã in definitione cauendum est. Tertia, ut si fieri commodè possit, diuisio omnis bimẽbris sit, id quod in definitione eodem modo requiritur. Verum quo minus illud fiat, uocabulorum indigentia plerunq; impedimento est, ut cum quærit quispiam, quid est homo: respondenti minime necesse foret dicere, animal rationale mortale, si id quod est animal rõnale, proprio nomine nuncupatum esset: quod deinde cũ reliqua differentia iunctum, nẽpe mortali, definitionẽ hominis uerißima atq; integra oratione perficeret. Eodem sanè modo & diuisio ipsa duobus tantũ terminis perficeretur, si non interdũ propria uocabula deeßent, ut cum dicimus, Figurarum, quæ quidem trilateræ sunt, aliæ sunt æqualateræ, aliæ ex tribus duo æqualia latera habent, aliæ totæ inæquales. Hæc trimembris diuisio duobus clauderetur terminis, fieretq́;

bimembris, si ita proferretur, Figurarum quæ trilateræ sunt, aliæ sunt æquales, aliæ sunt inæquales. Inæqualium rursus, aliæ sunt duo tantum latera inæqualia habētes, aliæ tria, hoc est, omnia simul. Sic cū dicimus, rerū alia bona sunt, alia mala, alia indifferentia, qualia sunt, quæ neq; bona, neq; mala sunt. Hæc quidem diuisio trimēbris quoque est, ac bimembris fit, si ita dicatur, Rerum alia sunt differentia, alia indifferentia. Differentium item, alia bona, alia mala. His tribus iam expositis legibus, quarta demum accedat, quæ est huiusmodi, quoties genus aut in differentias, aut in species dissoluitur, post factam diuisionem, eorum per quæ diuisio fit, definitiones atq; exempla protinus subdenda sunt. Atq; in hoc absolutus sit tractatus octauus.

IN TRACTATVM NONVM DE LOCIS DIALECTICIS

PRAEFATIO.

VPEREST *pars illa dialecticæ quæ locos nobis subministrat, à quibus argumenta ueluti eruuntur, atq; ea quidem potißimum, per quæ de quauis re, imò uerò & de principijs etiam disciplinarum probabiliter disputare contingit. Vnde eueniſſe reor, quòd dialectica ipsa à quibusdam dicta est ars artium, & scientia scientiarum, ac proinde digna iudicata, quæ primum locum inter artes atq; scientias omnes obtineat.*

Tum & eodẽ iure disputatoria ars appelletur, id quod nomen ipsum apud Græcos planè indicat, quippe quod non aliunde deduci certum est, quàm à Græco uerbo διαλέγομαι, quod præter alia, quæ significat, dispu to quoque apud nos significat, id quod facile ijs pro cõperto esse potest, qui uel mediocriter illius gentis linguam callent. Quam qui improbant, ac per hoc ut inutilem contemnunt, hi mihi uidentur uel inuidia torqueri, uel stupore grauari, adeò ut sint planè sine omni iudicio. An ijdem nesciunt à Quintiliano probatißimo, grauißimoq; studiorum censore suasum esse, ut à Græco sermone pueri initium disciplinarum capessant? Nec iniuria quidem, quippe quòd (ut idem autor est) à Græcis ad nos omnes bonas artes manarint: sed hi, ut uideo, sicuti nihil probant, nisi quod ad suum faciat palatum, ita Gryllum suum ducem (ut est apud Plutarchum) sequentes per loca inculta prorsus, steriliaq;, & penè deserta, glandibus adhuc uesci malunt, quàm per amœnos atq; feraces campos spatiantes, optimas colligere fruges, unde probè pascantur. At de hoc satis superq; ad præsens. Cæterum in hac parte de locis id præstitit, quod nec antè, nec pòst alius quispiam, Rodolphus Agricola è Frisia, quæ Germaniæ haud igno bilis prouincia est, uir profectò non satis laudatus, etiã à laudatißimis uiris Hermolao Barbaro, & Erasmo Roterodamo, cuius proinde si etiam uestigia imita ri uelim, uix potero. Ita enim omnia & grauiter & acutè ab eo tradita sunt, ut ueluti maiestas quædam in his elucere uideatur. Tamen si quid obiter apud eũdem inuenero, quod ad rem nostram faciat (faciet autẽ haud dubie

dubiè plurimum) haud grauabor huic operis parti inse rere, quanta quidem nostra hæc institutio ferre poßit.

De utilitate Dialecticæ.

QVoniam igitur hæc pars (ut dictũ est) peculiari nomine Dialectica appellatur, de utilitate eius pauca nobis ex Aristotele dicenda uidetur, priusquàm locos ipsos aggrediamur. Est autem utilis (ut ille ait) ad tria, ad exercitationes, ad colloquia, & ad ea quæ sunt secundum philosophiam, disciplinas, quæ eadem Græcè idem his uerbis expreßit, πρὸς γυμνασίαν, ἐντεύξεις, καὶ πρὸς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας. Ad exercitationes quidẽ utilis sanè est, quia methodũ hanc habẽtes, facilè de proposito quouis argumẽtari poterimus. Ad col loquia uerò, eo quòd multorũ recẽsentes opiniones, non ex his quæ extranea sunt alicui disciplinæ, sed ex proprijs sermocinabimur ad eos, uel potius cõtra eos trãsmutãtes, si quid ab his nobis perperã dictum esse uideatur. Quod quidẽ tum maxime fieri consueuit, cum inter confabulandum (ut fit plerunque, uel in congressu, uel conuictu) quicquam proponebatur discutiẽdum. Cuiusmodi profectò colloquia illa uideri poßunt, quæ apud Aul. Gellium in Noctibus Atticis, & apud Macrobium in Saturnalibus paßim leguntur. Ad eas porrò, quæ sunt secundum philosophiam, disciplinas, utilis omnino est, quod cum poßimus ad utranq; partem disputare, facilè in singulis intuebimur, quid uerum uel falsum sit. Præter eà autem & ad prima eorum, quæ in unaquaque disciplina principia sunt, utilis probatur. Nam ex proprijs propositæ alicuius disciplinæ principijs dicere aut dispu

tare de ipsis, impoßibile est: eo quòd in unaquaq; disciplina prima omnium principiá sunt. Atqui id multo cõmodißime fieri potest ex probabilibus, qualia præsertim in hac arte tradũtur, quæ cum sit inquisitiua, ad omniũ methodorum principia uiam habere dicitur. Sed nunc quid sit locus deinceps dicamus.

De Loco quid sit, tum & de argumento ipso.

Locus igitur est (ut ab Aristotele & Cicerone definitur) sedes argumẽti, quæ definitio (si tamẽ definitio dici meretur) ab eodẽ Cicerone á similitudine instituta esse mõstratur. Vt igitur (inquit) earum rerum, quæ absc õditæ sunt, demonstrato & notato loco facilis inuentio est: sic cũ peruestigare argumentũ aliquod uolumus, locos noße debemus, è quibus argumẽta ipsa promantur. Argumentũ deinde ab ipso quoq; definitur, rõ rei dubiæ faciens fidem. Itaq; locus est, ueluti publicum receptaculum, & (ut Rodolphus Agricola ait) thesaurus quidam, in quo faciendæ fidei instrumenta reposita sunt: hæc nimirum sunt ipsa argumentá. Argumentum igitur, quod fidem rei dubiæ facit, hoc est, rem dubiam probat, á loco aliquo educatur oportet.

De multiplici argumẽti significatiõe, & quemadmodũ ab argumentatione differat, quod hic argumentum uocamus.

ARgumẽti sanè multiplex significatio á Quintiliano traditur. Siquidẽ & fabulæ ad actum scenarũ compositæ, Argumenta dicuntur. Rursus omnis ad scribendum destinata materia, Argumentum appellari potest.

test. Et Argumenta etiam dicuntur orationũ uelut themata, quemadmodũ de Ciceronis orationibus Asconius Prædianus exponit: Argumẽtum (inquit) huius orationis tale est. Verum nullum horum tale argumentũ est, quale hic quæritur, ab arguẽdo dictum, quòd uidelicet rem arguat, hoc est, probet. Nam arguere ueteres etiã ostẽdere dixerũt. Hinc illud Vergil. Degeneres animos timor arguit. Hoc inquam tale argumentũ ab argumentatione differt: quòd Argumentatio est uerborum contextus, certũ aliquid ex ijs quæ antecedunt, concludens, ut syllogismus & inductio. Argumentũ uerò ipsius argumentationis ratio, quod & mediũ nonnunquàm dicitur. Ac proinde ut in corpore anima, & in anima rursus mens, ita in argumentatione argumentũ. Igitur uis illa atq; sententia & ratio, quæ oratione clauditur, cũ aliquid probatur ambiguum, Argumentum uocatur. Ipsa uerò argumenti elocutio expreßioq;, Argumentatio dicitur. Vnde & à Boëthio ita definitur, Argumentatio est argumenti per orationem explicatio.

De Quæstione quid sit, & quemadmodum ab Enuntiatione, Propositione, & Conclusione differat.

ERgo cum argumentum sit ratio, quæ rei dubiæ fidem faciat, quid hoc loco res dubia uocetur, inuestigandum quoq; est. Itaque sciendum, quòd res dubia haud aliud quippiam hic intelligi debet, quàm propositio dubitabilis, quæ proinde quæstionis sibi nomen inuenit, atque sortita est, quandoquidem Quæstio dubitabilis propositio definiri solet. Quocirca Quæstio nõ

ſimpliciter propoſitio dicenda eſt, ſed quæ cum interrogationis nota proponitur, ut nunquid anima immortalis eſt? Eadem tamen oratio, ſi ſimpliciter proferatur, nempe citra interrogationis notam, quatenus uidelicet aliquid de aliquo enuntiat, Enuntiatio dicitur. Quatenus uerò ipſa ſyllogiſmi alicuius pars ſit, Propoſitio appellatur. Inſuper & concluſio eſſe poteſt, cum ex ſumptis propoſitionibus collecta fuerit facto ſyllogiſmo, aut utcunq; aliter probata, conuenienti adhibito argumento. Eſt enim Concluſio argumento uel argumentis probata propoſitio. Sed illud exemplo nunc oſtendamus. Agè igitur quæſtio ſit, Num anima immortalis eſt. Id ita quiſpiam probauerit, tali principio ex Platone deſumpto, Quicquid ſemper mouetur immortale eſt, anima autem ſemper mouetur, anima igitur immortalis eſt: atq; ita eadem oratio, quæ prius in dubitationē adducta, quæſtio proinde erat, poſtea facta eſt concluſio. Quæ ſi in altero ſyllogiſmo pars ſumpta fuerit, Propoſitio dicitur, & ante hoc Enuntiatio. Igitur quæſtio, propoſitio, enuntiatio, & concluſio, ſubiecto req; ipſa idem ſunt, etſi ratione diſtinguantur.

Quo pacto Locus ſedes argumenti intelligatur, & de Loci diuiſione, & de argumenti rurſus multiplici acceptione.

SEd nunc etiam aperiamus oportet, quo pacto intelligi planè poſſit quod dictum eſt, Locus eſt ſedes argumenti. Sanè idipſum aperire, nō paruam huic parti lucē afferre uidebitur, itaq; dicamus ex Boëthio, quòd ſedes

ſedes argumenti, partim maxima ꝓpoſitio intelligi debet, partim maximæ propoſitionis differentia, in quæ etiam, ueluti mēbra quædam, locus ipſe diuiditur, ut ſit ipſius diuiſio huiuſmodi, Locorum alius eſt locus maxima, alius locus differentia maximæ. Porrò maxima propoſitio quæ dicitur, aliquoties quidem intra ambitum argumenti continetur, hoc eſt, ipſi argumentationi inſeritur: aliquoties uerò extrà poſita, uim tamē argumenti ſupplet ac perficit. Agè igitur exemplū ſubijciamus eius argumenti, intra cuius ambitum maxima propoſitio cōtinetur, ſitq́; quæſtio, An ſit regnum melius conſulatu: fiatq́; argumentatio hoc pacto, Quod diuturnius bonum eſt, melius eo eſt, quod minus diuturnum eſt, regnum autem diuturnius eſt, quàm conſulatus, regnum igitur melius eſt, quàm conſulatus. Huic nimirū argumentationi maxima propoſitio inſerta eſt, quæ quidem eſt, quòd diuturnius bonum eſt, melius eo eſt, quod minus diuturnum eſt. Quæ præterea ita nota eſt, ut extrinſecus probatione non egeat, quinimo ipſa alijs probatio eſſe poteſt. Et quia inde naſcitur argumentum, rectè locus, id eſt, ſedes argumenti uocantur, Rurſus ſubijciatur exemplum, in quo extrà poſita maxima propoſitio, nihilo minus uim affert argumento. Sit ergo alicui propoſitum oſtendere, quòd inuidus ſapiens non eſt, à quo proinde huiuſmodi nectatur ſyllogiſmus, Qui inuidus eſt, alienis affligitur bonis, atqui ſapiens bonis alienis non affligitur, ſapiens igitur inuidus non eſt. Hic quidem maxima propoſitio incluſa nō eſt, ſed extrà poſita, uim tamen argumentationi ipſa ſubminiſtrat. Eſt enim huic argumentationi fides ex ea

 propoſitione

propositione, quæ dicit, Cuicunque definitio non conuenit, nec ipsum definitum. Insuper & argumentum, quo fides rei dubiæ facta est, à definitione deductũ est. Sciendum autem quòd argumenti nomine, tum hic, tum alibi, nunc quidem maxima propositio, imò & tota ipsius argumentationis probatio intelligitur: nunc ipsa argumentatio, quæ maxima propositione confirmari solet, id quod his quoq; uerbis Quintilianus apertè indicat libro quinto, ubi de argumentis disputat: Hoc enim no= *mine (inquit) complectimur omnia, quæ* Græci *enthymemata, epichiremata, & apodixeis uocant.* Interim *uerò & terminus, qui medius constituitur, quoties alijs duobus adiunctis, argumentatio contexitur, ac per hoc uim tenet probationis, Argumentum appellatur.*

Quid sit locus maxima, & quid locus differentia maximæ.

EX *his igitur quæ dicta sunt, manifestum euadit, quòd locus quidẽ maxima est uniuersalis & principalis & indemonstrabilis, atque ita per se nota propositio.* Cuiusmodi *est maxima illa suprà posita, Cuicũque definitio non conuenit, nec ipsum definitum, & id genus aliæ.* Ideo *autem uniuersales & maximæ propositiones dicuntur: quoniam ipsæ sunt, quæ cæteras continent propositiones: quippe per quas consequens, & rata conclusio fit.* Locus *uerò differentia maxima est, quo maxima à maxima differt, ut si dicam, à definitione, aut à definito, aut ab alio quouis huius generis communi termino. Siquidem per hunc iam ma=*

xima

xima propositio, in qua ipse ponitur, ab ea differt maxima, in qua idem terminus uel non ponitur omnino, uel si ponitur, non tamen qui argumĕtum præstet ad fidem rei dubiæ faciendam. Quare ab illa iam aliquoties repetita maxima, hæc differt maxima, Cuicunque non conuenit definitum, nec ipsa definitio: propterea quòd tametsi idem terminus in utraq; ponitur, ab eodem tamen in utraq; non sumitur argumentum. Vnde illarum duarum maximarum, altera à definitione, altera à definito, ut nomen, ita differentiam accipit. Atque idipsum quidem est, quod Boëthius his propè uerbis innuere uisus est, Differentiæ (inquit) maximarum propositionũ idcirco dictæ sunt, quòd cum plurimæ sint propositiones, quæ maximæ uocantur, per has illæ ueluti differre inter se dignoscuntur, ut cum ex quibus terminis maximæ propositiones constituantur, per ipsas nomine expreßo indicantur. Itaque non in eo quòd maximæ sunt, inter se differunt, sed in eo quòd hic à definitione, ille à definito, & hic rursus à genere, aut à toto locus dictus sit. Prætereà si maximæ propositiones loci argumentorum sunt, & differentias maximarum locos eße neceße est. At de his quidem hactenus. Nunc propositũ prosequamur, hoc est, rem ipsam, quam quærimus, aggrediamur.

Quo pacto loci differentiarum maximarum diuidantur.

REstat igitur, ut posthabita locorum maximarum diuisione, eos deinde subdiuidamus locos, qui maximarum differentiæ dicti sunt, idq; ob eam in primis commo

commoditatē, quòd hi illis pauciores sint. Quippe qui eos contineant ut uniuersaliores. Vnde & per hos facilior transitus fiet, attestante id ipsum Aristotele in Topicis libro secundo. Accedit, quòd ex horum diuisione rem, quam quærimus, citius aſsequi poterimus. Sit autem diuisio huiusmodi, Locorum, qui maximarum differentiæ dicti sunt, alij ab his dicūtur terminis, hoc est, nomen accipiunt, qui in quæstione positi sunt: alij extrinsecus sumuntur: alij inter hos medij sunt. Sed illud nunc animaduertendum hic est, quòd cum dicitur, ab his terminis, qui in quæstione positi sunt, id cum primis intelligendum est ab altero illorum. Nam cum duo sint in unaqualibet proposita quæstione termini, subiectus unus, & prædicatus alter, ab horum altero locus differentia maximæ nomen accipit. Vt sit proposita quæstio, Est'ne concha animal? in hac duo sunt termini, animal & concha. Dubitatur autem utrum animal de concha prædicetur. Tertius proinde restat inueniendus, qui illos duos cōnectat, atque id quod propositum est, ita eſse confirmet, unde & medium appellatur, & ratio, & argumentum. Hic iam tertius ille terminus ab altero illorum nomen accipiet, utpote quod ad eum sit aut ut definitio, aut ut definitum, aut ut genus, aut ut totum, aut ut causa, aut quomodocunque aliter. Vt sit, exempli causa, tertius iste terminus, animalis definitio, quæ est substantia animata sensibilis. Tunc sic argumentor, Concha est substantia animata sensibilis, igitur concha est animal, quod nimirum iam antea dubitari poterat: cuius dubitationis scrupulus hinc pendêre uidetur, quòd conchæ nec uideant, nec ullum alium sen-

sum

sum habeant, quàm cibi & periculi, hoc est, gustus & tactus, autoribus Aristotele & Plinio. Ergo qui tertius accessit terminus, à definitione alterius è duobus, ueluti è loco aliquo eductus, hunc scrupulum sustulit, factusq́; est illius argumentationis probatio & argumentum, cuius deinde maxima superueniens propositio (quæ quidem est, De quocunque prædicatur definitio, & definitum) omnem tollit dubitationem ambiguitatemq́; : si fortè interim dubitabatur adhuc quænam sit ipsius definitionis ad definitum habitudo.

De tribus locis, qui à substantia dicuntur.

TErminorum porrò, qui in quæstione ponuntur, alij substantiam rei indicant, alij ipsam consequuntur substantiam. Substantiam rei indicant, siue à substantia termini dicti sunt, quicunque in definitione uel sola consistunt. Definitio quippe est, quæ substantiam rei monstrat, indicatq́;. Sed id iam exemplo patefaciamus. Agè igitur, quæratur an arbor sit animal, fiat'que huiusmodi argumentatio, animal est substantia animata sensibilis, arbor autem substantia animata sensibilis non est, non est igitur arbor animal. Locus quidē differentia maximæ, à definitione. Locus uerò maxima, Cuicunque definitio non conuenit, nec definitum. Præterea autem & quoties à descriptione argumentum ducitur, Locus à substantia dici potest. Nam ut definitio substantiā rei monstrat per genus & differentias, ita descriptio eiusdem intelligentiam claudit quibusdam ac

ciden

cidentibus, unam proprietatẽ, quæ rei conueniat, efficien tibus, uel ſubſtantialibus differentijs præter conueniens genus aggregatis. Quod quidem tum maximè cõtingit, cùm prima genera deſcribuntur. Huius tale ſit exem plum, Albedo nullis ſubiacet accidentibus, ergo albedo ſubſtantia non eſt. Etenim ſubſtantia eſt, quæ omnibus ſubiacet accidentibus. Locus quidem differentia maxi- mæ, à deſcriptione. Locus uerò maxima, Cuicunque non conuenit deſcriptio, nec deſcriptum. Præter hos duos à ſubſtantia locos, tertius eſt, qui à nominis interpreta- tione dicitur, quem Marc. Cicero Notationem, Ariſto- teles Symbolum uocat, illis haud multum abſimilis. Siqui dem interpretatio nominis, eius rei, quæ nomine ipſo ſi- gnificatur, quædam quaſi deſignatio eſt. Ab hac argumẽ tum ducitur, ſi quæratur, Vtrum philoſophiæ ſtuden- dum ſit. Ad quod probãdũ talis inſtituitur ſyllogiſmus, Philoſophia amor ſapientiæ eſt, atqui ſapientiæ eſſe ſtu dendum nemo dubitat, Philoſophiæ igitur ſtudendum eſt. Locus quidem differentia maximæ, ab interpreta- tione. Locus uerò maxima, Cui nominis interpretatio conuenit, & ipſum nomen, cuius interpretatio facta eſt. Sanè hoc loco rectè uti poſſunt ij, qui linguarum im periti non ſunt. Siquidem interpretari nihil aliud eſt, quàm linguam unam per aliam exponere. Fit tamen & in eadem nonnunquam lingua, ut locuples dicitur, qui locis abundat, hoc eſt, prædijs & poſſeßionibus. Ca- uendum autem ne temere quicquam interpretemur, quemadmodum ij ſolent, qui nullius propè linguæ ſa- tagunt. Quo fit, ut ijdem dictum lapidem eſſe in-

terpre-

terpretentur, quòd pedem lædat: & petram, quòd pedibus quasi trita sit: cum utrunque Græcam originem habeat, id quod Laurentius Valla quoq; attestatur. Insuper & alia pleraq; ad eundem interpretantur modum, ridiculè uidelicet magis, quàm scitè. Neq; uerò nominis interpretatio ob id dicenda non est, si ad uiuum (quod dicitur) non reddiderit id quod interpretandum proponitur, ut cælum, quod (ut Varro interpretatur) quasi cælatum dictum est. Nec item refert, si nõ rei cui attribuitur, omni ex parte cõueniat, ut Philippus, quod nomen interpretatur, amator equorum. Quid si non omnibus conueniat, qui hoc nomine uocentur? dummodo tamen illi conueniebat, cui primùm impositum est, patri fortaßis Alexandri Magni. Ex quo frustra mihi laborare uidentur hi, qui duplicem nominis interpretationem inducunt. Vnam quidem, quæ cum interpretato conuertatur: alteram uerò, quæ conuertibilis non sit. At nunc illud potius scire debemus, quòd per dictos locos uariè argumentari poßumus, nunc subijciendo, nũc prædicando eundem terminum, atque ipsum etiam de aliquo nunc construendo, nũc destruendo. Tum & conuerso ordine totidem modis, uerbi gratia, à definito, à descripto, ab interpretato nomine. Simul'que & maximas ipsas toties uariare, id quod studiosus huius artis facilè ex seipso intelliget, alioqui inutilis prorsus, qui huic studio addicatur. Sed iam ad reliquos huius diuisionis locos transeundum eßet, nisi illud succurreret prius admonendum, quòd ut à definitione ad definitum, à descriptione ad descriptum, & à nominis interpretatione ad interpretatum, firma est & perpetua

conse

consequēdi ratio, ita & à proprio, ad id cuius est proprium, & contrà, ut si quid risibile est, idem homo est. Hinc & equus mansuescere posse probatur, cū animal sit disciplinæ capax, iuxta illud Horatij, Fingit equum *tenera docilē ceruice magister* Ire uiam, quā monstrat eques. Locus *quidem differētia maximæ à* proprio. *Locus uerò maxima, Si cui proprium alicuius rei cōuenit, & id cuius est proprium.*

De his locis, qui terminorum substantiam consequuntur.

HIs ita præmonitis, eos iam aggrediamur locos, qui terminorum substantiam consequuntur. Horum *sanè multifaria diuisio est. Siquidem plura sunt, quæ singularibus substantijs adhærescunt.* Ex *his igitur alij à toto dicuntur, alij à partibus, alij à causis, alij ab effectibus, siue ut* Cicero *ait, ab effectis, nonnulli à generatione, & à corruptione, & alij item ab usibus, quidam etiam à communiter accidentibus. Sed ex his omnibus primus exponendus uenit, qui à toto dictus est, quod ut commodius fiat, quot modis ipsum totū dicatur, subijcere oportet.* Dicitur *autem totum duobus modis: Aut enim ut genus, quod & totum uniuersale dicitur, aut ut id, quod ex partibus integratur.* A *toto igitur, quod & genus est, argumentum dicitur, ut si quæratur, an iustitia sit bona, fiat'que syllogismus hoc modo,* Omnis *uirtus est bona, iustitia autem uirtus est, iustitia igitur bona est.* Locus *quidem differentia maximæ, à toto, hoc est, à genere.* Locus *uerò maxima, Quæ generi adsunt, & speciei.* Rursus *sit quæstio, an humanæ res prouidentia*

dentia regantur. Dicimus ergo sic, Mundus prouidentia regitur, humanæ autem res mundi partes sunt, humanæ igitur res prouidentia reguntur. Locus quidem differentia maximæ, à toto, id est, ab integro, quod partibus constat. Locus uerò maxima, Quod toti conuenit, & partibus. Porrò ut à toto, tum hoc, tum illo argumenta ducuntur, ita & contrà ab utriusq; partibus duci poßunt. Itaque à partibus totius, quod genus est, argumentum ducitur, ut si quæratur. An uirtus sit mentis bene compositæ habitus, & fiat syllogismus hoc pacto, Iustitia, fortitudo, temperantia, atque prudentia, habitus sunt mentis bene compositæ, & hæc quatuor uni uirtuti uelut generi subijciuntur, uirtus igitur mentis bene compositæ habitus est. Locus quidem differentia maximæ, à partibus totius siue generis. Locus uerò maxima, Quod singulis inest partibus, id toti ineße neceße est. A partibus autem, quæ integri partes eße dicuntur, argumentum ducitur, ut sit hæc quæstio, Estne rhetorica utilis? Dicimus hoc modo, Inuentio utilis est, & dispositio, & elocutio, & memoria item, & pronuntiatio, & hæc quinque rhetoricæ partes sunt, ut ex quibus ipsa integratur, rhetorica igitur utilis est. Tum uerò & per destructionem argumentatio procedit, ut si quærat quispiam, num hic, quem seruum eße constiterit, liber sit. Hunc si quis non eße liberũ monstrare uelit, hic dicet, Si neque censu, neque uindicta, neque testamento liber factus est, liber non est. At nulla earum parte liber factus est, non est igitur liber. Locus quidẽ differentia maximæ, à partibus, siue (ut Ciceroni placet) à partium enumeratione. Locus uerò maxima, Si

omnes partes à re qualibet abiunctæ fuerint, & totum necessariò abiüngetur.

De alijs quibusdam modis totius.

SVnt prætereà ab his duobus modis alij modi totius. Nanq; & totum dicitur in quãtitate, & totum in modo, & totũ in tempore, & totum in loco. Quorum tamen duos posteriores sub toto in quãtitate cõprehendere plane licet. Horũ uerò partes sunt, quæ sub ipsis particulariter sumuntur. Totum ergo in quãtitate est, *cum uniuersaliter quicquã dicitur, ut est omne animal: cuius partes sunt, homo, leo, bos, & aliud quoduis animal.* Totũ *in modo dicitur, cũ simpliciter aliquid proponitur, ut homo, aut ambulat.* Pars *uerò in modo est, quoties idem cũ adiectione aliqua proponitur, ut homo literatus, aut ambulat pedetẽtim.* Totum *in tẽpore est, ut cũ dicimus semper, cuius partes sunt, nunc, hodie, aliquando.* Totum *in loco, ut cũ dicimus, ubiq;, cuius partes sunt, hic, alicubi,* Romæ. *At horum omniũ nunc exẽpla subijciantur.* Igitur *à toto ad partẽ secundũ quantitatẽ exemplũ sit,* Si *in omnibus est uerus uates* Apollo, *& in hoc uerus esse perhibetur, qđ dixit,* Aio *te* Aeacida Romanos *uincere posse.* A'*toto aũt ad partem secundum tẽpus, ut si deus semper est, & nunc est.* Rursus *à toto ad partẽ secundum locũ, ut si ubiq; deus est, & hic est.* Cæterum *in his haudquaquã id consequens est, si à parte ad totum argumentũ ducitur, nisi per negationẽ siue destructionem, ut non est hic, ergo nec ubiq; est.* At *uerò à parte secundũ modum utiq; recte argumentatio procedit, licet nõ contrà, ut si quoquo modo mouetur*

deus, & simpliciter mouetur: irascitur autẽ deus, ergo mouetur: &, si quis pedetentim ambulat, & simpliciter ambulat. Talibus ferè exemplis tũ hic, tum alibi per hũc tractatum, si cui id magis libeat, uti omnino potest, ut à toto uniuersali siue à genere ad species siue partes: per destructionẽ quidem, ut si non est animal, quod eminus uidetur, ergo nec homo est, nec equus: per cõstructionẽ uerò, ut homo est, aut equus, ergo animal. Sic & à toto, quod partibus integratur, ad ipsas partes per constructionem quidẽ, ut domus est, ergo tectum est, & parietes, & fundamentũ. Per destructionẽ uerò, ut si non est paries, aut tectum, aut fundamentum, neq; domus est.

De locis qui á causis dicuntur.

A Causis loci dicuntur, uel ab efficiente, uel à materiali, uel à formali, uel à finali. Tot enim modis causa dicitur. Et efficiens quidem causa est, quæ principium motus præstat, ut aliquid fiat. Materia, quæ formas rerum subiecta suscipit. Forma autem, quæ cuiuslibet rei species est & ratio. Finis uerò, cuius gratia aliquid fit. Effectus porrò, qui ad has sequitur. Ab efficiẽti igitur causa argumentum ducitur, ut si quis iustitiam naturalem esse ostendere uoluerit, & dicat hoc modo, Congregatio hominum naturalis est: homo quippe naturaliter ciuile animal est. Iustitiam uerò hominum fecit congregatio: Iustitia igitur naturalis est. Locus quidem differentia maximæ à causa efficiente. Locus uerò maxima, Quorum efficiens causa naturalis est, ipsa quoque naturalia sunt. A materiali uerò, ut si quis Mauros non habere arma cõtendat, idcirco quód ferrum eis

 desit.

desit. Vel hoc modo, Ferrum non est, igitur gladius non est. Locus quidem differẽtia maximæ à causa materiali. Locus uerò maxima, Si non est causa materialis, neque ipsa, quæ ex ea conficiuntur, esse poßunt. A` formali autem, ut si quis probet Dædalum non potuisse uolare, quoniam nullas naturali forma pennas habuißet. Locus quidem differentia maximæ à causa formali. Locus uerò maxima, Tantum unumquodque potest, quãtum forma eius naturalis permittit. A` fine, siue à causa finali argumentum ducitur, ut sit propositum, an iustitia bona sit, fiatq́; hoc modo argumentum. Si beatum eße bonum est, & iustitia bona est. Hic est enim iustitiæ finis, ut si quis secundùm iustitiam uiuat, ad beatitudinem perducatur. Locus quidem differentia maximæ à fine, siue à causa finali. Locus uerò maxima, Cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est.

De locis, qui ab effectibus dicũtur, & item à generatione & corruptione.

AB effectibus quoque harum argumenta ducuntur. Verum ad hoc ipsum scire oportet, duplicem esse cuiuslibet effectus causam, neceßariam, ut sine qua effectus esse non potest, & sufficientem, quæ certè huiusmodi est, ut si adsit, impoßibile sit effectum nõ esse. Itaque ab effectu ad causam neceßariam ita argumentari poßumus per constructionem, Gladius est, ergo ferrum est, & domus est, ergo intritũ est, & lapides, aut ligna. Locus q.d.max. ab effectu ad causam neceßariam Loc. ue.ma, Posito effectu, ponitur & eius necessaria causa. Rursus ab effectu ad causam sufficientẽ per destructionem

nem potius quàm per constructionem, quando constru=endo argumentationem, non semper euenit, quod infer=re uolumus. Vnde non rectè sequitur, Hic interijt, er=go iugulatus est. Si quidē id euenire posset alio quouis casu, aut letali morbo correpto alicui. Destruendo ta=men ratum est quod infertur, ut non interijt, ergo iugu=latus non est. Item, lumen solis non est, ergo eius lux nō est. Prætereà scire debemus, quòd ex ipsis causis latior patet argumentandi campus, autore Hegio. Itaque ab efficiente quidem causa arguere possumus statuam com mendabilem esse, quia Phidias eam fecerit, aut Polycle=tus, aut Praxiteles. Hinc illud Ouidij; Materiam supera bat opus. A` materia uerò, res pretiosas aut uiles esse: quippe quòd tela serica preciosior sit lanea, & lanea item linea. Et iuxta Horatij sententiam, Vilius argen=tum est auro. Hinc etiam scientia de anima honorabi=lior ab Aristotele dicta est cætera quauis de natura par te. A` forma autem res extare, & item dignas, & mi=nus dignas esse, ut hominem, quòd rationale animal sit, digniorem quolibet animali. A` fine, res bonas siue uti=les, ut exempli causa, liberales artes, quòd bonos & uti les habeant fines. Cæterum qui ab effectibus dictus est locus, hunc Boëthius eundem esse dicit, cum loco à gene rationibus, Sed nos eos sciunximus, quòd generatio ui=delicet non sit, quæ ad causas ipsas sequatur, cuiusmo=di tamen effectus definitur, sed quæ potius uia quædam sit ad effectus producendos, quemadmodum corru=ptio ad eorum desitionem. Atqui horum speculatio alium postulat locum. A` generatione igitur argumen tum ducitur hoc modo, Assuefactio ad uirtutem bo=

na est, igitur uirtus bona est. Lo.q.d.m.à gñatione. Lo. ue.ma. Cuius generatio bona est, ipsum quoq; bonũ est. A corruptione uerò, ut desuefactio à uitio bona est, igitur uitium malum est. Loc.qu.diff.max. à corruptione. Locus uerò max. Cuius corruptio bona est, ipsum quod corrumpitur, siue quod corruptum est, malum est. Sanè sciendũ, quòd quoties ab hoc loco argumentamur, prædicatum consequentis contrarium seu oppositum esse debet prædicato antecedentis. Quod tamen non ita euenit in loco à generatione, ob eam fortaßis causam, quòd per hanc aliquid acquiratur, per illam autẽ deperdatur acquisitum. Etenim ut generatio, rei productio est: ita corruptio, eiusdem abolitio.

De locis, qui ab usibus & communiter accidentibus dicuntur.

Vsum definiũt rei cuiusque operationem, at minus propriè. Quandoquidem multarum rerũ usus aliquis esse probatur, quarum tamen nulla est operatio, ut librorum quidem est aliquis, nulla autem operatio: & agri: item & gladij. Itaque rectius definitur, cuiusque rei functio. In quibusdam tamen coincidunt usus & operatio, ut uisio oculi, usus eius est, & fũctio & operatio pariter. Sed & illud hic cauendum moneo, ne abusum pro usu usurpemus, ut hi faciũt, qui ita argumentãtur, Interficere hominem malum est, igitur gladius malus est: quando certè in hoc non usus gladij est, sed abusus. Quippe ad propulsandam potius iniuriam, non ad inferendam gladius factus est. Vnde illud Diui Pauli ad Roma.cap.xiij. Non frustra gladium gestat is, qui in repub

republica potestate fungitur. Dei enim minister est uindex ad iram ei qui malum agit. Ab usibus igitur, siue ab usu argumentum ducitur, si ita argumentetur quispiam, Equitare bonum est, igitur equus bonus est. Locus quidem differentia maximæ ab usibus, siue ab usu. Locus uerò maxima, Cuius usus bonus est, ipsum quoq; bonum est. Communiter accidentia, ut hoc loco accipiũtur, sunt quæ sese comitantur, id'que uel semper, uel plurimùm. Ab his igitur argumenta ducuntur, quoties ea sumuntur accidentia, quæ relinquere subiectum uel non poßunt, uel non solent, ut si quis hoc modo dicat, Sapientem non pœnitet, pœnitentia enim malum factũ sequitur. Quod quia in sapientem non cadit, ne pœnitentia quidem. Lo. q. d. m. à communiter accidentibus. Locus uerò maxima, Cui non inest aliquid, ei nec illud quod illius est consequens, ineße potest. Rursus & hoc modo secundum affirmationem, Pluit, ergo uapores in sublime leuati sunt. Vnde nec illud iam prætereundum est, quòd aliquoties quæ naturaliter priora sunt, in propositione tamen sunt consequentia, ut Peperit, igitur cum uiro concubuit. Quocirca non rectè ita proponitur, Inimicitiæ sunt, igitur bellum est. Sed è contrario potius, bellum est, igitur inimicitiæ sunt. Nam ut ludum plerunque comitatur certamen & ira, ita ex ira inimicitiæ sæpe oriuntur, & ex his funebre bellum, id quod ab Horatio elegantißimè adnotatum est tertia ad Mecœnatem epistola: Ludus enim genuit trepidum certamen & iram: Ira truces inimicitias, & funebre bellum. Aliquoties uerò, quæ naturaliter antecedunt, ea & in propositione priora sunt, ut arrogans

est, ergo odiosus est. Ex arrogantia enim quisq; fit odiosus. Tale est & illud, quod Anselmus inter medij ordinis theologos (nisi iudicio fallor) collocãdus, in libro de casu diaboli annotauit his uerbis, Aliud est, inquit, rem aliquam causam esse alterius rei: aliud positionẽ rei causam esse, ut aliud sequatur. Nam cum incendium nõ sit causa ignis, sed ignis è diuerso incendij, positio tamen incendij causa est, ut ignem esse sequatur.

De locis, qui extrinsecus sumuntur, qui & quot sunt.

E*Xpositis locis, qui ab ipsis terminis in quæstione positis sumuntur: restant dehinc exponẽdi, qui licet extrinsecus sumpti, argumenta tamen quæstionibus suppeditant. Hi uerò sunt, à rei iudicio, siue ab autoritate, à similibus, à partibus, à proportiõe, à maiore, à minore, ab oppositis, à repugnantibus, à transumptione, & à transmutata proportione.*

De loco ab autoritate, siue à rei iudicio.

L*Ocus qui rei iudicium tenet, siue Ab autoritate dicitur, huiusmodi est, ut si dicamus id esse, quod uel omnes iudicant, uel plures, & hi uel sapientes, uel in unaquaq; artium penitus eruditi. Huius exemplum est, præter firmamentũ esse planetarum orbes septem: quoniam id ita astrologi doctissimi, & in astrologia sapiẽtes, penitusq; eruditi iudicarint. Locus quidẽ differentia maximæ, ab autoritate, siue à rei iudicio. Locus uerò maxima, Quod omnibus uel pluribus, uel sapientibus hominibus uidetur, ei cõtradicere nõ oportet. Huic & ill*

a

illa astipulatur maxima, Vnicuiq; in sua arte perito cre dendum est. Sane hic locus etsi per alias quoq; complures disciplinas usum suum præstat, in duabus tamen id præcipuè spectatur obseruaturq́;, Vna quidem, quæ ueluti cæterarum artium fundamentum quoddam est, ac per hoc omnium infima, quippe literas docens, unde & nomen habet, à Græcis γραμματικὴ dicta. Altera uerò, quæ quoniam circa diuinos uersatur sermones, Theologiæ nomen ab illis accepit. Hinc etiam disciplinarum omnium suprema existit, & tanquam aliarum regina haberi debet. Verum ut illius autoritas in primis apud poëtas est atq; historicos, cæterosq́; idoneos atq; probatos scriptores: ita huius autoritas ex nouo & ueteri testamento petenda est. Porrò cum duplex sit autoritas, humana atque diuina, scire debemus, quòd humana plerunque uacillat, diuina semper firma manet. Humanæ igitur contrauenire interdum licet, diuinæ nunquàm: illa sæpe rationibus fulcitur, hæc rationibus nullis indiget, sibi sufficientißima. Ergo cum in humanis disciplinis aliquis instituendus est, is (ut Aurelij Augustini & uerbis & sententia utar) duplici uia ducitur, autoritate, & ratione. Et tempore quidem autoritas, natura uerò ratio prior est. Itaq; quamuis imperitis adhuc autoritas uideatur eße accommodatior (oportet enim, ut Aristoteles ait, addiscentem credere) ratio tamen apertior est eruditis. Autoritas igitur imperitis adhuc, ianuam quodammodo aperit doctrinarum, & discentem ducit. Ratio autem eundem iam eruditum preßis uestigijs hærere facit, & omnia intromißa luce commonstrat.

De locis à similibus, & à paribus.

SImilia sunt, quibus eadẽ qualitas ineſſe perſpicitur. Vnde & ſimilitudo definitur, rerum differentium eadem qualitas. Atqui ſimile, ut hic accipi uidetur, ſunt qui ita definiant. Simile eſt, quod eandem cũ altero ſuæ ueritatis probabilitatem habet. A ſimilibus ergo ſiue à ſimili, hoc pacto argumentum ducitur, ut ſi dubitetur, an homini proprium ſit bipedem eſſe, id ita probamus, Similiter ineſt equo quadrupedem eſſe, ut homini bipedem: at non eſt equo quadrupedem eſſe proprium, igitur nec homini eſſe bipedem. Locus quidem differentia maximæ à ſimilibus. Locus uerò maxima, De ſimilibus idem eſt iudicium. Sanè hoc loco uſus eſt diuus Paulus, Si CHRISTVS (inquit) mortuus reſurrexit, & nos mortui reſurgemus. Vnde errare conuincuntur, qui hunc locum uno pede claudicare dicunt: quòd (ut aiũt) fallat plerũq; adducta ſimilitudo. Verùm id quoties accidit, nõ iam à ſimilitudine, ſed potius à diſsimilitudine erroris ſui cãm habet. Quapropter Quintilianus huic præcipuè loco iudiciũ adhibendum monet: Solent enim (inquit) nos fallere plerũq; ſimilitudinũ ſpecies, ideoq; adhibendum eſt his iudiciũ. Huic loco haud diſsimilis eſt locus, qui à paribus dicitur. Sunt aũt paria, quæ eiuſdẽ ſunt quãtitatis, & paritas ipſa quantitatis ueluti ſimilitudo quædã eſt, Ab hoc argumentũ fit, ſi ita proponatur, Si cui in animo eſt Demoſthenẽ laudare, cur nõ & Tulliũ laudabit, cũ alter alteri par ſit? Nempe quantus in eadem perſuadendi arte unus, tantus & alter. Locus quidem differẽtia maximæ, à paribus. Locus uerò maxima,

ma, Parium idem est iudicium.

De loco à proportione.

COnfinis porrò duobus illis quodammodo est, qui à proportione locus dicitur. Nam ut similitudine res rei comparatur secundum qualitatem, & paritate secundum quantitatẽ: ita proportione habitudo comparatur habitudini. Est enim proportio quædã habitudinis comparatio. A`proportione igitur argumentum ducitur, ut si quæratur, an sorte eligẽdi sint in ciuitatibus magistratus, dicimus, minimè: quia nec regẽdis nauibus sorte præficitur gubernator. Locus quidem differentiæ maximæ, à proportione. Locus uerò maxima, Quod in unaquaq; re euenit, id in eius ꝓportionali euenire probabile est. Hoc loco Aristoteles usus est in Ethicis libro primo, cum ait, Vt oculus in capite, ita mens in anima. Sanè hic locus accommodari in primis iudicibus potest, necnõ & negotiatoribus. Siquidem ut operatio ad operationem, ita merces ad mercedem: & ut meritũ ad meritum, ita præmium ad præmium: & rursus, ut delictũ ad delictũ, ita pœna ad pœnam. Hæc enim omnia proportionabilia sunt.

De locis à maiore, & à minore.

MAius quod hic dicitur, & item minus, hoc pacto definiri poßunt, Maius est, quod suæ ueritatis maiorem habet probabilitatem: è diuerso minus, quod minorem. A`maiore autem argumentum ducitur, si ita dicas, Non potest rex arcem aut urbem expugnare, ergo nec miles. Item, si non licuit Herodi habere uxorem uiri alieni, igitur neque fratris. Locus quidem

differentiæ

differentia maximæ, à maiore. Locus uerò maxima, Si id quod magis uidetur ineſſe, non ineſt, nec id quod minus uidebitur ineſſe, inerit. A' minore uerò conuerſo modo, ut, Si quilibet uel gregarius miles poteſt expugnare aut arcem aut urbem, & imperator. Item. *Si Scipioni priuato licuit Caium Gracchũ mediocriter reipublicæ ſtatũ labefactantẽ interficere, quãtò magis conſulibus licuit perſequi, ac demũ ultimo afficere ſupplicio Catilinam, terras cæde, atq; incendio uaſtantem? Item, Si feræ diligunt partus ſuos, quanam in liberos noſtros uti diligentia debemus? Locus quidem differentia maximæ, à minore. Locus uerò maxima, Si id quod minus uidetur ineſſe, ineſt, & id quod magis uidebitur ineſſe, inerit.* Hos *locos Cicero & Quintilianus uocãt à comparatione maiorum & minorum. A' cõparatione quidem maiorum, ut ſi quis ſacrilegiũ aut peculatum committit, & furtũ committet. A' comparatione uerò minorum (qui tamen oratoribus magis, quàm philoſophis uſui eſt) ut qui facilè ac palàm mentitur, idem & peierabit.*

De loco à tranſumptione.

CAeterum, qui à tranſumptione locus dicitur, non is eſt, quem uulgus dialecticorum eſſe putat, atq; definit, quoties nomẽ magis notum tranſumitur pro nomine minus noto, in qua tamẽ opinione & Boëthiũ eſſe deprehendo, uirũ alioqui de arte dialectica optime meritum. Sed ut cum bona eius uenia dixerim, quandoque bonus dormitat Homerus: imò idem poëta ait, Sæpe opere in longo fas eſt obrepere ſomnum. Itaq; *acutius atq; ſubtilius hoc animaduertentes Alexander Hegius,*

noſtra

nostra ferè ætate apud Dauentriam, nobile profectò & præclarum Germaniæ oppidum, haud incelebris gymnasiarcha, uir alioqui inter priscos philosophos connumerandus, & post hunc Iacobus Faber Stapulensis, obseruandißimus quondam præceptor meus, cum Parrhisijs philosophiæ studijs operam nauarem, & ante hos Buridanus homo certe ingenio fœlicior, quàm institutione, lõge aliter hunc locum exponunt, atque exemplis insuper declarant. Vnde & ab his transumptio definitur esse, quoties nomen metaphoricos, hoc est, translatitiè sumptum, per propriũ explicatur. Ab hoc autem argumentum ducitur, uerbi causa, si dicamus, Dialectica utilis est ad omnem methodũ, igitur ad omnem scientiam utilis est. Locus quidem differẽtia maximæ, à nominis transumptione. Locus uerò maxima, Quicquid alicui conueniet sub nomine metaphoricos sumpto, eidem conueniet & sub nomine proprie sumpto. Sanè hoc loco non philosophi modo utũtur interdum, cæteriq; scriptores, sed & sacræ literæ eo plenæ sunt, ac scatent propemodum, ut si leo rugiens fugiendus est, & diabolus fugiẽdus est. Item, si Christus leo est, & rex est.

De locis ab oppositis, & à repugnãtibus.

AB oppositis uerò toties argumenta ducuntur, quoties inter se aliqua opponi dicuntur. Opponuntur autem modis quatuor. Aut enim contrariè, ut album, nigrum: aut priuatiuè, ut iustum, iniustum: aut relatiuè, ut dominus, seruus: aut contradictoriè, ut uidere, non uidere. At de his quidem in tractatu de Prædicamentis satis (ut arbitror) dictum est. Itaque à contrarijs argumen

gumentum ducitur hoc modo, Si bona est sanitas, ægritudo mala est. Vel, si est aliquod animal sanum, idem ægrũ non est, A' priuatiuis uerò, ut si iniustitia fugienda est, sequenda est iustitia. Vel, si quid uidens est, idem profectò non est cæcum. A' relatiuis autem, ut quisquis pater est, filiũ habeat necesse est. Vel, si quis pater est alicuius, eius filius non est. Porrò à contradictorijs, ut si quis est uidens, idem iam non est non uidens. Locus quidem differentia maximæ, ab oppositis, Locus uerò maxima. In cõtrarijs, priuatiuis, relatiuis, & cõtradictorijs, opposita sibi conuenire non possunt. In relatiuis insuper alterum sine altero esse non potest. Præter hæc autem sunt & repugnãtia, quæ à nonullis disparata dicũtur. Repugnãtia quidem, quòd licet nulla opositione inter se aduersa sint, à se tamen adeò diuersa sunt, ut alterũ de altero nequaquam prædicari poßit: disparata uerò, quòd ueluti dspares res significent. Ab his igitur argumentum ducitur, ut si ita dicamus, homo est, igitur lapis non est. Item si quid homo est, id neq; bos est, neq; equus, neq; aliorum quicquam, quod ab homine diuersum est. Locus quidem differentia maximæ, à repugnantibus, siue à disparatis. Locus uerò maxima. Quæ sibi repugnãt, hæc neutiquã conuenire possunt.

De loco à transmutata proportione.

ADijcitur à quibusdã preter prædictos locos, qui extrinsecus sumũtur, locus à trãsmutata proportione dictus. Is aũt huiusmodi est, ut si ita dicamus, Sicut octo ad quatuor, ita sex ad tria: qppe quòd utrobiq; dupla

pla sit ꝓportio. Ergo sicut octo ad sex, ita quatuor ad tria, quæ numerorum ad se inuicē habitudo, proportionem utrobiq; cōstituit sesquitertiā. Octo enim sex superant binario, quæ tertia pars est senarij. Itidē & quatuor tria, unitate, quæ & ipsa pars est tertia ad tria siue ad ternariū. Hinc & trāsmutata proportio dicitur, quòd ab una in aliā quasi transitus fiat. Cæterum talē argumentationem hac maxima corroborant, Si ut primum ad secundum, tertium se habet ad quartum: & ut primum ad tertium, secundum se habet ad quartum.

De locis medijs.

MEdij dehinc loci sequuntur, quibus expositis, finē protinus huic tractatui imponemus. Sed cur ita dicantur, dicendum prius. Medij quidem loci dici uidentur, quoniam in his argumenta neq; extrinsecus omnino petuntur, neq; ab ipsa terminorum substātia, sed ab ipsorum terminorum (ut exempli causa) uel casibus, uel coniugatis, leui quadam mutatione deflectuntur. Similiter & qui à diuisione locus dictus est, medius inter utrosq; collocatur: quoniam ex eo nunc ab ipsis in quæstione positis terminis, nunc extrinsecus argumenta sumuntur. Sunt igitur loci medij tres, à casibus, à coniugatis, à diuisione. Et casus quidem est, cum principale aliquod nomen in aduerbiū deflectitur, ut à iustitia iustè. Coniugata uerò dicuntur, quæ ab eodē diuersimode deducta fluxerūt, ut à iustitia iustè, & iustus, iusta, iustū. Sed hæc omnia à Cicerone Cōiugata dicuntur, qđ quasi ab uno iugo deducātur: quæ & idem ita definit, Coniugata dicūtur, quæ sunt ex uerbis generis eiusdem. Eiusdem

dem generis uerba ſunt, quæ orta ab uno, uariè commutantur, ut ſapiens, ſapienter, ſapientia. A` caſibus igitur argumentum ducitur, ut ſi quæratur de quopiam, ſit'ne prudēs: et arguatur eſſe talis hoc modo, Prudēter agit, ergo prudēs eſt. A` cōiugatis uerò, ſi hoc pacto, Iuſtitia bona eſt, ergo qui iuſtus eſt, bonus eſt. Locus quidē differentia maximæ à coniugatis. Locus uero maxima, Si unum coniugatorum cuipiam conuenit, & reliquum.

De loco à diuiſione.

REſtat locus à diuiſione, qui (ut Boëthio placet) hoc modo tractatur, Omnis enim (inquit) diuiſio uel negatione fit, uel partitione. Negatione quidem, ut ſi quis ita pronuntiet. Omne animal aut habet pedes, aut non habet. Partitione uerò, ut ſi quis ita dicat, Omne animal aut ſanum eſt, aut ægrum: & quoties uox diuiditur in ſua ſignificata. Fiunt igitur argumenta à diuiſione, tum per negationē, tum per partitionem. Verum qui diuiſionibus utuntur, hi aut directa ratiocinatione contendunt, aut ad aliquod impoßibile inconueniens'que ducunt, atque ita id quod reliquerant, rurſus aßumunt. Sit igitur in quæſtione propoſitum, an ulla origo temporis fuerit: quod qui negare uolet, is directa ratiocinatione id demonſtrabit hoc modo, Tempus aut originem habet, aut non habet. Sed quia mundus æternus eſt (id enim paulisper diſciplinæ gratia concedatur) tempus quoque æternum: quippe quòd mundus ſine tempore eſſe non potuerit. Quod uerò æternum eſt, origine omnino caret: tempus igitur originem non habet. At ſi per impoßibile idem oſtendi deſideretur,

dicetur

dicetur hoc pacto, Tempus aut originem habet, aut nō habet: sed si tempus habet originem, non fuit semper: Tempus autem habet originem, fuit igitur, quando non fuit tempus. Atqui fuiße, temporis est significatio: fuit igitur tempus, quando nō fuit tempus, quod fieri prorsus impoßibile est: non est igitur ullum principium temporis. Quo fit, ut ad alteram diuisionis partē tandem redeatur, & dicatur tempus origine carere. Locus quidē differentia maximæ, à diuisione. Locus uerò maxima, Condiuidentiū uno sublato, alterū manet, & posito altero, tollitur reliquū. At uerò qui per partitionē diuisionibus utuntur, hi id duobus modis tentant. Nam quæ diuidūtur, aut simul eße poßunt, aut non poßunt: simul eße poßunt, cū uocem in significationes diuidimus, non poßunt uerò, quæ negationis modo diuidūtur, ut aut sanus est, aut æger. Itaque si quæratur, an canis substantia sit, tum quispiam per diuisionē id ita monstrauerit, Latrabile animal substantia est, bellua marina substātia est, sidus item cœleste substātia est: Hæc autē tria canis nomen significat: est igitur canis substantia. Per modum uerò negationis à diuisione argumentū ducitur hoc modo, Aut sanus est, aut æger, sed sanus nō est, igitur æger. Vel sic, æger nō est, igitur sanus. Vel ita, san⁹ est, igitur æger nō est. Vel hoc mō, Aeger est, igitur sanus nō est.

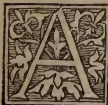
Quemadmodū Dialectica probatio à demonſtratione differat.

EXpeditis locorū differentijs, illud postremò ueluti coronidē adijcere operæpretium est, quo uidelicet pacto dialectica probatio à demōstratiōe differat. Dif

fert autem primo, quòd demõstratio omnis ex proprijs, concinnatur: Dialectica uerò probatio ex cõmunibus, Deinde, quòd demõstratio ex solis neceßarijs commeat: Dialectica uerò probatio interdum ex neceßarijs, interdum ex probabilibus. Tertio, quòd demõstratio duabus tantum utitur speciebus argumentationis, nempe syllogismo, & inductione: Dialectica uerò probatio omnibus fere, utpote nunc syllogismo, nunc enthymemate, nunc exemplo. Quo fit, ut non sit proprium dialecticæ opinionem aggignere cum formidine de opposito, ut nonnulli falsò persuadent: sed dialecticam potius fidem, quæ cum ex neceßarijs fit, colligitur'que, nõ minus certa est, quàm quæ per demonstrationem paritur. Hoc tamen à scientia differens, quòd scientia ex proprijs aggignitur: illa uerò ex cõmunibus, & nulli scientiæ peculiariter addictis. Cæterum opinionem facere infirmiori ipsius dialecticæ parti competit: qua proinde oratores frequentius, philosophi rarius utuntur.

Quod quidem & diuus Seuerinus Boëthius ita eße comprobat, atq; his contestatur uerbis, Sed, ea quidem argumenta (inquit) quæ ex definitione, uel genere, uel differentia, uel causis, uel ex diuisione ducũtur, demonstratiuis maximè syllogismis uires atq; ordinem subministrant. Reliqua uerò dialecticis & uerisimilibus.

N TRACTATVM DECIMVM PRAEFATIO.

BSOLVTIS hactenus à nobis nouem & decē, quos instituimus, tractatibus artis dialecticæ, in quibus eas partes ipsius artis pertractauimus, quātū compendio licet, per quas rectè, diligēterq; differendi ratio comparatur, qui certè & finis totius artis esse existimatur (quippe per quem uerū à falso discernitur) instituto huic nostro iam satisfecisse uideri poßumus. Cæterū quoniā falsum sub ueri specie plerūq; obrepit, quo & incauti facilè illudūtur (fallit enim uitium specie uirtutis, ut non tam elegāter quàm uere à Iuuenale satyrico poëta dictū est, & ab Horatio in eundem sensum, Decipimur specie recti) idcirco ab Aristotele prouido nimirum artis magistro id etiā curatū est, ut post artis præcepta talia quoq; reliqueret præcepta, quibus etsi nihil quod ac artem faciat, disceremus, his tamen instructi facilè uitare possemus sophistarū argutias captionesq́;, quorum hæc est præcipua intentio, ut fallant, non doceant: magis appareant scientes, non sint re uera. Vnde & hic illud, neq; incommodè, neq; importunè ex Aurelio Augustino adiecero, quod uir ille de eadē re in tertio de doctrina Christiana scriptū reliquit. Cuius hæc sunt uerba, Sunt multæ falsæ cōclusiones rationum (quæ sophismata appellantur) & ueras plerūq; ita imitantes, ut non solum tardos, sed ingeniosos minus

diligenter attentos decipiant. Quare & nos iam ob eandem certe causam, Aristotelem hac quoque in parte sequentes, decimum illis nouem adijcere in animo consti tuimus tractatũ. In quo proinde de sophisticis elenchis (sic enim ab illo appellati sunt) siue de locis sophisticis agamus, ut studiosi adolescẽtes, si quibus hæc nostra lu cubratio quoquo modo profuerit unquam, post artem uel mediocriter perceptam, ex hoc iam etiã percipere possint, quænam sint propria huius artis, quæ non sint: tametsi sine his nec ars ipsa satis sibi constare potest, ut nec grammatica, quæ rectè loquendi scientia definitur, nisi in hac quoque de Barbarismo atque Solœcismo fœ dißimis eius artis uitijs cura desumeretur non parua: id quod & in morum disciplina iam pro comperto omni bus esse potest. Atque adeò hæc cura de artium quoque uitijs prodendis necessaria est: quòd uitia latius serpere soleant suapte natura, & (ut suprà dictum est) nonnun quam uirtutum species sibi induant, quò citius circunue niant incautos. Hinc rectißimè ab eodem Horatio di ctum est, In uitium ducit culpæ fuga, si caret arte. Sed iam de Elencho quid primum dicamus, & unde huius tractatus inscriptio.

Qua ratione de sophisticis elenchis in scriptio huius tractatus.

SEd antequàm reliqua huius tractatus exequamur, dicere haud grauabor, cur de sophisticis elenchis in scriptus sit, tũ qui ab Aristotele nobis relictus est liber eiusdem negotij, tũ qui nobis iam instituitur tractatus ad illius imitationem: quamnis de locis sophisticis in scriptio

scriptio à nonnullis facta sit. Existimat Iacobus Stapulensis id ab Aristotele factum esse, partim quòd hic præcipuus sit sophistarum finis inter quinque, quos illi cõiectant, ac sibi proponunt, de quibus mox plura: partim quòd huiusmodi syllogismus, elenchus inquam sophisticus, instrumẽtum sit maxime idoneum ad conuincendũ, hoc est, ad coarguendum coaltercantem. Vnde & apud Græcos ἔλεγχος *nomen quod dicitur, apud Latinos præter alia argumentum siue probationẽ significat, & uerbum* ἐλέγχω, *quod arguo significat. Sed cũ elenchus dicitur hoc loco, sophisticus idcirco additur, ut per sophisticum elenchum eum intelligamus syllogismũ, si tamen syllogismus dici ullo modo posset, non per quem probatio & fides rei dubiæ fiat, cuiusmodi certè dialecticus syllogismus est, sed deceptio.*

De syllogismo sophistico quid sit, & quo pacto à dialectico differat.

EX his iam quæ dicta sunt, haud obscurum esse potest, eundem syllogismum esse, qui nunc sophisticus, nunc litigiosus, siue cõtentiosus dicitur. Eius porrò duplex ab Aristotele definitio traditur. Vna quidẽ qua syllogismus eße intelligitur, sed ex his colligens, quæ uidentur probabilia, imperitis uidelicet, cum tamen non sint. Altera uerò, qua apparet quidem esse syllogismus, attamen non est, tametsi ex probabilibus nonnunquam colligitur. Vnde etiam liquidò nunc apparet, ab huiusmodi syllogismo dialecticum syllogismum duplici ratione differre. Primùm, quòd hic syllogismus planè sit: deinde quòd ex probabilibus colligat. Cæterũ probabilia

ab Aristotele esse definiũtur, quæ uidẽtur omnibus, aut plurimis, aut sapiẽtibus, & his quidem uel omnibus, uel plurimis, uel maxime familiaribus & probatis: ut unum quenq; amare eum, à quo beneficia acceperit.

De quinque sophistarũ finibus, quas & metas uocant.

CVm ergo sophista omnem neruum, omnemq́; conatum eò intendat, ut coaltercantem circunueniat, il laqueetq́;, uidendum est, quot & quæ sint, quæ ipse coniectet, ac sibi proponat, ut fines initi certaminis, quos ubi etiã assecutus fuerit, se iam uictorem aduersus corri xantem nimis superbè, insolenterq́; proclamat atq; uociferatur. Sunt uerò hæc numero quinq;, Redargutio, Falsum, Inopinabile. *Soloecismus, &* Nugatio. *Est autem* Redargutio, *cùm ui disputationis cogitur quispiam aut negare quod antea concesserat, aut quod prius negauerat rursus concedere.* Falsum *uerò, quod nullã habet ueritatis causam, ac ne apparentem quidem.* Inopinabile *uerò, quod præter opinionem omnium, & maximè sapientum proponitur, ut matrẽ odisse filium suum. Tametsi id de Medea fingunt poëtæ. Soloecismus est, quoties secundum locutionem cogitur respondens barbarizare.* Et à Donato *dæfinitur uitium in contextu partium orationis, contra regulam artis grammaticæ factũ. Videtur tamen hoc loco & pro barbarismo communiter accipi, qui ab eodem* Donato *definitur, una orationis pars uitiosa in communi sermone,* A`Diomede *uerò, cõtra Romani sermonis legẽ, aut scripta, aut pronũciata uitiosa dictio. Nugatio porrò est, cum respondens cogitur idem*

sæpius

sæpius dicere. Vnde & à nonnullis definitur, eiusdē uerbi inutilis repetitio.

De locis sophisticis, & eorum diuisiōe.

NVnc ad ipsos locos ueniamus, locos dico sophisticos: hoc enim nomine à Georgio Valla Placentino mihi non absurdè appellari uidentur: quippe quòd ex his perinde fallaciæ & sophistica argumenta ducūtur, atque ex locis dialecticis argumenta & probationes dialecticæ. Ab Aristotele tamen modi dicuntur, nonnunquam etiam loci. Horum autem prima diuisio hæc est, quòd alij in dictione positi sunt, alij extra dictionē. In dictione rursus, alius ab æquiuocatione, alius ab amphibologia, alius à compositione, alius à diuisione, alius ab accentu, alius à figura dictionis. Extra dictionem item, alius ab accidente, alius ab eo quod est secundū quid ad id quod simpliciter dicitur, alius ab ignorantia elenchi, alius à petitione principij, alius à consequenti, alius ab eo quod est non causam pro causa ponere, alius ab eo quod est plures interrogationes unā facere. Patet igitur huiusmodi siue locos, siue modos in summa esse numero tredecim, ex quibus quidem in dictione sex enumerati sunt, extra dictionem uerò septem. Præterea sciendum, quòd argumentationes, quæ istiusmodi struuntur fallacijs, nunc sophismata, nunc paralogismi à Græcis dicuntur, nominibus profectò accommodatissimis: quippe quæ à uerbis deducuntur, σοφίζεσθαι καὶ παραλογίζειν, quæ uerba apud Latinos interpretantur imponere siue decipere. Hinc & imposturæ, & deceptiones. Adeò enim his cauillationibus atque argu-

tijs decipitur imperitus quispiã, ut credat id eße quod non est, & nõ eße quod est. Vnde etiam Aristoteles fallacias ipsas & sophistica argumẽta, quòd intra colorẽ tantum sint ueritatis, orichalco rectè comparat, auri uidelicet respectu. Nam ut orichalcum imperitis hominibus aurum eße uidetur, ita hæc ab imperitis uera argumenta eße creduntur, cum tamen à peritis statim falsa eße deprehendantur.

Qua ratione ex his locis alij in dictione, alij extra dictionẽ existere dicantur.

NEc illud omittendum putauerim, quanquàm fortaßis haud ita magni momenti, cur ex dictis iam locis alij in dictione, alij extra dictionem existere dicantur. Sanè in dictione dici ob id uideri poßunt, quòd quæ ex his locis fallaciæ struuntur, apparentiæ suæ causam habent ex proprietate siue affectione aliqua, quæ uoci (hoc est, dictioni) in primis conuenit. Cuiusmodi sunt, quæ iam dictæ sunt, æquiuocatio, amphibologia, compositio, diuisio, accentus, & uocis figuratio. Extra dictionem uerò, quòd ex his sumpta argumẽta & compositæ fallaciæ credulitatis suæ causam sumunt: uel ex rebus ipsis, quæ significantur: uel ex animi intentione, quæ sola rerũ rationes, & earum pariter ad se inuicem consequentias expendit, atq; discernit. Vnde & inter ipsas quoq; fallacias nonnihil discriminis habetur: quippe quòd per fallacias, quæ ex dictione proueniunt, decipitur quispiam potißimũ, quoties cum alio quolibet disputat. Per fallacias uerò, quæ præter dictionem accidunt, quoties secum disputat, aut quippiam considerat,

pensi

pensiculatq; attentius.

De loco ex æquiuocatione.

AEquiuocatio dicitur, cum dictio siue uox simplex plura significat. Cæterum æquiuoca uox duobus dicitur modis. Aut enim simpliciter talis est, aut analogicῶs. Simpliciter quidem, ut canis, quod nomen æquè quadrupedem latrabilem, piscem marinnũ, & sidus cœleste significat. Analogicῶs autem, ut animalis nomen, quod tam uiuum, quàm pictum animal significat, sed non ex æquo. Itaque & paralogismos, quorum ex hoc loco argumenta ducuntur, tot modis uariari contingit. Primo, cum id quod in argumentatione sumitur, simpliciter æquiuocum est, ut Omne expediens bonum est, malum autem expediens est, malum igitur bonum est. Expediens hoc loco æquiuocum est. Nam & necessarium, & ad aliquid utile, & opportunũ, expediens dicitur, & quod per se bonum est. In minore igitur propositione pro utili siue necessario assumptũ est: Pecuniæ nanq; & mercium abiectiones, & id genus alia, cum per se mala sint, sæpenumero tamen utilia sunt & necessaria. In maiore autem expediens sumptum est, ut per se bonum significans: ac per hoc ex æquiuoco paralogismus nomen inuenit. Tali cauillo olim usus (ut est apud Herodotum) Apollo diuinus uates, si credimus, cùm Crœsum Lydorum regẽ oraculo consulto induceret, ut Cyro Persarum regi bellũ indiceret, ita dixit: Perdet Crœsus Halyn, transgressus plurima regna. Perdo enim significat & destruo, & amitto. Sciendum tamen, quòd hic uersus apud Herodotum Græcè integer non legi-

gitur, ſed apud Suidam aliunde haud dubie repetitus: κροῖσος ἅλυν διαβὰς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει. Quem Cicero ſecundo de Diuinationib. libro ita uertit, ac Latinum reddidit. Crœſus Halyn penetrans magnam peruertet opum uim. Secundo cum id ſumitur, quod analogicῶs æquiuocum dicitur, ut omne animal eſt motus ſenſuumq́; per ſe particeps, quod autem pictum eſt, animal eſt, igitur quod pictum eſt, ſenſibus & motu participat. Item, omnes gemmæ ſunt pretioſi lapilli, at in palmitibus gemmæ reperiuntur, teſtante id Vergilio, Turgent in palmite gemmæ: igitur in palmitibus pretioſi reperiuntur lapilli. Sunt porrò qui præter duos æquiuocationis modos addant inſuper & tres alios, nempe ex compoſitione, & ex conſignificatione, & ex tranſumptione. Ex cõpoſitione quidem, quoties uox ſiue dictio ſimplex & incompoſita, unum aliquid ſignificat duntaxat, compoſita autem plura, ut immortale, quod nomen compoſitum ſignificat & id, quod poteſt non mori, & quod non poteſt mori: cum tamen ſimplex mortale id ſignificet, quod poteſt mori. Ex conſignificatione autem, ut cum ſic contexitur ſophiſma, Quicunque ſanabatur, ſanus eſt: ægrotans autem ſanabatur, ægrotans igitur ſanus eſt. Participium ægrotãs, cum aliàs unum aliquid ſignificet, ex conſignificatione tamen ad diuerſa tempora trahitur, nempe ad præſens & præteritum imperfectum. Ex tranſumptione uerò, ut ſi quis pratum os habere dicat, quia rideat, hoc eſt, lætum ſit & fertile & pingue. Hinc Vergilius in Bucolicis dixit, Omnia nunc rident, de arboribus & fructibus inibi loquens.

De loco ex amphibologia.

Amphibologia autem (quemadmodum ex nomine ipso intelligi datur) dicitur, cum oratio intra se ambiguam claudit sentētiam, qualis illa Apollinis (Aio te Aeacida Romanos uincere posse) ad Pyrrhum Epirotarum regem, cum oraculum consuluisset ipse super euentu belli, quod contra Romanos animo destinauerat. Quem uersum ex Ennio depromptum esse idem Cicero testatur eodem de diuinatione libro. Sanè tota orationis ambiguitas ex eo dependet, quòd accusatiuus, te, ut etiam Romanos, nunc à tergo, nunc à fronte eius uerbi uincere, construi potest. Atq; ita incertum relinquitur ab Aeacide, hoc est, à Pyrrho Romanos uinci posse, an contrà, Aeacidem à Romanis. Ex hoc igitur loco captio struitur, cum tale sophisma conficitur, Quicquid uidet quispiam, hoc ipsum uidet: at uidet aliquis columnam, columna igitur uidet. Item, Quoscunq; uellem me apprehendere, uellem ut me apprehenderent: hostes autem uellem me apprehēdere, igitur uellem ut hostes me apprehenderent. Similiter autem & hoc modo, Quisquis arat littus, littus proscindit aratro: Ast operā perdens, littus perhibetur arare: Ergo operam perdēs, littus proscindit aratro. Differt autem amphibologia ab æquiuocatione, quòd æquiuocatio quidem ex nomine ipso res diuersas significante in captionem adducit. Amphibologia autē ex oratione fallaciam inuenit. Quo sanè nomine hunc locū appellare libuit, quanquàm apud Aristotelem Græcè legitur ἀμφιβολία.

De

De loco ex cõpositione & diuisione.

COmpositionem hoc loco pro oratione cõposita, & diuisionem pro oratione diuisa accipere debemus. Et composita quidem oratio est, quæ sensum habet compositum. Diuisa autẽ, quæ diuisum. Porrò compositus sensus est, cum in ipsa oratione partes secundũ situm magis debitum intelliguntur. Diuisus uerò, cum econtra. Rursus autem debitus partium in ipsa oratione situs is est, quẽ idiomatis peritus magis talem adiudicarit. Quod tamẽ, ut facilius deprehendat, tres ad hoc regulæ à Iudoco Clichtoueo traditæ sunt, tribus uocabulis à Iacobo Fabro Stapulensi prius annotatæ, quas proinde hic subscribendas haud ab re existimauerim. Vocabula aũt sunt, Modus, Determinatio, Determinabile. Itaq; ex his prima regula est, Si modus fuerit aut subiectum, aut prædicatũ propositionis, situs partium orationis magis debitus est, ut poßibile est sedentẽ ambulare, aut sedentẽ ambulare est poßibile. Secũda, Si determinatio posita inter duo determinabilia utrique ex æquo propinqua, præcedẽs determinauerit, situs magis debitus est, ut Quicquid uiuit semper, est. Adiectum est autem ex æquo propinqua: quoniã si nõ ex æquo utriq; propinqua fuerit, tunc si propinquius determinauerit, sensus magis debitus intelligitur, ut Quicunq; scit literas, nunc didicit illas. Tertia regula est, Si determinabile positũ inter duas determinationes utriq; ex æquo ꝓpinquum cum præcedenti iungatur, sensus compositus est, & situs partiũ orationis magis debitus, ut uidi imaginem auream, uestem habentem. His ita prælibatis, ad

ſophiſmata ueniamus, quocũ ex hoc loco deceptio ſtruitur. Intereà tamen & illud præmonendum, quoties contexitur ſyllogiſmus iuxta expoſitos locos, ſi in eo ſumpta oratio, in ſenſu quidem diuiſo uera fuerit, in cõpoſito autem falſa, deceptio ex loco à cõpoſitiõe prodijſſe dicetur: ſin uerò contrà, captio per locum ex diuiſione facta eſſe intelligetur.

De ſophiſmatis quæ per locos à cõpoſitione & diuiſione fiunt.

IGitur iuxta tria ſuperius annotata uocabula, ſophiſmata cõficiũtur tribus quoque modis. Primo, cũ modus uariatur, ut Quemcunque poßibile eſt ambulare, fieri poteſt ut ambulet: atqui ſedentem poßibile eſt ambulare, ergo fieri poteſt ut ſedens ambulet. Secundo, cũ determinatio uariatur, ut Quicunq; ſcit literas nunc, didicit illas, atqui grammaticæ peritus ſcit literas, igitur grammaticæ peritus nunc didicit eas. Item, quod unum ſolũ poteſt ferre, plura poteſt ferre: quod autem unum ſolum poteſt ferre, non poteſt plura ferre: igitur quod poteſt plura ferre, non poteſt plura ferre. Tertio, cum determinabile uariatur, ut Quicunque bonus eſt, bonus eſt, atqui malus, artifex bonus eſt, malus igitur artifex, bonus eſt. Et hactenus quidem ſecundum compoſitionẽ facti paralogiſmi peccant, Qui uerò ſequũtur, ſecundum diuiſionem totidem modis peccant, iuxta trium uocabulorũ ſuprà poſitorũ annotationẽ. Primo, ut Quieſcentem ambulare eſt impoßibile, igitur quieſcentem impoßibile eſt ambulare: Secundo, ut Quocunque uidiſti hunc percußũ, hic percuſſus eſt: atqui oculo uidiſti hũc percuſſum,

percussum, oculo igitur hic percussus est. Tertio, *sed esto sit quispiam artium imperitus, moribus autem probus, tunc tale connecto sophisma, Quicunque malus est, malus est: at malus artifex, est bonus, igitur malus, artifex bonus est.* Per *diuisionē prætereà fiunt paralogismi, quoties cōiunctio tū copulatiua, tum disiunctiua, nunc terminos, nunc ipsas copulat disiūgit'ue propositiones: ut quæcunque sunt duo & tria, sunt paria atque imparia: at quinque sunt duo & tria, quinque igitur sunt paria & imparia.*

De loco per accentum.

ACcentus, quem & ueteres Latini, autore Quintiliano, *tenorē appellauere, & à Græcis* προσῳδία *& item* τόνος *dicitur, à* Prisciano *definitur lex siue regula ad eleuandam deprimendam'ue syllabam uniuscuiusque particulæ orationis. Ab eodem insuper in acutum, grauem, & qui ex utrisque fit, circunflexum diuiditur.* Porrò *acutus (ut Diomedes tradit) apud Latinos in correptis semper, interdum in productis syllabis uersatur. Circunflexus in his quæ producuntur. Grauis autem per se nusquam consistere in uerbo ullo potest: sed in his, in quibus circunflexus est, aut acutus, cæteras syllabas obtinet.* Apud *Græcos autem cum acutus in dictione tria loca obtineat, ultimum, penultimum, & antepenultimum: circunflexus quotlibet syllabarum sit dictio, non nisi penultimum tenebit locum. Igitur ut nulla uox sine uocali est, ita nulla sine accentu. Ac proinde rectè quidam putauerunt accentum ueluti animam uocis esse.* Sed *de accentu quidem hactenus plus satis,*

quando

quando apud Latinos pronuntiatio uocum iuxta accentuum regulas in totum propemodum abolita est, cuius tamen loco quantitas syllabarum perinde obseruatur. Fiunt autem per locum ab accentu sophismata tribus modis. Primo, quando pro syllabæ quantitate uariata, uariatur & significatio dictionis, ut Quicquid malum est, fugiendum est, pomum autem malum est, igitur pomum fugiendum est. Secundo, quãdo uariatur ipsius syllabæ aut aspiratio, aut ortographia, ut Ad aram fiunt sacra, atqui hara porcorum stabulũ est (unde illud Ouidij, Immundæ cura fidelis haræ: & illud item Ciceronis, Ex hara productæ, non schola) igitur ad porcorum stabula fiunt sacra. Tertio, quando dictio aliqua interim diuiditur, interim tota manet, ut Quicquid inuite fit, coacte fit: uinum autem fit in uite, ergo uinum fit coacte. Cæterum de loco siue modo per accentum, Aristoteles dicit non facile esse dialecticis orationes facere in his, quæ sunt sine scriptura. In scripturis autẽ & poëmatibus magis, quòd in his scilicet accẽtuum per certas notas, & syllabarũ ob metri legem, accuratior habeatur obseruatio.

De loco à figura dictionis.

A Figura dictionis hic locus nominatur, quòd per eum quicunque fiunt paralogismi, causam apparentiæ non aliunde habeant, quàm à uocis siue dictionis cum alia qualibet siue uoce, siue dictione configuratione, hoc est (ut planius dicam) à consimili dictionis cum alia qualibet dictione desinentia siue terminatione. Nec uideo tamen cur à quibusdam tam longè repeta

repetatur hoc loco figuræ definitio, qua à geometris definitur magnitudo, quæ termino uel terminis clauditur, cum secundum hanc definitionem, figura nihil commune cum dictione habeat, unde similitudo aliqua intelligi poßit. Ex hoc igitur loco captiones struũtur, quoties argumentationem factam constare ac rectè se habere quis autumat, similitudine uocis hallucinatus, cuiusmodi hæc est, Discere est circa disciplinam exerceri, at exerceri circa disciplinam est docere, discere ergo docere est. Captio est, per figuram dictionis. Figuratũ siquidem est paßiuum in actiuum, & actiuum in paßiuum. Nam exerceri circa disciplinam, & actionis & paßionis expreßiuum est. Quandoquidem exerceri eße potest tam impersonalis quàm paßiui uerbi modus infinitiuus, ita ut ab impersonali actio, à paßiuo paßio significetur. Fiunt prætereà secundum hunc locum paralogismi, cùm ab uno prædicamento transitus fit ad alterum, ut Quicquid heri uidisti, hodie uides: atqui album heri uidisti, album igitur hodie uides. Hic trãsitus est à substantia ad qualitatem. Similis huic argumẽtatio est hoc modo, Quicquid heri emisti, hodie comedisti, crudum heri emisti, ergo crudũ hodie comedisti. Atque id quidem est, quod Aristoteles his uerbis significare uidetur. Quæ autem per figuram dictionis (inquit) fiunt sophismata, accidunt quando uel non idem ut idem interpretantur, ut masculinum, fœmininum: uel fœmininum, masculinum: uel quod inter hæc est, nempe neutrũ, alterum horum. Vel rursus quale, quantum: uel quantum, quale, uel faciens, patiens: & alia, quemadmodum hæc prius diuisa sunt. Siquidẽ aliquid est, quod non est eorũ

quæ

quæ sunt facere aut pati, etsi uocis figura uideatur, ut ualere, quod qualitatem potius dicit, nempe sanitatem (est enim ualere sanum esse) quàm actionem aut passionem.

De loco ab accidente.

SEquuntur loci, qui extra dictionē dicti sunt. Ex his primus est, qui ab accidente dicitur. Is aūt est (quēadmodum & Aristoteles tradit) per quem captiones fiunt, quoties similiter quodcunque existimabitur rei & accidēti inesse. Nam quia multa eidem accidunt, non est necesse omnibus prædicatis, & ei de quo prædicantur, omnia illa similiter inesse. Quādoquidē hoc pacto omnia illa eadem erūt, quemadmodum sophistæ dicunt, ut si Socrates est alter à Platone, Plato autē homo est, Socrates igitur ab homine alter est. Tale est & illud apud Aulum Gelliū sophisma, quod proponitur hoc pacto, Quod ego sum, tu non es: ego autem sum homo, tu igitur homo non es. Item & hoc modo, Homo animal est, animal aūt genus, homo igitur genus est. Ac rursus, Polycarpus est homo, at uerò homo dissyllabum est, Polycarpus igitur dissyllabum est. Sanè hæc & alia id genus sophismata per accidens fieri dicuntur. Per accidēs inquam, hoc est, per extraneū siue diuersum quodammodo aliquid, ut in quibus cōplexio orationis, eas quæ circa naturam sunt diuersitates, ad naturā ipsam trāstulit. Aliud quippe est, secundum naturam esse, & aliud secundū personales accidentalesq́; proprietates, ut uerbi causa, Animal cū de homine prædicatur, essentialiter de homine dicitur: cum uerò de animali genus prædica-

tur, huiusmodi prædicatio eßentialis non est, sed per accidens (ut nec cum de ea uoce quæ est homo, dißyllabum prædicatur) propterea quòd aliud est animal, homo, aliud animal genus. Animal siquidem genus, simpliciter animal est, hoc est tale animal, quod cunctas sub se species communi ratione colligit, eatenus uidelicet, quatenus uitam absolutam sentiēdi ui præditam gerant. Homo *autem animal una talium est specierum, quæ uitæ tali, nempe absolutæ rationalitatem & dexteritatem affert.* Homo igitur *non est simpliciter animal, sed tale animal.* Tale *porrò animal non est genus, sed species. Sed hæc fortaßis multò altius repetita sunt, quàm præsens institutio ferat.*

Quo pacto à recentioribus hic locus tractetur.

NEc *tamen ignoro hunc locum ab accidenti latius explicari à recentioribus hoc modo, ut sit accidens, & id cui accidit, uidelicet res subiecta, & præter hæc attributum: quæ & ita distinguūt nominibus magis familiaribus, ut accidens sit, quod mediū in syllogismo dicitur, res subiecta minor extremitas, attributum maior extremitas.* Hinc *paralogismos per hunc locum fieri dicūt, quoties uel mediū, uel maior extremitas, uel minor extremitas in syllogismo non recte sumitur.* Medium *quidē, ut si ita arguatur,* Cuiuslibet *contradictionis altera pars est uera (& accipio hic nunc uerbū, cuiuslibet, more istorū, contra uim propriā pro signo distributiuo, ut ipsi dicunt, qualia sunt omnis & nullus) atqui hæc propositio, homo est lapis, est cōtradictionis*

altera

altera pars, igitur hæc propositio, homo est lapis, uera est. Captio est in uerbo contradictionis. Aßumendũ nãq; erat. Atqui hæc propositio, homo est lapis, est contradictio, eò quòd hic terminus in maiore solũ uniuersaliter sumebatur. Maior uerò extremitas, ut si ita proponas, Omne animal substantia non est, omnis autem homo est animal, igitur nullus homo substantia est. Hic captio est in uerbo substãtiæ, quod in maiori (ut oportebat) uniuersaliter sumptum non est, propterea quòd negatio ei præposita non sit. Verum id ita sophistæ pro arbitrio statuerũt, contra autorum & eorum qui recte loqui didicerunt, consuetudinem. Minor porrò extremitas non rectè sumitur, si ita contexas syllogismnm. Nullum dextrum est sinistrum, cuiuslibet autem hominis oculus est dexter, ergo neuter oculus hominis est sinister. Hic oculus minor extremitas particulariter sumitur in minore contra præscriptam secundi modi primæ figuræ legem. Quare ita aßumendum erat, cuiuslibet autem hominis uterq; oculus est dexter.

De loco ab eo quod est secundum quid, ad id quod simpliciter est.

DEfinitur hic locus ab Aristotele per id, quòd hoc quidem simpliciter dicitur: illud autẽ quoquomodo, & non præcipuè. Quoquomodo, inquit, hoc est, uel secundum locum, uel secundum tempus, uel ad aliquid, uel secundum aliquid, uidelicet cum quod secundũ partem dicitur, simplicitet accipitur. Itaque & paralogismi secundum hunc locũ quatuor fiunt modis. Primo in his, quæ secundum locum dicuntur, ut apud Thraces

quædam gentes olim, ut Solinus autor est, recens natos cum fletu excipere, & defunctos gaudio prosequi pium esse ducebant, igitur pium est, puerperia deflere, & funera gaudio prosequi. Secundo in his quæ sunt secundũ tempus, ut bonum est uti uictu tenui cũ ægrotamus, igitur simpliciter uti bonũ est. Itẽ, expedit merces in mare proijcere, cum timetur naufragiũ, igitur expedit proijcere merces. Tertio in his, quæ sunt ad aliquid, ut diuitiæ male utentibus non sunt bonæ, igitur diuitiæ bonæ non sunt: cum tamen ipsæ (ut diuus Ambrosius ait) uirtutum sint instrumenta. Quarto autem in his, quæ sunt secundum aliquid, ut Aethiops dentibus albus est, igitur albus est. Prætereà cum ex diuisis coniunctum infertur, hoc pacto, Coriscus bouus est, & idem citharœdus, Coriscus igitur bonus est citharœdus. Esto autem uita bonus sit, non arte. Huiusmodi paralogismus per hunc locum factus esse intelligitur.

De loco ab ignorantia elenchi.

PEr ignorantiam elenchi, siue quod idem est, per inscitiam redargutionis, fiunt paralogismi, quoties omittitur aliquid eorum, quæ ad orationem (ut Aristoteles ait) hoc est, ad ipsius elenchi definitionem requiruntur. Definitur autem ab eodem hoc pacto, Elenchus est contradicttio unius & eiusdem non nominis, sed rei, & nominis non synonymi, sed eiusdem, ex his quæ data sunt, non cõnumerato eo quod est in principio, ad idem, secundum idem, similiter, & per idem tempus. Qua quidem definitione certum est nusquam ab Aristotele longiorem factam esse, idq; (ut reor) propter sophistarum impor

importunitates. Quapropter & singulas eius particulas latius explicare, atque distinguere necessum fortassis fuerit. Quandoquidem in ea quaedam syllogismi tãtum causa ponũtur, quaedam ob contradictionem solũ, quaedam etiam ad utrunque spectant. Syllogismi causa ponuntur, partim ex his quae data sunt ex necessitate, partim, non connumerato eo quod est in principio. Ob contradictionẽ uerò, ut quae postremo loco enumerata sunt. Cuiusmodi sunt ad idem, secundum idem, similiter & per idem tempus. Praeter haec autem ad utrũque reliqua pertinent. Porrò paralogismi, qui per hunc locum fieri consueuerunt, hoc praecipuè peccant, quòd ex quatuor postremis aliquid omittitur. Vnde & quatuor quoque modi assignantur. Primus cum omittitur particula ad idem, ut decem sunt dupla ad quinque, & non sunt dupla ad sex: ergo decem dupla sunt, & dupla non sunt. Similiter si quis Socratem inter duos locatum, idcirco pronunciet ipsum dextrum esse & non dextrum. Secundus modus est, quando omittitur particula secundum idem, ut hoc est duplum secundum longitudinem, & non est duplum secundum latitudinem, duplum igitur est, & non duplum, aut si quis oculum nigrum esse dicat, & non nigrum: propterea quia id quod circa orbem ipsius oculi est, qui medius pupillam tenet, album sit, ipse uerò orbis niger spectetur. Tertius, quando omittitur particula similiter, ut cognosco Socratem, & eundem non cognosco uenientem, igitur cognosco Socratem, & eundem nõ cognosco. Quartus uerò, quãdo omittitur particula per idem tempus, ut si quis Socratem proponat sedentem, & non

ſedentem, ad diuerſa tempora reſpiciendo.

De loco à petitione principij.

IN *principio petere, eſt id, quod ad demonſtrationẽ propoſitum eſt, ponere & accipere ut confeſſum. In principio igitur petitur aliquid, cum eius adhuc deſideratur demonſtratio, quod tamen ut confeſſum accipitur Vnde & ab Ariſtotele definitur ſecundo Priorum analyticorum uolumine hoc modo, Petere (inquit) id quod eſt in principio, eſt oſtendere quicquã per id, quod per ſeipſum manifeſtum non eſt, quod profecto eſt propoſitum non oſtendere, Accidit autem modis quatuor. Primo, quando aſyllogiſta & incollectilis rationatio fuerit. Secundo, quando id quod ſumitur, ignotius eo eſt, quod colligere uolumus. Tertio, quando quod ſumimus, æquè ignotum eſt, atque id quod conficere uolumus. Quarto, cum poſterius ſumitur ad demonſtrandum id, quod prius eſt. Cæterũ præter hos ſunt & alij quatuor modi, quos octauo libro Topicorum idem autor recenſet. Primus, cum quod particulariter demonſtrandum eſt, uniuerſaliter quis poſtulauerit, ut ſi quis uolens probare, contrariorum eandem eſſe diſciplinam, poſtulauerit idcirco omnium oppoſitorum eandem eſſe diſciplinam. Secundus, cum quod uniuerſaliter eſt ad oſtendendum propoſitum, particulariter ab aliquo petitur: uelu ti ſi de omnibus contrarijs propoſitum eſt, de aliquibus ſolum quiſpiam poſtulet. Tertius uerò, cum quis diuidens propoſitum petit: ut ſi cum oportet quempiam con iunctim oſtendere medicinam ſani & ægri eſſe, is tum utrunque poſtulet ſeorſum, atque diuiſim, uerbi cauſa,*

Eſt n.

Eſt'ne medicina ſani? & rurſus, Eſt'ne medicina ægri? atq; idem dehinc ita argumentetur, Medicina ſani eſt. & medicina item ægri eſt, igitur medicina ſani eſt, & item ægri. Quartus demum, cum quis eorum quæ ex neceßitate ſe inuicem ſequuntur, alterum petit, ut ſi cui propoſitum eſt oſtendere, quòd diameter eſt incommenſurabilis lateri quadrati, is aßumat, quòd diametro latus incommenſurabile eſt.

De loco à conſequenti.

A Conſequenti locus dicitur, quemadmodum & Ariſtoteles tradit, quoties propter conſequens redargutio fit, ut ſi quis petat conſequentiam conuerti, quæ tamen cõuertitur minime. Exempli gratia, ſi quis, quia hoc ex neceßitate eſt, & illud eſt, idcirco putauerit, quia illud ſit, & alterum quoque ex neceßitate eße. Vnde & deceptiones, quæ propter opinionem ex ſenſu ſunt, hoc modo plerunque fiunt. Hinc ſæpenumero id, quod fel eſt, mel eße ſuſpicantur, eò quòd flauus color ut fel, ita & mel quoque conſequitur. Quapropter ſi quis ita argumentetur, hoc mel eſt, igitur flauum, rectè quidem ſequitur: at contrà non recte, ſi hoc modo, Hoc flauum eſt, igitur mel eſt. Huius autem loci, alij duos, alij tres ſtatuunt modos. Ex his primus eſt, quoties quis, ut ab antecedente ad conſequens recte ſeſe habet conſequentiæ ratio, ita è contrario à conſequente ad ipſum antecedens firmam ſimiliter atq; conſtantem conſequentiæ uim eße exiſtimauerit, ut ſi animal eſt, homo eſt, igitur ſi homo non eſt, animal non eſt. Secundus,

dus, quoties facta consequētia, ab abolitione antecedē tis credit aliquis & consequens peræque aboleri posse, ut si homo est, animal est, igitur si homo non est, animal non est. Tertius *uerò modus est, quoties ex communiter accidentibus per id, quod consequēs esse solet, uolumus ostendere id quod præcedit, ut qui insanus est, in solitu dinem fugit,* Democritus *autem in solitudinem fugit, igitur* Democritus *insanus est.* Dicitur *autem per consequens, quoniam consequitur insanum esse, in solitudi nem fugere, ueruntamen non conuertitur.* Non *enim si quis fugit in solitudinem, consequens continuò est, ut insaniat.* Inuenias *siquidem, qui res humanas despiciēs, stabilitatem & quietem quærat, & ob hoc ad loca à tumultibus libera secedat: quemadmodum* Democritum *fecisse memoriæ proditum est: proinde falsò creditum est ab* Atheniensibus, *eum insaniuisse.* Quemadmodum *falsò quoque creditum est olim ab infidelibus nostræ re ligiōis monachos desipuisse, quòd relictis omnibus quæ possederant, in deserta loca secesserint: unde &* Anachoritæ *dicti sunt &* Eremitæ: *ut de* Paulo *primo eremita &* Hilarione Hieronymus, *de diuo* Antonio Athanasius, *& de alijs compluribus* Seuerus Sulpitius *in eo libro, quem de uita diui* Martini *inscripsit, memoriæ prodiderunt.*

De loco ab eo quod est, non causam ut causam ponere.

HIc *locus ab eo nomen habet, quod est non causam ut causam ponere, quod quidem fit dicente* Aristotele, *cum assumitur id quod non causa est, tanquam*

propter

propter illud fiat redargutio. Accidit autem tale quid in his syllogismis, qui sunt ad impoßibile, in quibus scilicet neceßarium est interimere aliquid ex his, quæ sumpta sunt. Huius quidem exemplum est, quo & Aristoteles ipse utitur, ut si quæratur, Sunt'ne anima & uita idem? quod si à respondente concedatur, ita deinde elenchus sophisticus sit, Omne quod est contrarium corruptioni, generatio est: atqui mors corruptio quædam est uitæ contraria, & anima & uita sunt idem, uita igitur est generatio, & uiuere generari. Hoc autem impoßibile est, quippe qui uiuit, iam non generatur, sed genitus est. Hic si is, qui proposuerat, num anima & uita sunt idem, per interemptionem inferat ob consequentis scilicet falsitatem, igitur idem non sunt anima & uita, & respondens hoc quoque concedat argumentationis ui impulsus, ne tunc quidem subterfugere poterit redargutionis notam. Quippe qui quæ antea conceßa sunt, eadem ipse posteà negauerit, quod certe per imperitiã eius accidit, non aduertentis eam propositionem, quæ interempta est, causam non eße cur illatum sit consequens falsum, ac per hoc ne interimendam quidem fuisse. Quandoquidem ipsa posita, aut non posita, nihilo minus id quod impoßibile est, eodem syllogismo collectum sequitur. Quin hæc potius interimenda erat, Mors corruptio quædam est, quæ nimirum falsa propositio est. Siquidem neque mors corruptio, neque uita generatio est: sed ut generationem uita, ita corruptionem mors comitatur. Itaque in syllogismo superius facto, quæ propositio causa non erat, ut causa sumpta est.

De loco ab eo quod est, plures interrogationes ut unam facere.

R*Estat ultimus ex his, qui extra dictionẽ dicti sunt, locus, nomen hinc sortitus, quòd per eum plures interrogationes factæ, una eße credantur. Quoties igitur duæ plures'ue interrogationes fiunt, ad quas responsio datur perinde atq; una facta sit, captio per hunc locum fieri dicitur. Quod profectò tunc euenire solet, cũ latet respondendum plures eße, idq; uel per imperitiã, uel ob non diligentem ad respondendum circunspectionem. Porrò interrogationes plures dicuntur, quum plura de uno, aut unum de pluribus, aut plura de pluribus interrogantur. De quibus & Aristoteles hoc modo, In harum autem aliquibus quidem (inquit) facile est uidere quòd non una, sed plures quoque dandæ sunt responsiones, ut utrum terra est mare, an cœlum? In aliquibus uerò nõ ita facile, ut putas'ne hic & hic homo est? Quo fit, ut cum aliquis percußerit hunc, & hunc hominem, & non homines percußiße dicatur. Rursus, cum interrogamus, Sint'ne hæc bona an non? demõstratis tam bonis quàm malis, utrumuis responderit aliquis, redargutionem haudquaquam effugiet, ob falsi uidelicet concessionem. Quandoq; autem aßumptis, hoc est, admißis quibusdam, redargutio non minus fiet, ut si quis concedat similiter & unum & plura dici, ut exempli causa, alba, uel nuda, uel cæca. Nam si cæcum est, quod uisum non habet, natum tamen habere: & cæca erunt, quæ uisum non habent, nata tamẽ habere. Igitur cũ boc quidem uisum habet, illud autem non habet: si tum interroge-*

terroget quispiam, sunt'ne hæc uidentia, an non uidentia? utrumlibet respondens dederit, erunt procul dubio ambo uel uidentia, uel non uidentia. Quod quidẽ utiq; falsum eße statim deprehenditur ex hypothesi facto. Hæc ita ex Aristotele penè ad uerbũ, ut cætera magna ex parte, quæ in hoc tractatu continentur, omißis multorum ambagibus in re non magni momenti.

Quemadmodum ad ignorãtiam elenchi omnes prædicti loci reduci poßint, & quòd dupliciter elẽchus accipiatur.

INquirendum deinceps, quo pacto prædicti loci omnes, siue elenchi sophistici ad redargutionis insciatiam reuocari poßint, idq; ex Aristotelis præsertim instituto, ut qui de omnibus his ita pronuntiat, Aut distinguendi sunt, inquit, apparentes syllogismi omnes, atq; redargutiones, aut ad ignorantiam elenchi reducendi, uel ab ijs præcipuè, qui hanc omnium dictorum modorum principium faciunt: quatenus elenchus ipse generatim accipiatur, simul'que omnes intra suæ definitionis ambitum positas particulas amplectatur. Dico autem generatim, quando alioqui ex dictis modis, siue locis unus & ipse habeatur, nempe ad quatuor ultimas particulas factæ definitionis relatus. Itaque sciendum, quòd omnes paralogismi, quicunque iuxta præscriptos modos fiunt, peccant, uel quia syllogismi nõ sint, tametsi uidentur: uel quia contradictio in his non rectè sese habeat: uel quia nõ eadem ubiq; tam rei quàm nominis ratio obseruetur, id quod nũc per singulos locos discurrendo breuiter ostẽdere operepretium fuerit. Ergo quicunq;

quicunque fiunt per æquiuocationem, per amphibologiam, & per figuram dictionis, omnes ad elenchum reducuntur, eò quòd in his duplex tum nomen, tum oratio sumitur, ob rei uidelicet significatæ diuersitatem. Similiter autem & qui per compositionem, & diuisionem, & accentum fiunt, ob ipsius tum orationis, tum nominis uariationem. Porrò *qui secundum accidens fiunt, & item propter consequens, & per id, quod est sumere quod in principio est, necnon per id, quod est non causam ut causam ponere: propterea quòd unusquisq; horum præuaricator sit præscriptæ nuper syllogisticæ legis.* Qui *uerò propter id, quod quoquomodo & simpliciter: quoniam non de eodem affirmatio & negatio est: quare nec in his ulla est uera contradictio, licet credatur.* Postremò *autem & qui fiũt propter id, quod est plures interrogationes ut unam facere: quòd in his non enucleamus, neque discernimus propriam ipsius propositionis rationem, quæ quidem est ut unum de uno dicatur.* Nam *eadem est unius rei, & rei simpliciter definitio, ut hominis, & unius hominis.* Cum *ergo, quæ in syllogismo sumitur, apparet esse propositio, & non est, quatenus in ea non unum de uno prædicatur, manifestũ quòd & hic ad inscitiam redargutionis reuocãdus est. Est enim redargutio syllogismus quidem, nempe contradictionis.* Ex *quo iam palàm factum est, omnes locos siue modos ad ignorantiam elenchi reuocari posse, hos quidem, qui in dictione sunt, quoniam in his apparens est contradictio: illos autem, qui extra dictionem, maiori ex parte propter syllogismi rationem definitionemq́ue.*

Ex quibus causis sophisticæ prodeant deceptiones.

Consentaneum fortaßis fuerit inuestigare quoque, quibus ex causis huiuscemodi imposturæ atque deceptiones proueniant. Itaque dicamus ex Aristotele, quòd deceptio omnis prouenit in his quidem, quæ per æquiuocationem & amphibologiam fiunt, sophismatis: eò quòd non potest quispiam distinguere id quod multiplex est, siue multipliciter dicitur, ab eo quod uno modo dicitur duntaxat. At in his, quæ per compositionem & diuisionem: eò quòd nihil interesse putatur inter orationem compositam & diuisam. Similiter autem & in his, quæ per accentum fiunt: propterea quòd nonnullis idem significare uidetur eadem uox intensa & remissa, hoc est, acuto uel graui accētu prolata. Et in his itē, quæ per figuram fiunt ob dictionis similitudinem: quòd difficile sit dijudicare, quæ similiter atq; aliter proferātur. Ferè enim quisquis hoc facere poterit, is in procinctu est, ut quod uerum est uideat: & per hoc promptus erit uel cōcedere, quod cōcedendum est, uel negare, quod est negandum. Rursus autem in his, quæ per accidens: eò quòd quis nescit dijudicare, idē'ne sit an diuersum quod sumitur, tum an unum, an multa. Similiter autem in his, quæ per consequens fiunt: per hoc quòd arbitramur, ut consequens ab antecedente non separatur unquam (est enim ipsum antecedentis pars quædam) ita nec à consequente antecedens separatum iri. Porrò in his, quæ fiūt propter omißionem orationis, hoc est, alicuius particularum, quæ in elenchi ratione positæ sunt, & in his quæ

sis collectus sit, aut quia syllogismus non est, tametsi uideatur. Ergo cum duobus modis falsum esse syllogismũ contingat, duobus quoq; modis ipsum dissoluẽdum docet, nempe aut per interemptionẽ, aut per distinctionẽ. Per interemptionẽ quidẽ, ut quoties ex falsis collectus est. Per distinctionẽ uerò, cum apparet syllogismus, & non est. Verũ enimuero, ut id quod quærimus breuiori uia, quàm quæ ab Aristotele tradita est, assequi possimus, ex Iacobo Fabro Stapulensi tres regulas in animũ induxi hic subijciendas. Quarũ prima hæc est, In omnibus paralogismis, qui fiunt per æquiuocationẽ, amphibologiam, cõpositionem, diuisionẽ, & accentum, si qđ sumptum est multiplex, distinguendũ est. Alioqui confusionem parit, quæ tollitur interim, cũ ipsum distinguitur. Insuper & in eisdem cõsequentiæ ratio discutiẽda examinandaq; uenit. Secũda, In omnibus paralogismis, qui fiunt per figurã dictionis, per accidens, per id quod est secundũ quid & simpliciter, per ignorantiam elenchi, per cõsequens, per non cãm ut causam, per id quod est plures interrogationes facere ut unam, consequẽtia neganda est, & mox cur negata sit, ratio subiungenda. Tertia, In omnibus paralogismis, qui fiunt per id quod est petere id, quod est in principio, ipsum antecedẽs aut negandum planè est, aut certè addubitandum.

PERORATIO.

HABES studiose lector, siue adolescens, siue adultæ ætatis iuuenis, dialecticã tibi paratam, non aliã ob causam (sic mihi crede) nisi ut posthac, quicquid in studijs

studijs liberalibus addiscēdum tibi fuerit, citra crassam illam & fœdam barbariem, facilè id iam assequi uideri possis. Quippe quòd hæc sola uisa sit hactenus deesse ad ternarium illum studiorum numerū, quæ triuij communi nomine appellant, id quod in primis triuialium ludorum magistri atq; præceptores sæpe ac multum conquesti sunt aliquot annis, tales utiq; præceptores (qui ut pro comperto ipse habeo) totis uiribus ad hoc contendunt, ut docilem iuuentutem ritè instituant, à barbarie auocent, bonas artes doceant. Itaq; si hæc dialectica nostra talis tibi uisa fuerit, ut ex ea id, quod summopere tui moliuntur præceptores, pro uoto assequi potueris, bene est: sin uerò nondum id à me præstitū sit (quod equidem uereri possum) conatum saltem quæso, si non rem ipsam, laudaueris.

IN GARRVLVM SOPHIstam Ioannis Murmellij Ruremundensis Epigramma.

Garrule qui nostrum tentas lapidare libellum,
In lucem pueris ede Sophista tuum.
Non decet in rudium cœtu traducere doctos,
Vana loqui turpe est, gloriolamq; sequi.
Ecquid apud calathos, inter muliebria pensa
Reddere te clarum lana caprina potest?
Quando nihil præter uerbosa sophismata nosti,
Barbarie sordens, grammaticæq; rudis.
Ecquid habes sophiæ, quod te in penetralia ducat?
Ecquid Aristotelem Porphyriumq; tenes?

Haud

Haud operæpretium est (mihi crede) refellere nugas,
Digna legi scribens experiere uirum.
Saucius & possum genuinum infigere dentem:
Deq; meo crudum uulnere uulnus erit.
Ingenijs hominum studeo prodesse iuuandis,
Estq; mihi uero gloria nulla prior.

IOANNES MVRMELLIVS RVRE *mundensis Petro suo* S. P. D.

ROgas me sedulò, & crebrò adhortaris Petre suauissime, ut breui te arte instituam, quanam ratione uoces eas, quæ in categorijs locum habent, discernere queas ab illis, quæ à prædicamentis alienæ sunt: & ut certos quosdam tibi tradam canones, quibus facilè discas, in quo unaquæque uox categorica prædicamento reponatur. Ardua profectò res est, & sæuis caninæ facundiæ morsibus exposita, in tam uaria & multijuga opinionum diuersitate, dialecticorum alijs alia sentientibus, breui ea libello perstringere, quæ pluribus longissimi operis uoluminibus uix satis exactè potuerint uel à doctissimo philosopho explicari. Cum tamen mecum cogitem, quantum utilitatis tibi studiosisque liberalium artium iuuenibus ex hoc quod petis, prouenturum sit, utcunque pro temporis, quo suppetit otium, breuitate, uotis tuis non morem gerere non possem. Accipe igitur lucubratiunculam hanc nostram, ut habeas εἰσαγωγὴν quandam in Aristotelis decem prædicamenta: & ingenium tuum ne grammaticæ solum, sed fructuosis etiam dialecticæ studijs excolito, ut uera dignoscens à falsis, & finiendi, diuidendi, argumentandiq;

rationem tenens rectam uiam habueris, & iter expeditum ad optimam quanq; disciplinam. Vale, & praeceptorem tuum dilige. Alcmariae Phrisiorum oppido studijs liberalibus sanè quàm accommodato. Anno à partu uirginis M. D X I I I. *Idibus Septembribus.*

IN ARISTOTELIS DECEM PRAEDICAMENTA *Ioannis Murmellij Ruremundensis Isagoge.*

SAGOGEN *hanc in decem Aristotelis Peripateticorũ principis κατηγορίας tribus digero capitibus, quorum primo quidem agam de uocibus à prædicamentorum serie reiectis & alienis: secundo aũt super ijs, quibus in ordine categorico locus est: tertio uerò dictiones aliquot tradam, quæ uel ad diuersa prædicamenta, uel ad unius eiusdemq; seiũctas species referũtur. Porrò ut hæc facilius memoriæ commendari poßit, & tenacius inhærere, singula capita in suos titulos sunt distributa.*

De uocibus à prædicamentorum serie reiectis & alienis Isagoges in Aristotelis prædicamenta.

Caput primum.

De

De dictionibus quibus in ordine categorico locus est.

Caput Isagoges huius secundum.

Series

De dictiōibus aliquot, quæ uel ad diuersa prædicamẽta, uel ad unius eiusdemq; seiunctas species referũtur.

Caput huius introductionis tertium.

DE VOCIBVS A PRAEdicamentorum serie reiectis & alienis Isagoges in Aristotelis prædicamenta.

Decem esse prædicamẽta Titulus I.

PRimus omniũ Aristoteles decem κατηγορίας cõstituit, quæ à Quintiliano elementa dicũtur, à Seuerino Boëthio prædicamẽta, Sunt autẽ hæc. Substantia, Quantitas, Ad aliquid. Qualitas, Agere, Pati, Vbi, Quando, Sit us, & habere. Substãtia est (ut singulatim exẽpla referantur) ut homo. Quãtitas, ut linea. Ad aliquid, ut pater. Qualitas, ut iustitia. Agere, ut secare. Pati, ut secari. Vbi, ut in Academia. Quando, ut hodie. Situs, ut iacere. Habere, ut togatum esse. Sed & his ea uersiculis complexi sumus,

Arbor, sex, seruos, feruore, refrigerat, u stos.
Ruri, cras, stabo, nec tunicatus ero.

De prædicamẽtorũ quæsitiuis. Titu. II.

Decem prædicamentorum quæsitiua tradunt eruditi, Quid, quantum, quid huius, quale, quid agens, quid patiens, ubi, quando, quomodo situm est, quòmodo habituatum est. Cum enim quæritur, quid est Socrates? respondetur, homo, animal, aut substantia, quæ à quibusdã dicitur essentia. Quantus est Socrates? interrogatus respõdet, quadricubitus. Quid Platonis? magister. Qualis? temperans. Quid agit? disputat. Quid patitur? uerberatur. Vbi philosophatur? Athenis. Quando locutus est Alcibiadi? hodie. Quomodo situs est? stat. Quomodo habituatus est? palliatus.

Nouem regulis cognosci uoces à prædicamentis alienas. Titulus III.

Quemadmodũ (ut Seuerini Boëthij uerbis utar) qui serere ingenuum uolet agrum, liberat arua prius fruticibus, falce rubos, filicemq́; resecat, ita & nos primùm te docebimus, quæ uoces à prædicamentis alienæ sint, ut ijs reiectis, in prædicamentorũ serie collocandas faciliori ratione cõprehendas. Tenendæ igitur tibi sunt nouẽ regulæ, quas his triuialibus uersiculis comprehendi:

Complexum, consignificans, fictum, polysemum,
Vox logicæ, deus, excedens, priuatio, parsq́;
Hæc studiose categorijs non accipiuntur.

De reiectis à prædicamentorum ordine uocibus regularum nouem prima. Titulus IIII.

Prima regularum hæc est, Nulla uox complexa, nisi simplicis loco accipiatur, in prædicamẽto ponitur: proinde si quis te rogarit, in qua categoria collocatur iustus homo? in nulla respondeto. Signatè aũt additũ est, nisi simplicis loco accipiatur, quòd ob uerborũ inopiam sæpenumero pluribus ꝑ uno cogimur uti, ita ut tametsi uoces sunt plures, intellectus tamẽ sit simplex, & res, quæ significatur, una. Exempli gratia, corpus animatũ, licet uox sit complexa, genus tamen est unum, sic & quantitas continua, & quantitas discreta.

Secunda. Titulus V.

Nulli syncategorematì locus est in categoria. Syncategorema dicitur uox cõsignificatiua, id est, ea quæ nec uniuersalẽ rem, nec particularẽ significat, sed cõsignificat, id est, cum alia dictione orationem ad significãdum συγκατηγόρημα.

ingreditur, ut omnis, nullus, aliquis, quidã, hic, ille, utinam, quidẽ, apud, heu. Sciendũ hoc loco est, ex octo partibus orationis (quas grãmatici cõstituunt) duabus duntaxat, nomini quidẽ et uerbo locũ patere prædicamẽti: participium autem sub uerbo suo comprehendi, aduerbium uerò sub nomine. Nam ut literati docẽt, & nomẽ in aduerbiũ, & rursus aduerbium in nomen aliquando trãsit. Loci aduerbia ad prædicamentũ Vbi, pertinent, Temporis, ad Quando. Qualitatis uerò & quantitatis aduerbia, ad Qualitatem Quantitatemq; reducuntur.

Tertia regula. Titulus VI.

Omnis uox rei commentitiæ & fabulosæ (quam natura non fert) significatiua, est à prædicamentis aliena: ut Cerberus, Sphinx, Chimera, Sirẽ, Cyclops, Harpyia, Styx, Acheron.

Quarta regula. Titulus VII.

πολύσημος. *Nulla uox polysema in categoriã recipitur, nisi ambiguitate deposita, unum significet. πολύσημος, Græcè dicitur multa significans, ut canis, terrestrem significat, marinum, & cœlestem: unde lepidũ extat Ausonij de lepore capto epigramma.*

Trinacrij quondam currentem in littoris ora
Ante canes leporem cæruleus rapuit:
At lepus: in me omnis terræ pelagiq; rapina est,
Forsitan & cœli, si canis astra tenet.

Quinta regula. Titulus VIII.

Voces logicæ, quas aliarum gratia dialectici usurpant, sunt à prædicamentis alienæ. Voces logicas, id est, rationales, appello eas, quas iuniores terminos secundæ intentionis uocant, cuiusmodi sunt, Nomen, uerbum,

oratio, propositio, subiectum, prædicatum, genus, species, & id genus alia.

Sexta regula. Titulus IX.

Nulli dictioni infinitũ significanti locus est in prædicamento. Infinitum quidem actu intelligo, non potentia: proinde deus, numen, æternum, increatum, creator, & id genus reliqua nullius sunt categoriæ.

Septima regula. Titulus X.

Omnis uox omnia rerum ambiens genera loco categoriæ uacat. Sunt autem quatuor (quæ uulgo transcendentia dicuntur) teste Ioanne Pico, ens, unum, uerũ, & bonum: si ita accipiantur, ut eorum negationes sint, nihil, diuisum, falsum, & malũ. Addita sunt illis alia duo, aliquid, & res, ab recentioribus Auicennam secutis.

Octaua regula. Titulus XI.

Nulla uox priuationem significans locum habet in prædicamento, ut cæcitas, surditas, tenebræ.

Nona regula. Titulus XII.

Nulla uox partis principij'ue materialis seu constitutiui significatiua, in prædicamenti serie reponitur: Proinde forma, materia, corpus, anima, caput, pectus, uenter, manus, pes, & id genus reliqua sunt à prædicamentis reiecta.

Bifariam aliquid locũ habere in prædicamento. Titulus XIII.

Bifariam aliquid in prædicamẽto locum habet: nam aut per se in recta serie collocatur, ut genera, species, & indiuidua, aut per aliud prædicamento attinet, idq; trifariam. Primùm enim differẽtiæ omnes specificæ eius sunt prædicamẽti, cuius genera, quorum illæ sunt diuisi-

uæ, non ſecundæ qualitatis ſpeciei, ut ex neotericis quidam loquaculi ſophiſtæ falsò autumant. Deinde autem partes & principia ei prædicamento attinent, cuius ea ſunt, quæ ex illis conſtituuntur, ut caput, pes, manus, ad Subſtantiam referuntur: unitas, & punctum ad Quantitatẽ. Poſtremò uerò motus ſpecies ad ſuum quæq; terminũ reducuntur, ut generatio & corruptio ad Subſtã tiam, crementum & diminutio ad Quantitatẽ, alteratio ad Qualitatem, loci mutatio ad Vbi. Trapezuntius motum quidem ſpeciem Quantitatis facit: generare uerò, corrũpere, augere, diminuere, alterare, & loco mouere actioni ſubijcit. Sunt qui motum ob ambiguitatem à prædicamentorũ ſerie remouent, cum de ſuis (quæ uidẽtur ſpecies) nõ uniuocè, uerùm æquiuocè prædicetur.

De dictionibus, quibus in ordine categorico locus eſt.

Caput Iſagoges huius ſecundum.

Series categoriæ Subſtãtiæ. Titu. I.

	Subſtantia	
Corporea		*Incorporea*
	Corpus	
Simplex		*Miſtum*
	Corpus miſtum	
Animatum		*Inanimatũ*
	Corpus animatum	
Senſibile		*Inſenſibile*
	Animal	
Rationale		*Irrationale*
	Homo	
Socrates	*Plato*	*Xenophon*

De

De ijs, quæ sunt prædicamenti Substantiæ.

Regula prima. Titulus II.

Omne nomen significãs substantiam incorpoream, est primi prædicamẽti, ut spiritus, angelus, dæmon, manes, hoc nomine nunc intelligo animam à corpore separatam. Propertius,

Sunt aliquid manes, letum non omnia finit.

Angelus autẽ bifariam accipitur, nũc pro spiritu, estq; huius categoriæ: nunc ut est officij nomen, non Substantiæ (nam ἄγγελος *Græcè, interpretare nuncius* Latinè) *& est primi generis qualitatis, tametsi quidã in prædicamentum ad aliquid conijciant.* ἄγγελος.

Regula secunda Titulus III.

Mundus, cœlum, orbes cœlestes, planetæ, stellæ, & elementa sunt huius prædicamenti. Cœli sunt decẽ. Cœlum empyreum, cœlum crystallinum, firmamentum, & septem planetarum orbes. Planetæ septem sunt, Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna, quos hoc uersu complexi sumus, Luna, Hermes, Cypris, Sol, Mars, Iouis, & pater huius. Rerum naturalium elemẽta sunt quatuor, ignis, aër, aqua, & terra, de quibus hic noster est uersiculus, Aër, ignis, aqua, & tellus sunt semina rerum.

Regula tertia. Titulus IIII.

Omnis animalis species est prædicamenti substãtiæ. Specierũ animalis, hæ sunt specialissimæ, ut hõ, equus, leo: illæ uerò subalternæ, ut pecus, bestia, bellua, fera, quadrupes, piscis, auis, serpens, uermis. Pecudis species sunt,

sunt, bos, equus, asinus, mulus, camelus, ouis, capra, porcus, ceruus, elephas, & id genus reliqua. Feræ *species sunt, leo, ursus, pardus, tigris, lupus, uulpes, & id genus cætera.* Pisci *subijciuntur, balæna, cancer, conger, mullus, salmo, carpio, concha, ostreũ, gobio, rhombus, & cæteræ species innumeræ.* Auis *species sunt, aquila, philomela, bubo, noctua, ciconia, paßer, coruus, monedula, psittacus, perdix, turdus, uultur, & cætera.* Serpẽtis, *draco, basiliscus, uipera, cerastes, seps, natrix.* Vermis, *apes, araneus, bombyx, blatta, culex, crabro, gryllus, limax, pulex, papilio, hirudo, tinea, teredo, & eiusmodi alia.*

Regula quarta. Titulus V.

Omne *nomen arboris est in categoria substantiæ, ut pomus, malus, pyrus, abies, laurus, salix, betula, uitis, robur, taxus, castanea, fagus, cupreßus.*

Regula quinta. Titulus VI.

Omne *nomen herbæ huius est prædicamẽti, ut amaracus, abrotanum, mandragora, malua, hyßopus, lactuca, fœniculum, elleborus, ruta, pulegium, saluia, lappa, tribulus, anethum, urtica, trifolium.*

Regula sexta. Titulus VII.

Omne *fruticis nomẽ est huius categoriæ.* Dicitur *autem frutex, qui ad iustam arboris magnitudinẽ non as-*

Frutex qd. *surgit, & statura similis est herbis multis, sed nõ demoritur, neq; arescit, ut herba, uerùm perennis est.* Huius *spẽs sunt, nardus, myrrha, casia, genista, papyrus, arundo.* Sciendum *est nonnullas res easdem ab his inter arbusculas, ab illis inter frutices numerari, ut iuniperũ, balsamum,*

ſamum, myrrham, & id genus alia. De nonnullis *etiam, ſint'ne magis herbæ an frutices, dubitatur.* Nec *hoc igno randum eſt à* Nicephoro *corpus animatum ſenſibile di= uidi in animal & zoophytum.* Dicitur *autem* ζωόφυτον *quod nec animalium, nec plantarum, ſed tertiam ex u= triſq; naturā habet, ut urtica marina, & ſpongia, de qui bus uide* Plinium *lib.* IX. *cap.* XLV.

ζωόφυτον quid.

Regula ſeptima. Titulus VIII.

Omnia florum, fructuū, & aromatum nomina, ſi ca= piantur, ut res totas, & per ſe integras ſignificent, ſunt in ordine huius prædicamenti, ut roſa, lilium, narciſſus, uiola, liguſtrum, caltha, pomum, malum, pyrum, prunū, ceraſum, morum, bacca, oliua, cornū, ficus, glans, meſpi= lum, nux, iuglans, caſtanea, auellana, aroma, ſaccharum, cinnamonum, zingiber, piper, garyophylon, & id ge= nus reliqua.

Regula octaua. Titulus IX.

Frumentorum & leguminum nomina ſunt huius ca= tegoriæ, ut triticum, ſiligo, far, hordeum, pannicum, mi= lium, auena, faba, piſum, lens, eruum, lupinus, uicia.

Regula nona, Titulus X.

Lapidum & gemmarū uocabula ſunt huius prædica menti, ut adamas, marmor, magnes, cryſtallus, ſuccinum, ſmaragdus, iaſpis, corāllium, achates, carbunculus, chry= ſolithus, ſaphirus, ſilex, tophus, pumex.

Regula decima. Titulus XI.

Omnia metallorum & foßiliū nomina ſunt in prædi camento Subſtantiæ, ut aurum, argentū, electrum, æs, ori chalchum, ſtannū, plumbum, ferrum, alumen, ſulphur, ni

trum,

*trũ, sal, cadmia, *uernix, miniũ, chrysocola, & reliqua.*

*Vernix nomen est, neq; Græcũ, neq; Latinum, sed à Barbarica uulgari appellatiõe in formã Latinam trãslatũ. Vulgo enim res ipsa uernis dicitur. Est autẽ species gũmi, quæ Græcis sandaracha dicitur, ut quibusdã uidetur.

Regula undecima. Titulus XII.

Omnia impreßionũ nomina, siue ea sint ignitæ, siue aëreæ, siue aqueæ, siue terreæ, siue radiorum apparitione fiant, huius sint prædicamenti. Impræßio, à philosophis res naturales indagantibus, dicitur corpus mistũ, imperfectũ. Impreßiones ignitæ sunt, stipulæ ardentes, æges, dali, sidus uolans, cãdelæ, trabes, columnæ, teretes lanceæ, clypei, globi, faces ignitæ, pyramides, draco uolans, & similes. Addũtur his cometes, & galaxias. Impreßiones aqueæ sunt, uapor, pluuia, ros, pruina, nix, grando, fontes, flumina, mare. Aëreæ, uenti, terræmotus, fulmina, ecnephias, typhon. Quæ radiorũ apparitione fiunt, sunt halon, iris, uirgæ, parelij. De terreis impreßionibus in proxima regula dictum est, ubi de metallis & foßilibus.

Κομήτης. Γαλαξίας. ἅλων. ἶρις. παρήλιοι.

Regula duodecima. Titulus XIII.

Omne nomen substantiam rei inanimatæ significans est in categoria Substantiæ. Hæc regula continet in se quasdam suprà positas, & eam breuitatis gratia damus ob multa, de quibus nondũ meminimus. Dicimus itaque montem, collem, urbem, oppidum, domum, templum, turrem, tunicam, togam, gladium, cultrum, panem, uinum, lac, mel, ceruisiam, carnem, os, doliũ, pateram, hastam, scrinium, & id genus reliqua huius esse prædicamenti: nec assentimur ijs, qui simpliciter aiunt eiusmodi res ob figuram ab artifice inductã esse de quarto genere Qualitatis, cum Substantia longè præponderet accidenti. Quisquis rectè sentit, gladium Substãtiam quidem esse: figuram

Vnaquæq; tamen res à forma sua habet, ut sit id, quod est.

figuram uerò eius Qualitatem non diffitetur. Quidam contendunt nullius eſſe prædicamenti nomina rerum ar tificio productarum, quòd Subſtantiam ſimul & Qualitatem complectantur.

Series categoriæ Quantitatis. Titulus XIIII.

Quantitas

Continua — *Diſcreta*

Quantitas continua

Intrinſecus menſuratiua — *Extrinſecus mẽſuratiua*

Quantitas continua intrinſecus menſuratiua

Latabilis — *Illatabilis*

Linea

Hæc linea, *Iſta linea,* *Illa linea.*

De ijs, quæ ſunt prædicamenti Quantitatis, Regula prima. Titulus XV.

Omne nomen magnitudinis eſt in prædicamento Quantitatis, ut linea, ſuperficies, corpus, longitudo, latitudo, altitudo, profunditas, craßities, bicubitum, tricubitum, pedale, bipedale, tripedale, ſeſquipedale, & id genus cætera.

Regula ſecunda. Titulus XVI.

Omne nomen menſuræ ad hoc prædicamentum pertinet, ut uncia, digitus, palmus, pes, ulna, cubitum, paſſus, ſtadium, diaulus, miliũ, dolichus, modius, ſextarius, congius, hemina, chœnix, urna, cotyla, cyathus, as & Δίαυλος· Δολιχός.

partes

rationem tenens rectam uiam habueris, & iter expeditum ad optimam quanq; disciplinam. Vale, & praeceptorem tuum dilige. Alcmariae Phrisiorum oppido studijs liberalibus sanè quàm accommodato. Anno à partu uirginis M. D X I I I. Idibus Septembribus.

IN ARISTOTELIS DECEM PRAEDICAMENTA Ioannis Murmellij Ruremundensis Isagoge.

SAGOGEN hanc in decem Aristotelis Peripateticorū principis κατηγορίας tribus digero capitibus, quorum primo quidem agam de uocibus à prædicamentorum serie reiectis & alienis: secundo aūt super ijs, quibus in ordine categorico locus est: tertio uerò dictiones aliquot tradam, quæ uel ad diuersa prædicamenta, uel ad unius eiusdemq; seiūctas species referūtur. Porrò ut hæc facilius memoriæ commendari poßit, & tenacius inhærere, singula capita in suos titulos sunt distributa.

De uocibus à prædicamentorum serie reiectis & alienis Isagoges in Aristotelis prædicamenta.

Caput primum.

De

De dictionibus quibus in ordine categorico locus est.

Caput Isagoges huius secundum.

Series

De dictiõibus aliquot, quæ uel ad diuersa prædicamẽta, uel ad unius eiusdemꝗ seiunctas species referũtur.

Caput huius introductionis tertium.

DE VOCIBVS A' PRAEdicamentorum serie reiectis & alienis Isagoges in Aristotelis prædicamenta.

Decem esse prædicamēta Titulus I.

PRimus omniū Aristoteles decem κατηγορίας cōstituit, quæ à Quintiliano elementa dicūtur, à Seuerino Boëthio prædicamēta, Sunt autē hæc. Substantia, Quantitas, Ad aliquid. Qualitas, Agere, Pati, Vbi, Quando, Situs, & habere. Substātia est (ut singulatim exēpla referantur) ut homo. Quātitas, ut linea. Ad aliquid, ut pater. Qualitas, ut iustitia. Agere, ut secare. Pati, ut secari. Vbi, ut in Academia. Quando, ut hodie. Situs, ut iacêre. Habere, ut togatum esse. Sed & his ea uersiculis complexi sumus,

Arbor, sex, seruos, feruore, refrigerat, u stos.
Ruri, cras, stabo, nec tunicatus ero.

De prædicamētorū quæsitiuis. Titu. II.

Decem prædicamentorum quæsitiua tradunt eruditi, Quid, quantum, quid huius, quale, quid agens, quid patiens, ubi, quando, quomodo situm est, quòmodo habituatum est. Cum enim quæritur, quid est Socrates? respondetur, homo, animal, aut substantia, quæ à quibusdā dicitur essentia. Quantus est Socrates? interrogatus respōdet, quadricubitus. Quid Platonis? magister. Qualis? temperans. Quid agit? disputat. Quid patitur? uerberatur. Vbi philosophatur? Athenis. Quando locutus est Alcibiadi? hodie. Quomodo situs est? stat. Quomodo habituatus est? palliatus.

Nouem regulis cognosci uoces à prædicamentis alienas. Titulus III.

Quemadmodũ (ut Seuerini Boëthij uerbis utar) qui serere ingenuum uolet agrum, liberat arua prius fruticibus, falce rubos, filicemq; resecat, ita & nos primùm te docebimus, quæ uoces à prædicamentis alienæ sint, ut ijs reiectis, in prædicamentorũ serie collocandas facilio ri ratione cõprehendas. Tenendæ igitur tibi sunt nouẽ regulæ, quas his triuialibus uersiculis comprehendi:

Complexum, consignificans, fictum, polysemum,
Vox logicæ, deus, excedens, priuatio, parsq;
Hæc studiose categorijs non accipiuntur.

De reiectis à prædicamentorum ordine uocibus regularum nouem prima. Titulus IIII.

Prima regularum hæc est, Nulla uox complexa, nisi simplicis loco accipiatur, in prædicamẽto ponitur: proinde si quis te rogarit, in qua categoria collocatur iustus homo? in nulla respondeto. Signatè aũt additũ est, nisi simplicis loco accipiatur, quòd ob uerborũ inopiam sæpenumero pluribus ꝓ uno cogimur uti, ita ut tametsi uoces sunt plures, intellectus tamẽ sit simplex, & res, quæ significatur, una. Exempli gratia, corpus animatũ, licet uox sit complexa, genus tamen est unum, sic & quantitas continua, & quantitas discreta.

Secunda. Titulus V.

Nulli syncategorematí locus est in categoria. Syncategorema dicitur uox cõsignificatiua, id est, ea quæ nec uniuersalẽ rem, nec particularẽ significat, sed cõsignificat, id est, cum alia dictione orationem ad significãdum συγκατηγόρημα.

ingreditur, ut omnis, nullus, aliquis, quidā, hic, ille, utinam, quidē, apud, heu. Sciendū hoc loco est, ex octo partibus orationis (quas grāmatici cōstituunt) duabus duntaxat, nomini quidē et uerbo locū patere prædicamēti: participium autem sub uerbo suo comprehendi, aduerbium uerò sub nomine. Nam ut literati docēt, & nomē in aduerbiū, & rursus aduerbium in nomen aliquando trāsit. Loci aduerbia ad prædicamentū Vbi, pertinent, Temporis, ad Quando. Qualitatis uerò & quantitatis aduerbia, ad Qualitatem Quantitatemq́; reducuntur.

Tertia regula. Titulus VI.

Omnis uox rei commentitiæ & fabulosæ (quam natura non fert) significatiua, est à prædicamentis aliena: ut Cerberus, Sphinx, Chimera, Sirē, Cyclops, Harpyia, Styx, Acheron.

Quarta regula. Titulus VII.

πολύσημος. *Nulla uox polysema in categoriā recipitur, nisi ambiguitate deposita, unum significet. πολύσημος, Græcè dicitur multa significans, ut canis, terrestrem significat, marinum, & cœlestem: unde lepidū extat Ausonij de lepore capto epigramma.*

Trinacrij quondam currentem in littoris ora
Ante canes leporem cæruleus rapuit:
At lepus: in me omnis terræ pelagiq́; rapina est,
Forsitan & cœli, si canis astra tenet.

Quinta regula. Titulus VIII.

Voces logicæ, quas aliarum gratia dialectici usurpant, sunt à prædicamentis alienæ. Voces logicas, id est, rationales, appello eas, quas iuniores terminos secundæ intentionis uocant, cuiusmodi sunt, Nomen, uerbum, oratio,

oratio, propositio, subiectum, prædicatum, genus, species, & id genus alia.

Sexta regula. Titulus IX.

Nulli dictioni infinitũ significanti locus est in prædicamento. Infinitum quidem actu intelligo, non potentia: proinde deus, numen, æternum, increatum, creator, & id genus reliqua nullius sunt categoriæ.

Septima regula. Titulus X.

Omnis uox omnia rerum ambiens genera loco categoriæ uacat. Sunt autem quatuor (quæ uulgo transcendentia dicuntur) teste Ioanne Pico, ens, unum, uerũ, & bonum: si ita accipiantur, ut eorum negationes sint, nihil, diuisum, falsum, & malũ. Addita sunt illis alia duo, aliquid, & res, ab recentioribus Auicennam secutis.

Octaua regula. Titulus XI.

Nulla uox priuationem significans locum habet in prædicamento, ut cæcitas, surditas, tenebræ.

Nona regula. Titulus XII.

Nulla uox partis principij'ue materialis seu constitutiui significatiua, in prædicamenti serie reponitur: Proinde forma, materia, corpus, anima, caput, pectus, uenter, manus, pes, & id genus reliqua sunt à prædicamentis reiecta.

Bifariam aliquid locũ habere in prædicamento. Titulus XIII.

Bifariam aliquid in prædicamẽto locum habet: nam aut per se in recta serie collocatur, ut genera, species, & indiuidua, aut per aliud prædicamento attinet, idq́; trifariam. Primùm enim differẽtiæ omnes specificæ eius sunt prædicamẽti, cuius genera, quorum ille sunt diuisi-

uæ, non secundæ qualitatis speciei, ut ex neotericis quidam loquaculi sophistæ falsò autumant. Deinde autem partes & principia ei prædicamento attinent, cuius ea sunt, quæ ex illis constituuntur, ut caput, pes, manus, ad Substantiam referuntur: unitas, & punctum ad Quantitatē. Postremò uerò motus species ad suum quæq; terminū reducuntur, ut generatio & corruptio ad Substātiam, crementum & diminutio ad Quantitatē, alteratio ad Qualitatem, loci mutatio ad Vbi. Trapezuntius motum quidem speciem Quantitatis facit: generare uerò, corrūpere, augere, diminuere, alterare, & loco mouere actioni subijcit. Sunt qui motum ob ambiguitatem à prædicamentorū serie remouent, cum de suis (quæ uidētur species) nō uniuocè, uerùm æquiuocè prædicetur.

De dictionibus, quibus in ordine categorico locus est.

Caput Isagoges huius secundum.

Series categoriæ Substātiæ. Titu. I.

	Substantia	
Corporea		*Incorporea*
	Corpus	
Simplex		*Mistum*
	Corpus mistum	
Animatum		*Inanimatū*
	Corpus animatum	
Sensibile		*Insensibile*
	Animal	
Rationale		*Irrationale*
	Homo	
Socrates	*Plato*	*Xenophon*

De

De ijs, quæ sunt prædicamenti Substantiæ.

Regula prima. Titulus II.

Omne nomen significãs substantiam incorpoream, est primi prædicamẽti, ut spiritus, angelus, dæmon, manes, hoc nomine nunc intelligo animam à corpore separatam. Propertius,

Sunt aliquid manes, letum non omnia finit.

Angelus autẽ bifariam accipitur, nũc pro spiritu, estq́; huius categoriæ: nunc ut est officij nomen, non Substantiæ (nam ἄγγελος Græcè, interpretare nuncius Latinè) & est primi generis qualitatis, tametsi quidã in prædicamentum ad aliquid conijciant. ἄγγελος.

Regula secunda Titulus III.

Mundus, cœlum, orbes cœlestes, planetæ, stellæ, & elementa sunt huius prædicamenti. Cœli sunt decẽ. Cœlum empyreum, cœlum crystallinum, firmamentum, & septem planetarum orbes. Planetæ septem sunt, Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna, quos hoc uersu complexi sumus, Luna, Hermes, Cypris, Sol, Mars, Iouis, & pater huius. Rerum naturalium elemẽta sunt quatuor, ignis, aër, aqua, & terra, de quibus hic noster est uersiculus, Aër, ignis, aqua, & tellus sunt semina rerum.

Regula tertia. Titulus IIII.

Omnis animalis species est prædicamenti substãtiæ. Specierũ animalis, hæ sunt specialissimæ, ut hõ, equus, leo: illæ uerò subalternæ, ut pecus, bestia, bellua, fera, quadrupes, piscis, auis, serpens, uermis. Pecudis species

sunt,

ſunt,bos,equus,aſinus,mulus,camelus,ouis,capra, porcus,ceruus, elephas, & id genus reliqua. Feræ ſpecies ſunt,leo, urſus,pardus,tigris, lupus,uulpes, & id genus cætera.Piſci ſubijciuntur, balæna,cancer, conger, mullus,ſalmo, carpio,concha, oſtreũ,gobio,rhombus, & cæteræ ſpecies innumeræ. Auis ſpecies ſunt,aquila, philomela,bubo,noctua, ciconia,paßer, coruus,monedula,pſittacus,perdix,turdus,uultur, & cætera.Serpẽtis,draco,baſiliſcus, uipera,ceraſtes, ſeps,natrix.Vermis,apes,araneus,bombyx,blatta,culex, crabro,gryllus,limax,pulex,papilio,hirudo,tinea,teredo,& eiuſmodi alia.

Regula quarta. Titulus V.

Omne nomen arboris eſt in categoria ſubſtantiæ,ut pomus,malus,pyrus,abies,laurus,ſalix,betula,uitis,robur,taxus,caſtanea,fagus,cupreßus.

Regula quinta. Titulus VI.

Omne nomen herbæ huius eſt prædicamẽti,ut amaracus,abrotanum,mandragora,malua,hyßopus,lactuca,fœniculum,elleborus,ruta,pulegium, ſaluia,lappa, tribulus,anethum,urtica,trifolium.

Regula ſexta. Titulus VII.

Omne fruticis nomẽ eſt huius categoriæ. Dicitur autem frutex,qui ad iuſtam arboris magnitudinẽ non aſ-
Frutex qd. *ſurgit,& ſtatura ſimilis eſt herbis multis,ſed nõ demoritur,neq; areſcit, ut herba, uerùm perennis eſt. Huius ſpẽs ſunt,nardus,myrrha,caſia,geniſta, papyrus,arundo.Sciendum eſt nonnullas res eaſdem ab his inter arbuſculas,ab illis inter frutices numerari,ut iuniperũ,balſamum,*

ſamum, myrrham, & id genus alia. De nonnullis etiam, *ſint'ne magis herbæ an frutices, dubitatur.* Nec hoc igno *randum eſt à* Nicephoro *corpus animatum ſenſibile di= uidi in animal & zoophytum.* Dicitur autem ζωόφυτον *quod nec animalium, nec plantarum, ſed tertiam ex u= triſq; naturã habet, ut urtica marina, & ſpongia, de qui bus uide* Plinium *lib.* IX. *cap.* XLV.

ζωόφυτον quid.

Regula ſeptima. Titulus VIII.

Omnia florum, fructuũ, & aromatum nomina, ſi ca= piantur, ut res totas, & per ſe integras ſignificent, ſunt in ordine huius prædicamenti, ut roſa, lilium, narciſſus, uiola, liguſtrum, caltha, pomum, malum, pyrum, prunũ, ceraſum, morum, bacca, oliua, cornũ, ficus, glans, meſpi= lum, nux, iuglans, caſtanea, auellana, aroma, ſaccharum, cinnamonum, zingiber, piper, garyophylon, & id ge= nus reliqua.

Regula octaua. Titulus IX.

Frumentorum & leguminum nomina ſunt huius ca= tegoriæ, ut triticum, ſiligo, far, hordeum, pannicum, mi= lium, auena, faba, piſum, lens, eruum, lupinus, uicia.

Regula nona, Titulus X.

Lapidum & gemmarũ uocabula ſunt huius prædica menti, ut adamas, marmor, magnes, cryſtallus, ſuccinum, ſmaragdus, iaſpis, corallium, achates, carbunculus, chry= ſolithus, ſaphirus, ſilex, tophus, pumex.

Regula decima. Titulus XI.

Omnia metallorum & foßiliũ nomina ſunt in prædi camento Subſtantiæ, ut aurum, argentũ, electrum, æs, ori chalchum, ſtannũ, plumbum, ferrum, alumen, ſulphur, ni

trum,

figuram uerò eius Qualitatem non diffitetur. Quidam contendunt nullius esse prædicamenti nomina rerum artificio productarum, quòd Substantiam simul & Qualitatem complectantur.

Series categoriæ Quantitatis. Titulus XIIII.

Quantitas

Continua — *Discreta*

Quantitas continua

Intrinsecus mensuratiua — *Extrinsecus mẽsuratiua*

Quantitas continua intrinsecus mensuratiua

Latabilis — *Illatabilis*

Linea

Hæc linea, *Ista linea,* *illa linea.*

De ijs, quæ sunt prædicamenti Quantitatis, Regula prima. Titulus XV.

Omne nomen magnitudinis est in prædicamento Quantitatis, ut linea, superficies, corpus, longitudo, latitudo, altitudo, profunditas, craßities, bicubitum, tricubitum, pedale, bipedale, tripedale, sesquipedale, & id genus cætera.

Regula secunda. Titulus XVI.

Omne nomen mensuræ ad hoc prædicamentum pertinet, ut uncia, digitus, palmus, pes, ulna, cubitum, passus, stadium, diaulus, miliũ, dolichus, modius, sextarius, Δίαυλος, *congius, hemina, chœnix, urna, cotyla, cyathus, as &* Δολιχός.

partes

partes eius si capiantur ita, ut meram quantitatem significent. Ponderum nomina meo iudicio sunt à prædicamentis aliena, quòd cum quantitate qualitatem significant, ut libra, selibra, bilibris, trilibris, pondo, talentum. Sed hæc doctioribus relinquo exactius disputãda. Illud quoq;, sit'ne linea species infima, an subalterna, quod & de tempore potest dubitari.

Regula tertia. Titulus XVII.

Omne nomen numerale est huius categoriæ, ut duo, tria, quatuor, quinq;, decem, centum, mille, binarius, ternarius, centenarius. Primus autem, secundus, tertius, & id genus alia pertinent ad prædicamentum ad aliquid. Vnitas autem non est numerus, sed eius principium.

Regula quarta. Titulus XVIII.

Omnis modulus, quo dictionẽ dum proferimus, mensuramus; est huius prædicamẽti: nam quantitatis, id est, quo syllabæ longæ breues'ue mensurantur, ex quo prouenit oratio, species discretæ quantitatis.

Regula quinta. Titulus XIX.

Locus & tẽpus sunt categoriæ Quantitatis, tametsi quidam locum in prædicamento ad aliquid reponant, & diuus Aurelius Augustinus in confeßionum opere fateatur, se, quid sit tempus, ignorare. Aeuum quoque huius prædicamenti eße censendum est, æternitatẽ uerò nullius. Partes temporis sunt, hora, dies, septimana, mẽsis, annus, olympias, lustrum, seculum, & id genus reliqua.

Series

Series prædicamenti Ad aliquid. Titulus XX.

	Ad aliquid	
Aequaliter comparabile		*Inæqualiter cõparabile*
	Ad aliquid inæqualiter comparabile	
Dignius correlatiuo		*Indignius correlatiuo*
	Relatiuum correlatiuo dignius	
Respiciens filium		*Non respiciens filium*
	Pater	
Hic pater,	*Iste pater,*	*Ille pater.*

De ijs, quæ sunt prædicamenti Ad aliquid, Regula prima. Titulus XXI.

Omne categorema principali significatu rem significans non absolutam, sed alterius respectiuam, est prædicamenti Ad aliquid, ut pater, filius: auus, nepos: maritus, uxor: socer, gener: magister, discipulus: patronus, cliens: dominus, seruus: rex, parasitus: patronus, libertus, (Est autem patronus nomen ambiguum, & modò ad clientem refertur, modò ad libertum) dux, comes: duplum, dimidium: magnum, paruum: multum, paucum: maius, minus: prius, posterius: amicus, inimicus: hospes, ciuis: socius, sodalis, hostis: similis, dissimilis: æqualis, inæqualis, & alia sexcenta. Patrouus cuiusmodi nomen.

R Secunda

Secunda regula. Titulus. XXII.

Nomina cognationis & affinitatis sunt huius categoriæ, ut parens, proles, pater, filius, auus, nepos, frater, soror, sobrinus, consobrinus, coniunx, compater, affinis, leuir, socer, gener, uitricus, priuignus.

Tertia regula. Titulus XXIII.

Pleraque nomina cum præpositione composita huius sunt prædicamenti, ut commilito, collega, consacerdos (qui Græcè symmystes dicitur) concanonicus, conuictor, contubernalis, condiscipulus, coauditor, compotor, cōpetitor, collacteus, collactaneus, conseruus, cognominis, consanguineus, coëpulo, cohabitator, confabulator, congerro, coniunx, concolor, consonus, & eiusmodi reliqua.

Series

Series prædica. Qualitatis. Ti. XXIIII.

	Qualitas	
Formæ attinens		*Materiæ attinens*
	Qualitas formæ attinens	
Comparata		*Natura insita*
	Affectio	
Facile dimobilis		*Difficulter dimobilis*
	Habitus	
Spiritualis		*Corporalis*
	Habitus spiritualis	
Intellectualis		*Moralis*
	Habitus intellectualis	
Theoreticus		*Practicus*
	Habitus intellectualis Theoreticus	
Conclusionis		*Principiorum*
	Scientia	
Contemplatiua		*Actiua*
	Scientia contemplatiua	
Principalis		*Adminiculatiua*
	Logice	
Disputatoria		*Non disputatoria*
	Dialectice	

Hæc dialectice, Platõis dialectice, Chrysippi dialectice.

De ijs quæ sunt primæ speciei Qualitatis, Regula prima. Titulus. XXV.

Omnis dispositio & habitus corporalis est in primo Qualitatis genere, ut calor, frigiditas, sanitas, simitas, cæsitas, candor, nigredo, fuscum, robur, ægritudo, morbus, & eius species, ut febris, paralysis, pleuritis, podagra. Dispositio quid, & quot modis dicat. *Dispositio, quæ & affectio dicitur, & latius accipitur & pressius. Primo modo est qualitas ad bene maleue operandum acquisita. Secundo est qualitas ad bene maléue operandum acquisita perfacilè à subiecto dimobilis.* Habitus qd. *Habitus est ad operandum cōparata qualitas difficulter è subiecto dimobilis.*

Regula secunda. Titulus XXVI.

Habit⁹ intellectuales quot & qui sint. *Omnis habitus intellectualis est in primo genere Qualitatis. Habitus intellectuales sunt quinque, quibus semper assentimur uero: Sapientia, Intellectus, Scientia, Prudentia, & Ars. Duo, quibus modò uero assentimur, modò falso: sunt autem opinio & suspicio.* Sapientia. *Sapientia est habitus cognitiuus dei & diuinorum.* Intellectus. *Intellectus est habitus primorum principiorum cognitiuus.* Scientia. *Scientia est habitus conclusionis per demonstrationem acquisitus.* Prudentia. *Prudentia est recta ratio rerum à nobis agēdarum.* Ars. *Ars est recta ratio rerum à nobis efficiendarum.* Opinio. *Opinio est assensus rei ualidior.* Suspicio. *Suspicio, est assensus rei minus ualidus. Scientiarum igitur & artium nomina in hoc genere collocantur, ut grammatica, dialectica, rhetorica, arithmetica, musica, geometria, astronomia, physice, ethice, metaphysice, poëtice, agricultura, militia, lanificium,*

cium, & id genus alia.

Tertia regula. Titulus. XXVII.

Omnes habitus morales, id est, uirtutes & uitia sunt in hoc primo genere Qualitatis, ut iustitia, iniustitia, fortitudo, audacia, timiditas, liberalitas, auaritia, prodigalitas. A' theologis nostris ponuntur etiã in hac specie habitus spirituales infusi, ut fides, spes, charitas, & id genus uirtutes supernaturales: itẽ habitus concreati, ut species intellectuales, & rationes angelorum mentibus concreatæ: sed huiusmodi habitus non capit definitio à ueteribus peripateticis data, nec mirũ, cum illi ueræ religionis ac sapientiæ expertes id genus habitus non nouerint. Quare malim eos repone inter Qualitates præter hæc quatuor genera apparentes: aut aliam tradere habitus finitionem, atq; uulgò datur. Nec mirandum uideatur, quòd dixerim Qualitates præter hæc quatuor genera apparẽtes. Nã Seuerino Boëthio interprete Aristotelis in Prædicamentorum libro hæc uerba sunt, Et fortasse alij quoque apparebunt Qualitatis modi, sed qui maximè dicuntur, ferè tot sunt.

Quarta regula, Titulus XXVIII.

Nomina magistratuum & dignitatum sunt in hoc primo genere Qualitatis, ut, pontifex, episcopus, sacerdos, rex, consul, prætor, censor, ædilis, & id genus reliqua. Pauper item, diues, fortnnatus, infortunatus, beatus felix, miser, nobilis, ignobilis, honoratus, gloriosus, & huiusmodi nomina sunt huius speciei.

De ijs, quæ ſunt ſecundæ ſpeciei Qualitatis, Regula prima. Titulus XXIX.

Omnis naturalis potentia uel impotentia eſt in ſecundo genere Qualitatis. Naturalis potentia eſt, Qualitas ad bene operandum innata, ut ſalubritas, durities. Naturalis impotentia eſt Qualitas ad male debiliter'ue operandum, aut ad patiẽdum innata, ut inſalubritas, mollicies. Trapezuntius autem in dialecticis, Naturalis (inquit) potentia uel impotentia, dicitur uis quędã inſita, uel imbecillitas, qua facilius quicquã aut ægrius uel pati uel agere natura poteſt, ut durum, molle, ualetudinarius, robuſtus, & quæ huiuſmodi ſunt natura inſita, nõ aduentitia. Hæc ille. Vires igitur naturales planetarum ſiderum, elementorum, animalium, plantarum, lapidum, & cæterorum ſunt huius generis.

Regula ſecunda. Titulus XXX.

Omne ſimpliciter ſpeciei proprium eſt in hoc ſecundo genere Qualitatis, ut riſibile, flebile, diſciplinæ ſuſceptiuũ, hinnibile, latrabile, mugibile, gannibile, & eiuſmodi alia.

Regula tertia. Titulus XXXI.

Omnis animæ potentia eſt huius ſecundi generis. Animæ potentia uis eſt eius, qua alicuius operis eſt effectiua. Eius quinq; ſunt genera, ut hæc ſubiecta indicabunt.

Potentia
Vegetabilis
Alendi
Augendi
Minuendi
Generandi
Sensitiua
Exterior
Visus
Auditus
Odoratus
Gustus
Tactus
Interior
Sensus cōis
Imaginatio
Existimatio
Phantasia
Memoria
Appetitiua
Cupiendi
Irascendi
Volendi
Motiua
Progrediendi
Nandi
Serpendi
Volandi
Intellectiua
Simplex apprędēhēdi
Componendi
Diuidendi
Ratiocinandi
Contemplandi
Consultandi
Agens
Poßibilis

Non ignorandum est ab Auicenna, Alberto Magno, & plerisque alijs poni quinque sensus interiores, sensum communem, uim imaginatiuam, existimatiuā, phantasiam, & memoriā. Ab Auerrhoi uerò, Thoma Aquinate, & Marsilio Ficino in libro de uoluptate quatuor duntaxat, uim existimatiuam à phantasia non separantibus. Nicephori hominis alioqui præstantis doctrinæ opinio neutiquam mihi probatur, uisum & cæteros sensus ponentis in ea Qualitatis specie, quæ dicitur Habitus & Affectio.

De ijs, quæ sunt tertiæ speciei Qualitatis. Regula Prima. Titulus XXXII.

Omnis paßio & paßibilis qualitas, est in tertio genere Qualitatis. Paßio (ut hic accipitur) est qualitas transiens, quæ sensui paßionem infert, aut quæ à paßione infertur, ut rubor ex uerecundia, excandescentia ex ira, pallor ex timore, ira ex cōtristatiōe. Paßibilis qualitas, dicitur qualitas permanens, quæ sensui paßionem infert, aut quæ infertur à paßionibus, ut dulcedo, amarities, albor, nigror.

Paßio modò est actionis affectus, prædicamentum quidem ab alijs distinctum, ut calefieri, infrigidari: modò est qualitas transiens uel animæ uel corpori ex paßione innata, & res quædam media inter paßionem & qualitatem, qualitas inquam inchoata & imperfecta, quæque non potis est subiectum denominare, ut ira ex contemptione, erubescentia ex uerecundia.

Secun.da

Secunda regula. Titu. XXXIII.

Omnis qualitas sensibilis in hoc tertio genere collocatur, ut color, album, nigrum, flauum, liuidum, puniceum, purpureum, uiride, cæruleum: sonus, uox, murmur, crepitus, susurrus, strepitus, fragor, sibilus, echo: odor, sapor, dulce, amarum, pingue, salsum, acre, austerum, acutum, acidum, calidum, frigidum, tepidum, humidum, siccum, læue, asperum, graue, leue.

Tertia regula. Titu. XXXIIII.

Paßiones animæ, quæ & affectiones & perturbationes dicuntur, à quibusdam in hac tertia specie collocantur. Iacobus autem Faber Stapulensis homo doctißimus, & de optimis studijs scribendo meritus optimè, ponit eas in prædicamento paßionis, nos suprà medias eße diximus inter paßionem & Qualitatem. Stapulensis Aristotelis uerba pensitat illas paßiones aientis, Qualitates uerò minime: pensitat & originem earundem, & (ut ita loquar) fluxitatem. Illi autem rem putant paßioni superadditam, etsi non Qualitatem perfectam, at semen & elementum Qualitatis, undeq; si acceßerit permanentia, facilè paßibilis Qualitas coalescat. Paßiones animæ duodecim Egidius Romanus & alij neoterici ponunt, amorem, desiderium, odium, abominationem, delectationẽ, dolorem seu tristitiã, spem, desperationem, audaciam, timorẽ, iram, segnitiem. His adduntur à quibusdam zelus, gratia, nemesis, misericordia, inuidia, erubescentia. Nonnulli species quoque rerum tum sensibilium, tum intelligibilium & paßiones appellãt, & in hoc tertio genere Qualitatis reponunt.

De ijs, quæ sunt quartæ speciei Qualitatis, Regula prima. Titulus XXXV.

Omnis figura, & circa unumquodq; constans forma, est in quarto genere Qualitatis. Seuerinus Boëthius figuram & formã hoc modo separat, Figura, inquit, est triangulum uel quadratum: forma autem ipsius trianguli uel quadrati quædã Qualitas: unde etiam formosos homines dicimus. Figura enim quædam uel pulchrior, uel mediocris, uel alio quodam modo constituta Qualitas forma nominatur. Figura (ut geometræ definiunt) est quæ sub aliquo uel aliquibus terminis continetur. Sub aliquo quidẽ, ut circulus: sub aliquibus uerò, ut tri angulũ uel quadratũ. Nicephorus inter figurã & formã hoc discrimen tradit, Figura dicitur talis expressio & linearis effictio. Forma extrinsecus prominẽs coloris qualitas, idea, & informatio, & interpolata coloratio, & simpliciter talis quædam iniecta uisui, superficiei formą. Sunt qui figurã in rebus inanimatis accipiãt, formam autem in rebus animatis. Alij porrò figurã quidem fastigiose cedentem: formam uerò supernam superficiem uocent. Hactenus Nicephorus.

Secunda regula. Titulus XXXVI.

Omnis qualitas circa quantitatem consistens, est in hoc quarto genere, ut paritas & imparitas circa numerum: rectitudo & curuitas circa lineam: concauum, cõuexum, & planum, circa superficiem: teres, rotundum, orbiculare, turbinatum, pyramidale, quadratum, trigonum, tetragonum, pentagonum, circa corpus.

Series

Series prædicamenti actionis. Titulus. XXXVII.

Actio

Immanens — *Transiens*

Actio immanens

In intellectu — *Extra intellectum*

Intellectio

Simplicium apprehensiua — *Non simplicium apprehensiua*

Simplicium apprehensio

Hæc simplicium apprehensio, ista, illa.

De ijs, quæ sunt in prædicamento Actionis, Regula. Titulus. XXXVIII.

Omnis dictio significans agere, est huius prædicamenti, ut calefacere, frigefacere, humectare, siccare, intelligere, appetere, uideri, audiri, olfaci, gustari, tangi, sentiri.

Series

Series prædicamenti Paſſionis. Titulus XXXIX.

	Paßio	
Spiritualis		*Corporalis*
	Paßio ſpiri-tualis	
Partis brutæ		*Partis rõnalis*
	Paßio ſpiritualis partis brutæ	
Senſitiuæ		*Appetitiuæ*
	Paßio ſenſus	
Exterioris		*Interioris*
	Paßio ſenſus exterioris	
Ab re uiſibili illata		*Non illata ab re uiſibili*
	Viſio	
Hæc uiſio,	*Iſta uiſio,*	*Illa uiſio.*

De ijs, quæ ſunt in prædicamento Paſſionis, Regula. Titulus XL.

Omnis dictio ſignificans pati, eſt huius prædicamenti, ut ad intelligendum agi, delectari, contriſtari, iraſci, ſentire, uidere, audire, odorari, olfacere, guſtare, tangere, dementari, doceri, uri, ſecari, calefieri, frigefieri, humectari, ſiccari, diſcere, ſperare, metuere, et id genus reliqua. Scire uerò eſt in prædicamento Qualitatis,

Series

Series prædicamẽti Vbi. Tit. X L I.

	Vbi	
Commune		*Proprium*
	Vbi commune	
Fxtra quam		*In aqua*
	Vbi commune extra aquam	
In ciuitate		*Extra ciuitatem*
	Vbi commune extra aquam in ciuitate	
Sub tecto		*Sub dio*
	Sub tecto	
In loco ſacro		*In loco profano*
	Sub tecto in loco profano	
Publico		*Priuato*
	In ædificio priuato	
In ædificio Socratis,		*In domo Platonis.*

Deſcriptio Vbi, ex Trapezuntio. Titulus X L I I.

Vbi, eſt quæ à loci circunſcriptione procedit, corporis locatio. Nõ eſt enim idẽ Locus & Vbi: nam Locus eſt in eo quod capit, Vbi uerò in eo quod circunſcribitur. **Vbi quid.**

De ijs quæ ſunt in prædicamento Vbi, Regula. Titulus X L I I I.

Omnis dictio ſignificans in loco, eſt in prædicamẽto Vbi, ut in igni, in aëre, in aqua, in terra, in urbe, ĩ agro,

in

in eremo, in uilla, in tẽplo, in theatro, Romæ, Athenis, in Academia, in Lyceo, domi, militiæ, humi, ruri, hic, istic, illic.

Series prædicamenti Quando. Titulus XLIIII.

Quando

Præsens — *Non præsens*

Quando non præsens

Præteritum — *Futurum*

Quando futurum

Paulò pòst futurum — *Non paulò pòst futurum*

Mox

Hoc mox, *Istud mox,* *Illud mox.*

Descriptio Quando, ex Trapezuntio Titulus XLV.

Quando est, quæ relinquitur ex tempore rerum effectio. Id diuiditur in præteritum, instans, & futurũ, quãuis nihil horum sit: nam cũ hæc tria tempora sint, quando tempus non est, sed affectio rei, quæ fuisse, uel esse, uel futura dicitur.

De ijs, quæ sunt in prædicamẽto Quãdo, Regula. Titulus XLVI.

Omnis dictio significans in tempore, est in categoria Quando, ut hodie, heri, nudiustertius, superiori mense, superiori anno, manè, meridie, uesperi, cras, perẽdie, olim, quondã, olympiade cẽtesima, anno ab urbis origine quingẽtesimo, anno à uirginis partu supra millesimũ & quingentesimum decimotertio, & id genus cætera.

Series prædicamenti Situs. Titulus XLVII.

	Situs	
E natura		*Ex appetitu*
	Situs ex appetitu	
Intellectiuo		*Sensitiuo*
	Situs ex uoluntate	
Sui corporis		*Alieni corporis*
	Situs sui corporis uoluntarius	
In pedes erecti		*Non erecti in pedes*
	Status	
Hic status,	*Iste status,*	*Ille status.*

Descriptio Situs, ex Trapezuntio. Titulus XLVIII.

Situs est partium quædam positio ac ordinatio, quæ stantia, sedentia, aspera, leuia, & huiusmodi dicuntur.

De ijs, quæ sunt in prædicamento Situs, Regula. Titulus XLIX.

Omnis dictio significans positionem quandam partium ac ordinationem est in prædicamento Situs, ut status, sessio, accubitus, iacêre, raritas, spissitudo, asperitas, leuor, accliuitas, decliuitas, inclinatio, inflexio, supinitas, & id genus reliqua.

Series

Series prædicamenti Habitus. Titulus L.

	Habitus	
Domesticus		*Militaris*
	Habitus domesticus	
Vnius partium corporis		*Plurium partium corporis*
	Habitus domesticus plurium corporis partium	
Mediate adiacens		*Immediate adiacens*
	Indusiatura	

Hæc indusiatura, Ista indusiatura, Illa indusiatura.

Descriptio Habitus. Titulus LI.

Habitus est res media inter corpora, & quæ eis adiacent, secundum quam hæc quidem haberi, illa uerò habere dicuntur, ut armatura, tunicatio.

De ijs, que sunt in prædicamento Habitus, Regula Titu. LII.

Omnis dictio habitum significans, est huius categoriæ, siue is sit domesticus, siue militaris, siue ad uelamē, siue ad cultum corporis pertineat, ut armatum eſse, loricatum, pharetratum, galeatum, scutatum, palliatum, togatum, pileatum, calceatum, anulatum, torquatum, coronatum, & huiusmodi alia.

De

De dictionibus aliquot, quæ uel ad diuersa prædicamenta, uel ad unius eiusdemq́ʒ seiunctas species referuntur.

Caput huius introductionis tertium.

Quòd una eademq́ʒ species secundum aliud atqʒ aliud diuersis generibus supponi possit.

Titulus I.

Tametsi uerissimè dictum sit à philosopho in prædicamentorum libro, Diuersorum generũ & non subalternatim positorum diuersæ sunt species, id est, secundum speciem differentiæ, nihilo tamẽ minus una eademq; species pro diuersis rationibus supponi diuersis generibus potest, quod ne cui parum eruditorum mirabile uideatur, ipsius Aristotelis ex eodem libro uerba subijciam. At uerò (inquit) non decet cõturbari, ne quis nos dicat de qualitate propositionem facientes, multa de relatiuis interposuisse. Habitus enim & dispositiones eorum, quæ Ad aliquid sunt, esse dicebamus. Penè enim in omnibus talibus genera Ad aliquid dicuntur, nihil autem eorum, quæ singula sunt. Et non multò pòst subdit, Amplius si contingat hoc ipsum & Quale, & Relatiuum esse, nihil est inconueniens in utrisq; hoc generibus enumerare. Quæ uerba Boëthius enarrans: Nã cum sit uerum (inquit) unam eãdemq; rem duobus diuersis generibus non posse esse suppositam, illud tamen conuenit, secundum aliud, atq; aliud, unam eandemq; speciem duobus generibus posse subnecti.

De habitu, diſpoſitione, ſcientia, ſenſu, & poſitione. Titulus II.

Sicut Ariſtoteli & Boëthio placet, habitus (quæ & habitudo dicitur) diſpoſitio, ſcientia, & ſenſus modò in relatione, modò in qualitate numerantur. In relatione quidem, nam & habitus, habilis rei habitus dicitur: & res habilis, habitu habilis. Diſpoſitio, diſpoſitæ rei diſpoſitio: diſpoſita res, diſpoſitione diſpoſita. Sciẽtia, ſcibilis rei ſciẽtia: ſcibilis res, ſcientia ſcibilis. Senſus, ſenſibilis rei ſenſus: ſenſibilis res, ſenſu ſenſibilis. In Qualitate uerò, quòd ab eis ſubiecta qualia denominantur. Sic & poſitio nũc Ad aliquid eſt, in eo quòd poſitæ rei poſitio eſt: & poſita res eſt, poſitione poſita: nũc prædicamentum ab alijs diſtinctũ, quod & Situs dicitur, in eo quòd ab illa ſedẽtia, ſtantia, rara, ſpiſſa, áſpera, leuia, et eiuſmodi denominantur. Recentiores dialectici duplicia relatiua cõſtituentes: hæc quidẽ, quæ appellant ſecũdum dici, illa uerò ſecundum eſſe, nihil ex alijs prædicamentis inter relatiua ſecundũ eſſe numerat: at non parũ multa inter ſecundum dici relatiua. Hoc inſuper addũt, priorem Ad aliquid definitionem à Platone profectam, utriſq; relatiuis conuenire, quam Ariſtoteles poſteriore ſolis ſecundũ eſſe relatiuis cõuenicti, iure correxerit.

De raro, ſpiſſo, leui, & aſpero. Tit. III.

Rarum, Spiſſum, Leue, Aſperum. *Rarum, ſpiſſum, leue, & aſperũ (ſi Alberto Magno credimus) trifariam accipiuntur. Primùm quidẽ, ut poſitiones quaſdam partium ſignificent. Nam rarum ideo uocatur, quia partes eius ita diſtãt à ſe, ut inter eas alieni-generis corpus poſſit admitti, ut ſpõgia, pumex. Spiſſum,*

sum, quoniam ita sibi partes uicinæ sunt, atq; ad se inuicem strictæ, ut inter eas nullum corpus poßit incidere, ut ferrum, adamas. Leue, quòd eius partes æquali iacent superficie, ita ut nulla earum emineat, ut lamina argentea. Asperum, cuius partes inæqualiter sitæ sunt, ita ut aliæ emineant, aliæ uerò sint depreßæ, ut tyrocnestis. τυροκνῆστις præter alia, quæ significat hæc uox gladiũ quoq; significat. *Et hoc modo sunt in categoria Situs. Deinde autem, ut tactui inferunt paßionem, & sic in tertio Qualitatis genere collocantur. Postremum uerò, ut figuræ sunt, & in quarta specie Qualitatis reponuntur.*

De calido, humido, & lumine. Tit. IIII.

Calidum, humidum, & lumen, primum quidem spectantur, ut igni calidum natura inest, aquæ humidũ, lumen corpori luminoso, suntq; in secundo genere Qualitatis. Deinde autem, ut Substantiarum susceptibiliũ affectiones sunt, & in primo Qualitatis genere collocantur. Postremum uerò, ut sensum paßione afficiunt, lumen quidem uisum, illa uerò tactum, & sunt tertij generis eiusdem prædicamenti.

De doctore, imperatore, uiro, comite. Titulus V.

Doctor si ad discipulũ refertur, est in categoria Relatiuorum: nã doctor discipuli doctor est, & discipulus est doctoris discipulus. Si eũ significat, qui docẽdi quospiam habitu præditus est, tametsi iã nemo sit ei discipulus, est in prima specie Qualitatis. Ita imperator, cũ ad exercitum mutuò refertur, nomen est Ad aliquid: cum eum significat, qui habitum & autoritatẽ habet imperãdi, in primo Qualitatis genere numeratur. Porrò, uir

ſi maritum ſignificat, Relatiuum nomen eſt: ſi ſexum, in ſecunda ſpecie Qualitatis: ſi ætatem, in prima eiuſdem collocatur. Comes uerò ſi ducis comes dicitur, Relatiuũ eſt indignius correlatiuo: ſinautem comitis comes, ut in illo mimographi, Comes facundus in uia pro uehiculo eſt, Relatiuum eſt æquali conſiſtens comparatione.

FINIS.

AD PVERVM LIBERALIBUS ſtudijs operam dantem Hendecaſyllabi parænetici.

FAc diſcas Dialecticen ſititor
Syncerӕ puer eruditionis:
Quid nugӕ tibi proderunt canorӕ?
Quid cognoſcere Pegaſi uolatum,
Hortos Heſperidum, caput Meduſӕ,
Stymphali uolucres, cruore Neßi
Infectam tunicam, nouas in auras
Tractum Cerberon Herculis catena,
Ni diſcreueris atra candidis, &
Falſis uera, probata fabuloſis?
Fac diſcas Dialecticen ſititor
Syncerӕ puer eruditionis:
Exacta hӕc, ratioq; dißerendi,
Diſciplinaq; diſputationum
Definire docet: ſecare totum,
Argumenta ſcienter explicare,
Enthymemata curta: ſyllogiſmos
Integros ratione congruenti

Infor

Informare loco, modo, figura,
Complecti generale singulatim,
Exemplo simili probare dictum.
Fac discas Dialecticen sititor
Synceræ puer eruditionis:
Hæc ars uera docet, facit scientes,
Omnes in methodos uiam ministrat,
Instrumenta tenens scientiarum,
Illustrans genus omne disciplinæ,
A' diuerticulis specuq; rectà
Ducens ad speculationis arcem:
Hæc filum tibi Thesei dat, ut ne
Ingreßus Labyrinthon impliceris:
Alcidæ quoq; porrigit trinodem
Clauam: nec patitur deeße flammas,
Ne succrescat Hydræ caput recisum.
Fac discas Dialecticen sititor
Synceræ puer eruditionis:
Hac quicunque minus peritus arte
Parui pendet eam pilíue fecit,
In mendacia lapsus & tenebras,
A' recta ratione deuiauit:
Vt qui florigeris sudans in hortis,
In re constituit beatitatem
Nobiscum pecoriq; belluisq;
Communi: patientiam perosus,
Quem captum domuit tenax uoluptas.
Fac discas Dialecticen sititor
Synceræ puer eruditionis:

Olim floruit hac disertus arte
Inuenta domitor trucis tyranni,
Hac Zeno quoque Cittiæus alter
Vitæ concolor actione functus,
Aeternum bene nomen hac peritus
Chrysippus sibi comparauit, aure
Purgata, ingenioq; perspicaci,
Adq; unguem cumulans suos aceruos:
Hac & Carneades laboriosus
Purgans elleboro capax cerebrum,
Et fortis schola tota Stoicorum,
Doctus Nicomachi pater Platoq́;
Immortale sibi decus tulerunt.
Hac Peringius eruditione
Necnon & studijs poëticorum
Librorum iuuenes sacris Mineruæ
Imbutos polit excolitq́;: nostram
Qui sortemq́; uicißitudinemq́;
Expertus tibi Paule militauit,
Magna Saxoniæ docens in urbe:
Hinc Ludgere tibi, deinde rursus
Paulo militat inclyto labore,
Sic fortuna uices suas rotauit.
Fac discas Dialecticen sititor
Syncerae puer eruditionis:
Sed uitanda tibi libido quædam
Rixandi puerilis, ingeniq́;
Ostentatio uana, & aucupatus
Fluxæ gloriolæ: suis Sophistæ

Mæandris

Mæandris rapidum diem terentes
Gryphis, tendiculis, strophisq́; ludant:
De lana quoque litigent caprina,
In uanisq; libris recentiorum
Tanquam Lotophagos apud tenaces
Sirenum scopulos'ue consenescant.
Te fili studiose metientem
Fac tempus iuuet expeditiori
Maturoq́; gradu uiam secare,
Quantum de logicis sat est, acuto
Commendare animo: dehinc uacare
Morali sophiæ, sacræq́; libris
Scripturæ, ut fieri queas beatus,
Et ueræ pietatis admonere
Multos, iustitia uales & arte,
Sic uotum superi tuum secundent.
Fac discas Dialecticen sititor
Syncera puer eruditionis.

FINIS.

